

שיעורים באורות הקודש

כרך ד': חלק שני מוסר הקודש

מאמר ראשון (ב) - היראה העליונה

הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

נכתב בחבורת לומדים עכו תובב"א תשפ"ג

אורות הקודש

למרן:

הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל.

מאמר ראשון

היראה העליונה

שיעורים באורות הקודש: נכתב בחבורת לומדים

עכו תובב"א

לא עבר הגהה: מהדורה ראשונית.

להערות:

מייל:

Nerya.poper@gmail.com

פלא':

0587100979

3	פסקה כז' יסוד יראת הענש
15	פסקה כח' תעודת יראת הענש
21	פסקה כט' בסיס ליראת הרוממות
24	פסקה ל' התעלות יראת הענש
29	פסקה לא' אוצר יראת ה'
36	פסקה לב' יראת הענש וארס הכפירה
43	פסקה לג' פסקה היראה החיצונה ורוח ההפקרות
51	פסקה לד' התחברות עם בעלי היראה החיצונה
56	פסקה לה' היראה הגופנית וחפש השכל
60	פסקה לו' היראה והחפש הרוחני
64	פסקה לח' יראת שמים ויראת חטא
70	פסקה לט' חלשה ויראת שמים
74	פסקה מ' תכונת יראת שמים הישראלית
77	פסקה מא' יסורי היראה העליונה
83	פסקה מב' יראה של תהו והיראה העליונה
86	פסקה מג' יראת הענש ויראת בשת
91	פסקה מד' ירידות ועליות האהבה והיראה
94	פסקה מה' היראה ודבקות של אהבה
99	פסקה מו'- מו
101	פסקה מז' יראת חטא ויראת שמים בישראל
114	פסקה מח' יראת ה' בהעדר הידיעה ובוודאותה
129	פסקה מט' יראת בשת ודבקות
134	פסקה נ' היראה והדבקות

פסקה כז' יסוד יראת הענש¹ (עמוד תיז')

לא נעקור את היסוד הגס של יראת העונש מקרב הגות רוחנו, אע"פ שרק בתחתיתה היותר שפלה של שדרת הרוח הוא יושב, וצריך הוא רק שם לקחת את מקומו, אבל שמרים הללו מאמצים הם את הכח של היין המעולה, בהיותם שוכנים בתחתיתו.

הננו מתדמים לשכלול היצירה. הצרות והרעות שבעולם, הפורעניות והעלבונות, עם כל מה שאנחנו לוחמים נגדם. עם כל מה שאנו כואבים על ידם, הנה הנם מלח העולם.

ומחשבות וציורים הללו שמיסוד יראת העונש, בהיותם מוגדרים בגדריהם, ממוזגים ומשוערים, הנם מרימים את אור האצילות שבנשמה, מישבים את החיים, וממלאים אותנו תוכן רציני, הראוי להיות ליסוד נכון בבנין החברה היותר מאושרה. על גבי נקודה גסה זו הולכים ונבנים בנינים רמים לתלפיות, הגיונות ושאيفות רוממות, מרהיבי עין בקרני הודם.

זהירות פנימית, שוה עם טבע היראה מכל אסון, והזהירות הטבעית ממנו, זהו היסוד הנלווה אל כל אמוצי החיים, והוא הגורם בקורטוב המעורב שלו, דמשתכח כי קורטיתא בכורא, לחבב את החיים כולם, לעשותם רעננים ומאושרים.

העוקר את הציור התחתיתי הזה מסרס הוא את החיים, ונוטל מהם את האפשרות של שגשוגם, ומרפה את ידיה של הנשמה, ורישום המום מוכרח להיות ניכר בכל תנועה טבעית ושכלית. ראשית חכמה יראת ד' ויראת ד' מקור חיים היא למען סור משאול מטה. צוף דבש אמרי נועם, מתוק לנפש ומרפא לעצם.

נושא הפסקה- יראת העונש היא הבסיס התחתיתי לדרגות העליונות.

¹ מקור הפסקה, שמונה קבצים קובץ ג' פסקה שמא, (מובא גם במידות הראיה מידת יראה פסקה יז').

ביאור הפסקה

לא נעקור את היסוד הגס של יראת העונש מקרב הגות רוחנו - במהלך הפסקה הרב מבאר את החשיבות של יראת העונש. אצל הרבה אנשים יראת העונש היא שייכת אל החלק הגס של החיים. יראה זאת היא בעצם פעולה אגואיסטית שהאדם דואג לעצמו. וכך כותב הרמב"ם על יראה זאת.

רמב"ם הלכות תשובה פרק י הלכה א

- אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא, אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה, שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים, ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה.

במקור זה הרמב"ם מבאר שיראה זאת היא שייכת אל עמי הארץ, הנשים והקטנים. יראה זאת היא הדרך החינוכית בשלב הביניים עד שהאדם יגיע לעבודת ה' מאהבה.

נראה שהסיבה שהרב מכנה יראה זאת בשם יסוד גס, משום שבסופו של דבר הפחד של האדם הוא מעין אינסטינקט טבעי. החשש מסבל הפחד והבריחה ממזיקים זאת תכונה כל כך בסיסית שהיא שייכת אפילו אצל החיות. לכן הפעולה הזאת שגורמת לאדם לברוח מן החטא, זאת פעולה שהרב מכנה בשם יסוד גס.

למרות זאת הרב מדגיש שאנו לא רוצים לעקור את היסוד הזה מקרב הגות הרוח שלנו. הרב מרומם את היראה הזאת לתפיסה שהיא שייכת אל הגות הרוח של האדם. הגות מבטאת תפיסה קצת יותר מרוממת מאשר גסות של הגוף. יש ביראה הזאת התבוננות שבכל זאת שייכת אל הצד הרוחני של האדם, אין כאן רק מימד גס.

אע"פ שרק בתחתיתה היותר שפלה של שדרת הרוח הוא יושב, וצריך הוא רק שם לקחת את מקומו - אע"פ שרק בתחתיתה היותר שפלה של שדרת הרוח הוא יושב, וצריך הוא רק שם לקחת את מקומו,

הרב מדגיש מה המקום הנכון של היראה הזאת. כיון שהיא שייכת אל הצד השפל של הרוח, כמו שהבאנו לעיל בשם הרמב"ם יראה זאת שייכת בעיקר אצל עמי הארץ. לכן המקום האמיתי של היראה הזאת בצד התחתון של עבודת האדם.

הסיבה שהיראה הזאת גסה ושפלה, משום שבסופו של דבר יראת העונש זה דבר אגואיסטי. בעצם האדם לא עובד את הקב"ה, אלא עובד את הפחד, עובד את עצמו. כמו כן הפחד הוא דבר טבעי נמוך, מעין מציאות חומרית שקיימת אפילו אצל הבהמות. השלב של הפחד הוא כל כך נמוך בכוחותיו של האדם, לכן עבודת ה' מתוך פחד ויראת חטא שייכת לחלק התחתיתי של האדם.

ההבנה שהיראה הזאת היא יראה תחתונה שהיא מעין בסיס מופיעה גם במסילת ישרים, וכך כותב הרמח"ל.

ספר מסילת ישרים פרק כד

- אמנם צריך שנקדים כי מיני היראה הם ב' שהם ג': האחד קלה מאד להשיגה אין דבר קל כמוהו, והב' קשה מן הכל, ושלימותה כמו כן שלימות גדול מאד.

יש יראת העונש, וזהו המין האחד, ויש יראת הרוממות, וזהו המין הב', שיראת החטא חלק ב' ממנו, ונבאר עתה ענינם והבדליהם: יראת העונש, כפשוטה שאדם ירא מעבור את פי ה' אלהיו מפני העונשים אשר לעבירות, אם לגוף, ואם לנפש. והנה זאת קלה ודאי כי כל אדם אוהב את עצמו, ויירא לנפשו, ואין דבר שירחיק אותו מעשות דבר אחד יותר מן היראה שלא תבואה בו איזה רעה, ואין יראה זו ראויה אלא לעמי הארץ, ולנשים אשר דעתן קלה, איך אינה יראת החכמים ואנשי הדעת.

המין הב' הוא יראת הרוממות, והוא שהאדם ירחק מן החטאים, ולא יעשה מפני כבודו הגדול יתברך שמו, כי איך יקל, או איך יערב לבו של בשר ודם שפל ונמאס לעשות דבר נגד רצונו של הבורא יתברך ויתעלה שמו, והנה זאת היראה אינה כל כך קלה להשיג אותה, כי לא תולד אלא מתוך ידיעה והשכלה להתבונן על רוממותו יתברך, ועל פחיתותו של האדם, כל אלה דברים מתולדות השכל המבין ומשכיל. והיא היראה אשר שמנה לח"ב מא' מחלקי החסידות אשר זכרנו, בה יבוש האדם ויחרד בעמדו לפני קונו להתפלל או לעבוד כל עבודה, היא היראה המשובחת שנשתבחו בה חסידי עולם

במקור זה מסביר הרמח"ל שיש שני סוגים של יראה. יש את יראת העונש ויש את יראת הרוממות. יראת העונש קלה להשיג, והיא שייכת רק לעמי הארץ. לעומתה

יש יראת הרוממות, זאת יראה שהאדם לא חוטא בגלל כבוד הבורא. זאת יראה עליונה ששייכת לחסידים ואנשי מעשה.

הרב בשמונה קבצים גם מתאר את תכונת יראת העונש בשם דבר תחתון.

קובץ א' פסקה קלח.

- כשאדם הולך על פי תומת חינוכו, עומד במצב הפשטות של אמונה וסדר מוסרי, מחובר ביראת העונש ואהבת שכר בתור דבר העקרי הגורם לכל סיבוב החיים הרוחניים שלו, כל המעשים הטובים והמדות הטובות יונקים אז משורש קטן ושפל זה ...

הרב מסביר שאדם כשהאדם מבסס את חייו על יראת העונש ממילא כל המעשים שלו נחשבים כנעשים משורש קטן ושפל. אומנם זה דבר שיכול להפעיל את האדם לעשייה, אבל התוצאה נחשבת תוצאה נמוכה ושפלה. לכן האדם צריך להקפיד שיראת חטא תקבל את המקום הנכון שלה, היינו בצד התחתון בעבודת האדם.

אבל שמרים הללו מאמצים הם את הכח של היין המעולה, בהיותם שוכנים בתחתיתו - הרב ממשיך את יראת העונש לשמרים שיש ביין. מצד אחד השמרים הם הפסולת של היין, וודאי שהם לא התכלית והמטרה של היין. מצד שני בזכות השמרים היין יכול להשתבח. מעלתו של היין נוצרת בזכות השמרים. אומנם כדי להשתמש ביין האדם צריך להזהר לשמור את השמרים שיהיו בחלק התחתון של החבית. צריך לפעול שהשמרים ידעו את מקומם שלא יהפכו את הסדר ושלא יעלו לחלק הצלול והזך של היין.

בדיוק כמו השמרים כך היסוד של יראת העונש. האדם צריך להכיר את היתרון של יראה זאת, אבל צריך האדם לתת את המקום הנכון ליראה הזאת. שהיראה הזאת לא תהייה בחלק העליון של עבודת ה'. יראה זאת צריכה להיות בחלק התחתון, בדיוק כמו השמרים.

כאן בפסקה הרב ממשיך את יראת העונש לשמרים. במקום אחר הרב ממשיך את השמרים לשאלה למה צריך רשעים בעולם, ובעצם למה צריך שיהיה רע בעולם, וכך כותב הרב.

קובץ ד' פסקה כה (מובא באורות התחיה מה')

- כשם שאי אפשר ליין בלא שמרים, כך אי אפשר לעולם בלא רשעים. וכשם שהשמרים מעמידים את היין ומשמרים אותו, כך הרצון הגס של הרשעים

גורם קיום ועמדה לשפעת החיים כולם, של כל הבינוניים והצדיקים. כשהשמרים מתמעטים, והיין עומד בלא שמריו, הרי הוא עלול לקלקול וחימוץ... וסוף הפרצה הוא שיקוע השמרים בתחתית החבית, הנמכת הכחות הרשעיות בתהום החיים, ואז מתבטל מהם כל תכנם המכאיב ומזעזע.

במקור זה הרב מסביר שכמו שאי אפשר ליין בלי שמרים, כך העולם לא יכול להתקיים בלי הרשעים². הרצון הגס של הרשעים הוא נותן כוחות חיים בעולם. אומנם גם כאן צריך זהירות, כדי שהשמרים לא ישתלטו על היין, הדרך למתק את היין, זה על ידי שהשמרים ישארו בחלק התחתון של החבית. כשאנו מנמיכים את השמרים למקומם נוצר התיקון של העולם.

בדיוק כמו שהרב תיאר כלפי הרשעים, כך התהליך כלפי יראת העונש, היא הכרחית, היא טובה רק כשהיא נמצאת במקומה הנכון.

הננו מתדמים לשכלול היצירה. הצרות והרעות שבעולם, הפורעניות והעלבונות, עם כל מה שאנחנו לוחמים נגדם. עם כל מה שאנו כואבים על ידם, הנה הנם מלח העולם - יראת העונש הקיימת בנפש האדם, יראת העונש הקיימת בעבודת האדם, היא מקבילה למציאות הרע שיש בעולם. הרב ממשיל את יראת העונש הפרטית של האדם, ליראה של העולם מצרות. היראה הקיימת בעולם לברוח מן הפורענות זה כח שמקדם את העולם. כמו שכל היצירה משתכללת מן הרע, כך גם האדם הפרטי יכול להשתכלל. הרע בעולם תפקידו להופיע בעולם בדיוק כמו יראת העונש. בעצם זה שיש צרות ורעות בעולם היתרון שלהם שהם מביאים שכלול לעולם.

הרב ממשיל את הרע והיסורין שבעולם למלח, המשל הזה מובא בגמ' ברכות.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד א

- מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו? - אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו; דבר זה מתורתך תלמדנו; קל וחומר משן ועין: מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם - עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם - על אחת כמה וכמה, והיינו דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין; נאמר ברית במלח, דכתיב ולא

² השמרים מזכירים את ר' אלעזר בן דורדיא, שהיה רשע והשם שלו מזכיר את המילה שמרים - דורדיא זה שמרים. והנה הרשע הזה בסוף מלמד אותנו על כוחה של תשובה.

תשבית מלח ברית, ונאמר ברית ביסורין, דכתיב: אלה דברי הברית. מה ברית - האמור במלח - מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין - יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם.

במקור זה הגמי' ממשילה את היסורין שהם ממרקים את האדם למלח. בדיוק כמו המלח שהוא ממתיק את הבשר ומועיל לבשר, כך היסורים מועילים לאדם ולעולם.

כשהאדם מכיר את מקומו של הרע יש כאן מעין פרדוקס. מצד אחד אנחנו מכירים את יתרונם של היסורים, מצד שני אנו כל חיינו נלחמים בשביל לנצח את היסורים. האדם בטבעו כל הזמן נלחם בשביל שהיסורין לא יתרבו. כל שכלול העולם הוא בשביל שהעולם יהיה יותר נעים ויותר טוב. בעצם בזכות היסורים, בזכות המלחמה ביסורין אנו יכולים להתקדם.

בדיוק כמו המלחמה שאנו לוחמים ביסורין, כך אנו צריכים להכיר את מעלת יראת העונש, אבל גם ללחום נגדה. מלחמה שמטרתה להתרומם למקום יותר טוב.

ומחשבות וציורים הללו שמיסוד יראת העונש, בהיותם מוגדרים בגדריהם, ממוזגים ומשוערים, הנם מרימים את אור האצילות שבנשמה, מישבים את החיים - הדרך להכיר את יראת העונש, זה נעשה בצורה בה יראת העונש מקבלת את הגדר הנכון שהיא צריכה להופיע. אחד המדדים האם היראה נכונה, בזה שהיראה מופיעה בצורה ממוזגת ומשוערת. אם היראה משתלטת על האדם בצורה לא מאוזנת, זה סימן שהיראה לא נמצאת בתחתית של המציאות. בצורה כזאת השמרים תפסו מקום גדול מידי. בצורה כזאת היראה הזאת לא מופיעה בצורה בריאה.

המטרה שהיראה הזאת תופיע בצורה שהיא מרוממת את החיים. בצורה שהאדם מרגיש כיצד בזכות היראה הזאת הנשמה יכולה להופיע. בצורה כזאת האדם מרגיש שהחיים שלו יכולים לקבל תוכן. כשיש פחד גדול אז האדם לא יכול למלא את חייו בתוכן, כיון שהפחד משתלט. אבל אדם שיש לו קצת יראה ופחד, הוא מבין את החשיבות של הזמן, הוא מבין את החשיבות של החיים, וממילא הפחד גורם התקדמות ועשייה. בצורה כזאת האדם בוחר לעסוק בחייו בדברים רציניים.

כמו אדם שמפחד מן המוות, כשלאדם יש פחד גדול ממוות, אז האדם לא יכול לפעול ולעשות דברים. הפחד המשתלט הוא משתק. מצד שני אדם שכלל לא חושב על המוות, אדם שמבחינתו אין חשש של מוות, יכול לחיות בצורה מופוזרת, בלי תכלית. בדרך הממוצעת להכניס את פחד המוות בצורה מאוזנת. בצורה כזאת

האדם בזכות הפחד הזה יקבל מרץ וכוחות חיים לפעול בעולם. להספיק לעשות דברים לפני שהמוות יגיע.

על נקודת האיזון הזאת הרב כותב באגרת.

אגרות הראיה אגרת שעח

- ביסוד הכל צריכה לבא ההסברה הכללית של בטחון התשובה ועוצם השלוחה ושמחת עז, שצריכה להיות מתלבשת הנפש של כל איש אשר אור התשובה מאיר בנשמתו ולכון עם זה לבאר איך שמחת אמת זאת ונועם זיו קודש זה איננו מפר יראה, חלילה, ואיננו מגרע כחוט השערה מכל ההתעוררות הנפשית, הנקנית בנפש מכל מיני ציורים של יראה תתאה, אדרבה, עוד הוא מרבה את הכח התמציתי של הזהירות והזריזות הנשמטית.

הרב מסביר באגרת זאת, שהאדם צריך להבין את האיזון בין הדברים. התשובה היא מביאה לאדם שלווה ושמחה. השלווה הזאת אינה סותרת את היראה, להיפך, בזכות השילוב של היראה יש לאדם זריזות וכוחות חיים.

וממלאים אותנו תוכן רציני, הראוי להיות ליסוד נכון בבנין החברה היותר מאושרה - החיבור אל יראת העונש הנכונה המאוזנת נותנת לנו מילוי של תוכן רציני. התוכן הזה הוא יכול להשפיע ליסוד חברה מאושרת.

כל חברה צריכה לכלול בתוכה איזון בין אהבה הקיימת בין האנשים, לבין יראה. היראה היא יכולה לעזור לחברה שאנשים לא יבלעו אחד את השני. זה מה שנאמר במשנה באבות.

משנה מסכת אבות פרק ג משנה ב

- רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו

במקור זה מתבאר שבכל חברה צריך קצת מורא. אילולי מורא החברה לא יכולה להתקיים. היסוד הזה הוא הכרחי בכל חברה מתוקנת. חברה שמבוססת רק על יראה זאת לא חברה מאושרת. מדינה שהסיבה שאנשים לא גונבים זה רק בגלל חשש לקבל קנס, זאת מדינה לא מאושרת. מצד שני רק לאחר שיש את הבסיס של חשש לקבל קנס, רק לאחר הבסיס הזה אפשר לבנות חברה מאושרת שמבינה

שהסיבה שלא גונבים משום שיש חשיבות והתנהגות מוסרית אמיתית כלפי הזולת.

על גבי נקודה גסה זו הולכים ונבנים בנינים רמים לתלפיות, הגיונות ושאיפות רוממות, מרהיבי עין בקרני הודם - היופי הגדול שעל גבי הנקודה הנמוכה הזאת, על גבי הנקודה הטבעית הזאת אנו יכולים לבנות בנינים גדולים. השאיפות הגדולות צריכות להיות מיוסדות על בסיס איתן, בסיס טבעי. המחשבה שהאדם יכול לעזוב את הבסיס היא מחשבה מסוכנת שאינה נכונה.

הקשר בין היראה התחתונה ליראה העליונה מבואר גם בליקוטי מוהר"ן.

ליקוטי מוהר"ן תורה פז

- אך, כי יש שני מיני יראה, יראת העונש ויראת הרוממות. יראת העונש נקרא צדק, ויראת הרוממות נקרא אמונה. כי מחמת שהוא מאמין באמונה שלימה שהשי"ת הוא רב ושליט עיקרא ושרשא דכל עלמין, הוא ירא ממנו. וידוע הוא, כי א"א לבוא לאמונה, רק ע"י יראת העונש. כי מחמת שהוא ירא מהעונש, מאמין שהשי"ת הוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם, ומזה בא לאמונה יותר גדולה.

במקור זה מסביר ר' נחמן שאי אפשר להגיע לאמונה. אי אפשר להגיע ליראת הרוממות בלי לעבור דרך יראת העונש. רק מי שמאמין ביראת העונש בצורה חזקה, אז הוא יכול להרגיש את הגודל והתוקף של הקב"ה. בזכות ההרגשה האישית שהאדם מרגיש שהוא מפחד מן הקב"ה, ההחדרה הזאת לנפש האדם היא הכלי דרכו אדם יכול להגיע לאמונה יותר חזקה ויותר משוכללת.

דבריו של הרב הם יסודיים מאד בדור שלנו. דורנו מלא בדרישה לעבודת ה' מתוך אהבה וחיבור. אנו משתדלים להתרחק מיראת העונש. יש לנו חשש שיראת העונש תיצור ריחוק מן הקב"ה. אבל כאן הרב מדגיש באמת אין בזה סתירה. אם יראת העונש תופיע בצורה נכונה, על גבה יהיה אפשר לבנות בנינים חזקים. המחשבה שאפשר לבנות בניין בלי היסוד התחתיתי של יראת העונש זאת מחשבת טעות.

היכולת להתרומם מתוך יראת העונש לדרגה גבוהה יותר מתוארת בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה תה.

- יראת העונש, המדה השפלה שבצורת המוסר הרוחני, הרי היא גם כן המדה העליונה, כשהיא אידיאלית. הא כיצד, מכיר האדם את החטא לכיעור, והכיעור למתועב להנפש, ומתועב אל ההויה, והתיעוב מצער הוא צער רוחני אמיץ מאד. ולפי גודל האור שבנשמה, ככה הכתם של החטא נראה, וככה הוא מונע את ההרמוניה היפה שלה עם ההויה, עם יפיה ותפארתה, עם כבודה וקדושתה, ויראת החטא באה.

במקור זה מסביר הרב כיצד מתוך המידה השפלה של יראת העונש אפשר להגיע למידה עליונה. מידה בה האדם מרגיש ממש כיצד החטא מביא לו צער רוחני גדול. הכרת הצער הרוחני בעומקו, למרות שזה נובע מן יראת החטא, בסופו של דבר היא יוצרת יכולת לעליה רוחנית והכרה רוחנית גדולה.

אפשר להביא משל מזוגיות של בעל ואשה. האידיאל שבעל ואשה יהיו קשורים זה לזה בצורה של אהבה וקשר עמוק. מצד שני יש משהו בסיסי שגורם לזוג לא להתגרש בגלל פחד וכדומה. היסוד הזה שלא נוח להתגרש הוא יסוד שטוב שקיים. מצד שני אם זוג ימשיל לחיות כזוג רק בגלל פחד מהגירושין זאת מציאות ממש לא בריאה. הדרך הנכונה שהפחד יהיה קיים, מצד שני בעיקר רוב הזמן תופיעה אהבה. בזכות הפחד יש בסיס שגם בזמן רגעי של קושי האדם לא מגרש מיד. אומנם אחר כך האדם צריך לחזור ולהתרומם לאהבה אמיתית בינו לבין אשתו.

זהירות פנימית, שוה עם טבע היראה מכל אסון, והזהירות הטבעית ממנו, זהו היסוד הנלווה אל כל אמוצי החיים - הרב מוכיח את דבריו מן הטבע הקיים בעולם. לכל אדם יש זהירות טבעית שהיא מנווטת אותו ומפעילה אותו בתוך החיים. הזהירות הזאת היא קיימת בטבעו של האדם שהוא פוחד מאסונות הקיימים בטבע. הזהירות הזאת היא הופכת להיות מעין יסוד המלווה את חייו של האדם. הזהירות מסכנות זאת תכונה טבעית בסיסית שקיימת אצל כל אחד ואחד, אפילו אצל בהמות יש התכונה הטבעית הזאת. תכונה טבעית של רצון ובריחה מסכנות. זה מעין אינסטינקט טבעי שכמעט ולא משתמשים בשכל כדי לברוח מן הסכנה. זה נמצא החלק הקיומי של האדם ושל הבהמה.

הזהירות הזאת תורמת לאומץ חייו של האדם. כשהאדם צריך להתגבר על הקושי של הטבע, על הסכנות של הטבע, אז האדם מתאמץ ומתגבר בצורה איכותית וטובה.

הקשר שהרב עושה בין הטבע של האדם ליראת ה', אנו יכולים לראות קצת בדבריו של ר' יוחנן בן זכאי, וכך מובא בגמ'.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

- וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו: רבינו, ברכנו! אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו: עד כאן? - אמר להם: ולואי! תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם.

במקור זה ר' יוחנן אומר לתלמידיו לקחת את הפחד הטבעי שקיים אצל כל אדם, פחד שיראו אותו. לקחת את הפחד הזה ולהפוך אותו לכח מניע. כח שהאדם יפחד מן הקב"ה. הפחד הזה יכול להיות פחד שמרומם את האדם. הטבע של הזהירות הוא יכול להיות משל ולהיות מקביל לפחד מן הקב"ה.

והוא הגורם בקורטוב המעורב שלו, דמשתכח כי קורטיתא בכורא, לחבב את החיים כולם, לעשותם רעננים ומאושרים - הפחד הטבעי מן אסונות הטבע, הפחד מהקב"ה כשהוא מופיע בצורה משוערת אז החיים נהפכים להיות מחובבים ומאושרים. הרב נותן מעין שיעור לכמות שצריך פחד, השיעור הוא מאד מצומצם. שיעור הכי קטן שיכול להיות קורטיתא בכורא. מקור דבריו על מידה כזאת נמוכה מופיע במסכת חולין.

תלמוד בבלי מסכת חולין דף קה עמוד ב

- אמר רב יהודה בריה דרבי חייא: מפני מה אמרו מים אחרונים חובה - שמלח סדומית יש, שמסמא את העינים. אמר אביי: ומשתכח כי קורטא בכורא.

במקור זה הגמ' מסבירה שהמלח הסדומית שנמצא בתוך האוכל הוא כל כך קטן, הוא רק קורטא בכורא. מעין קורטוב בתוך כור שזה שיעור ענק. בדיוק כך הפחד יכול להועיל רק כשהוא נמצא בשיעור הנכון. בדיוק כמו המלח שבמאכל, הרי במאכל האדם לא יכול לשים יותר מידי מלח. כמות המלח במאכל היא צריכה להיות מאד מדודה ומאד קטנה. ברגע שיש מלח בצורה מדודה, אז כל המאכל משתכלל ונהייה מתוק וטעים.

העוקר את הציור התחתיתי הזה מסרס הוא את החיים, ונוטל מהם את האפשרות של שגשוגם, ומרפה את ידיה של הנשמה - מי שמנסה לעקור את הציור התחתיתי של יראת העונש, הוא פוגע ביכולת של הופעת החיים בצורה טובה, העקירה הזאת פוגעת בהופעת הנשמה.

ר' חיים מוואלזין בנפש החיים מתאר כיצד מציאות שהאדם מזלזל ביראת העונש יכולה לגרום נפילה בחטא לאדם, וכך כותב ר' חיים בנפש החיים.

נפש החיים פרקים פרק ח

- עוד אחת יוכל לפתותך בחבילות ראיות שתכלית עבודת האדם הוא רק להשיג יראת הרוממות. ורק על זה יהיו עיניו ולבו כל הימים ושיראת העונש ובושה מבני אדם. היא מדה גרועה שבגרועות. והראוי לשרש אותה מלבך. ויניח לך יצרך להוסיף יראה על יראה ביראת הרוממות עד שיקבע בלבך שיראת העונש והבושה מבני אדם היא עבירה. ותהיה בורח ממנה כבורח מן העבירה. עד שיוכל להיות שתלכד ברשתו שלא לאפרושי מאיסורא בזמן שאין לך יראת הרוממות כראוי. ... ומי לנו גדול וחסיד מרב עמרם חסידא. ועכ"ז כשנודמן לידו פעם א' דבר עבירה פתאום ר"ל כמובא שלהי קדושין. נלחם בתחבולות להנצל מרשת יצרו אף מחמת הבושה מהבריות. רק שלא לעבור ח"ו על מצות בוראו ית"ש. ... ועתה הראיתך קצות דרכי היצר המתחפש בכל מיני תחבולות

במקור זה מסביר נפש החיים את דרכי ההטעיה של היצר הרע. היצר הרע יכול לגרום לאדם לדמיין שיראת העונש היא כל כך שלילית, וממילא כשהאדם ירגיש רפיון מיראת הרוממות, אז הוא כל כך יזלזל ביראת העונש, עד כדי כך שיגיד לא שווה לקיים מצוות בשביל יראת העונש. וממילא התוצאה שהאדם יפול בחטאו. זה בדיוק מה שהרב מדגיש כאן, שאסור לעקור ולסרס את השורש הבסיסי של יראת העונש. העקירה יכולה לגרום רפיון וחלישות לנשמה.

הרב מתאר את הבנת יראת העונש בשם של ציור. הסיבה כיון שלא מספיק שהאדם ידע בשכלו שיש יראת עונש, כדי שיראת העונש תשפיע צריך שהיראה תופיעה בהרחבה גדולה כמו ציור. כיון שמדובר כאן על תפיסה שהאדם צריך לחיות על פיה, לכן לא מספיק הכרה שכלית. האדם צריך לצייר בתוכו הרחבה גדולה של התפיסה הזאת. לכן עקירת הציור הזה גורמת רפיון לצד העליון של האדם.

ורישום המום מוכרח להיות ניכר בכל תנועה טבעית ושכלית - כשהאדם עוקר את השורש התחתון הטבעי הבסיסי של יראת העונש, האדם נחשב בעל מום. בצורה כזאת המום מופיע לא רק בצד הרוחני של האדם, אלא המום מופיע בכל תנועותיו של האדם. גם התנועות הטבעיות, גם התנועות השכליות, הכל נפגע בעקבות עקירת יראת העונש. בדיוק כמו בעל מום שהוא נפגע בכל ענייניו הרוחניים והגשמיים.

ראשית חכמה יראת ד' ויראת ד' מקור חיים היא למען סור משאול מטה.
צוף דבש אמרי נועם, מתוק לנפש ומרפא לעצם - הרב מסיים את הפסקה
בפסוקים המוכיחים את החשיבות ליראת העונש. פסוקים המופיעים בתהילים
ומשלי.

תהלים פרק קיא פסוק י

- יְרֵאֵשִׁית חֲכָמָה/ יִרְאֵת יִקְוֶה שֶׁכֵּל טוֹב לְכָל־עֲשִׂיהֶם יִתְהַלְתּוּ עֲמֻדַת לָעֵד :

וכן במשלי.

משלי פרק יד פסוק כז

- יִרְאֵת יִקְוֶה מְקוֹר חַיִּים לְסוֹר מִמָּקוֹשִׁי מוֹת :

שני פסוקים אלו מוכיחים עד כמה יראת ה' היא הבסיס, היא הראשית והמקור
לעבודת האדם. הרב מסביר שהיראה הזאת היא שומרת את האדם שלא יפול
למטה. אפשר להמשיך את זה למעקה ששומר את האדם מבחינה טכנית מעשית,
ורק אחרי שיש מעקה מעשי אפשר לבנות בניינים נוספים עליונים.

הרב מסיים בפסוק המתאר מעין נעימות של דבש, פסוק זה מובא במשלי.

משלי פרק טז פסוק כד

- צוּף־דָּבֶשׁ אֲמַר־נָעִם מֵתוֹק לִנְפֶשׁ וּמֵרֶפָא לְעֶצֶם :

נראה שהסיבה שהרב מביא פסוק זה, להוכיח למרות שבהתחלה נראה לנו שיראת
ה' זה דבר לא נעים. נראה כאילו יש כאן דבר לא מתוק, בשביל זה הרב מביא את
הפסוק במשלי. פסוק המתאר נעימות של דבש. הרב מורה לנו שבעצם יראת ה'
יכולה לההפך להיות דבש. המרפא של הגוף, הוא נעים למרות שהוא שייך לחלק
תחתון וגס, לחלק שאנשים לפעמים לא אוהבים.

פסקה כח' תעודת יראת הענש³ (עמוד תיח')

יראת העונש עלולה לעורר את האידאליים הגנוזים של הקודש והטוב, וללבותם יותר כשהם עמומים. על מה שאין שום הכשר אידיאלי לא יקלט שום רושם גם מיראת העונש היותר חריפה. ולפי שתעודתה של יראה נמוכה זו היא רק תעודת הצתת אליתא, לעורר את המהות העצמית של האידאליות העליונה, שביסוד יראת הכבוד והרוממות, על כן כשהיא משמשת לתפקידה, היא מוצאה את ערכה.

אבל כשהזיקים האידאליים נכבים, אז כל עצמה של יראה זו אינה כ"א מפלצת, ועליה נאמר לא תיראו את אלהי האמורי, וי ליה למאן דדחיל מרצועה בישא, בהיותה נטולה מיסוד עץ החיים, של תפארת הצחצחות המוסריות העליונה, בהוד קדשה.

ממוצא דבר אנו למדים, שבכל התוכן של יראת העונש נמצא את הצדדים המקודשים רק כפי ערכן של הנקודות המתיחסות להזיקוק האידאלי שהוא מעורר את כח האהבה העדינה, ויראת ההוד המפוארה. ויתר החלקים נחשבים כפסולת, שהם נפלטים חוצה, ע"י הכח השולל השכלי, שהוא כדמות כח הדוחה הטבעי.

נושא הפסקה- יראת העונש מטרתה לעורר את האידאל העליון.

ביאור הפסקה-

יראת העונש עלולה לעורר את האידאליים הגנוזים של הקודש והטוב, וללבותם יותר כשהם עמומים- הרב מתאר את תפקידה העיקרי של יראת העונש⁴. הרב מבאר שיראת העונש היא רק באה לעורר את האידאליים הגנוזים בקודש ובטוב. לפעמים אידאליים יכולים להיות עמומים ורדומים, בזכות

³ מקור הפסקה, שמונה קבצים קובץ ד' פסקה כג'.

⁴ ראוי לציין שהרב משתמש במילה עלולה, משמעות המילה עלול כאן היא בצורה חיובית. היינו תכליתה ומטרתה של יראת העונש לעורר את האידאל הגנוז.

התמריץ שיש בפנימיות של יראת העונש, אז האדם מתעורר לגלות את האידאליים העמומים.

אפשר אולי להביא דוגמא מתהליך גאולת ישראל. האידאל הגדול של גאולת ישראל וחזרה לארץ ישראל הוא אידאל קדוש ועליון. הבעיה שהאידאל הזה נשאר יחסית גנוז, ועמום. בזכות האנטישמיות, בזכות הצרות נוצרה התעוררות של האידאל הגדול הזה.

יש כאן הערה חינוכית, לפעמים אנחנו רוצים להתמקד בצד האידאלי, בצד העליון. אבל בעצם אנחנו מרגישים שאין לנו כוח להתעסק מיד באידאל הגדול. האידאל הזה עדיין עמום ורחוק. אבל לפעמים בזכות הכרח חיצוני, בזכות יראת עונש האדם מתמלא בכוחות לברר ולעורר את האידאל הגדול. הרב בדבריו מבטל את החשש שאולי עיסוק בצד נמוך, שאולי עיסוק בעונש יגרום סתימה והקטנה של האידאל. הרב כאן מסביר שהדבר הוא הפוך, דווקא בזכות ההתעוררות והמרץ שקיים ביראת העונש האידאל יכול להתעורר.

על מה שאין שום הכשר אידיאלי לא יקלט שום רושם גם מיראת העונש היותר חריפה - הרב מדגיש כאן עד כמה מוכרח שיראת העונש תהייה מכוונת גם לאידאליים הגדולים. בסופו של דבר כשאין הכשר אידיאלי אז גם יראת העונש הגדולה ביותר לא תוכל להשפיע. יראת העונש בעצם לא יכולה לעמוד בפני עצמה. המחשבה שאפשר לחנך רק על פי יראת עונש, אפילו החריפה ביותר, דבר זה לא יחזיק מעמד. צריך שמעל הדרגה של היראה יעמוד הכשר אידיאלי, הכשר שכביכול ממתין שאנו נעורר אותו.

ולפי שתעודתה של יראה נמוכה זו היא רק תעודת הצתת אליתא, לעורר את המהות העצמית של האידאליות העליונה, שביסוד יראת הכבוד והרוממות, על כן כשהיא משמשת לתפקידה, היא מוצאה את ערכה - כעת הרב מסיק את המסקנה החשובה בעיקר הפסקה. כיון שהמטרה, התעודה והתכלית של יראת העונש לעזור לאידאליים, לעורר אותם, לכן רק שם היא מוצאת את ערכה הנכון. לכל דבר יש ערך, השאלה האם הערך הזה מופיע במקום ובזמן הנכון. יראת העונש יכולה לקבל ערך חיובי רק בצורה שהיא מעוררת אידאליים גדולים.

הרב ממשיל את פעולת יראת העונש בעצים קטנים שמניחים בתוך מדורה, כדי שגם העצים הגדולים יתחילו לבעור. מושג זה נקרא בתלמוד בשם הצתת אליתא, וכך מובא בגמ' יומא.

- והתניא: ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח וערכו עצים על האש - לימד על הצתת אליתא שלא תהא אלא בכהן כשר ובכלי שרת

במקור זה הגמ' מסבירה שאת הבערת האש על המזבח, שזה נעשה על ידי הצתת אליתא, צריך לעשות על ידי הכהנים דווקא, שזה נחשב עבודה.

בתוך דברי הרב מבואר מה הוא האידיאל, הרב מסביר שהאידיאל הוא להגיע אל יראת הכבוד, יראת כבוד כוללת בתוכה את האידיאל הגדול של הכרת האלוקות.

ישנם פסקאות רבות שהרב מסביר כיצד יראת העונש היא בהמשך יכולה להוביל ליראת העונש, פסקאות אלה מופיעות בהמשך הסדר, לכן נמנענו מלהביא פסקאות אלה כאן. אומנם עומקם של דברים, כשהאדם מרגיש את גדלות העונש, ממילא לאט לאט האדם מכיר את גדלותו של הקב"ה, את ההשגחה הגדולה שהקב"ה משגיח וממילא האדם רוכש את יראת הרוממות.

אבל כשהזיקים האידיאליים נכבים, אז כל עצמה של יראה זו אינה כ"א מפלצת - כיון שכל מטרת יראת העונש בשביל לעורר את האידיאלים העמומים, במקום בו אין אפילו ניצוץ של אידיאלים, ממילא יראת העונש לא תוכל לעורר את האידיאל. במקרה כזה יראת העונש לא מצליחה לעשות את מטרתה, וממילא היראה הופכת להיות מפלצת. בצורה כזאת יראת העונש מופיעה בצורה ממש מעוותת. הרב משתמש בלשון של מפלצת, מהותה של המפלצת שהיא לוקחת את הדברים בצורה גדולה ומאיימת. היינו הדברים יוצאים מידי הפרופורציה הנכונה. כשיש יראת עונש שעומדת בפני עצמה, שהיראה הופכת להיות מטרה עצמאית, בצורה כזאת הדבר נחשב כמפלצת, כמציאות שיצאה מן האיזון הראוי.

הרב בשמונה קבצים מתאר מציאות שיראת העונש הופכת להיות שלילית, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה רס.

- התכונה של יראת שמים מצד עצמה, לית לה מגרמה כלום, ואי אפשר לה להיות מתחשבת בין הכשרונות ומעלות הנפש של האדם. היא כשהיא לעצמה היא עלולה להוריד את האדם ואת האנושיות כולה לעמקי תהומות, כשם שהיא עלולה להעלותם למרומי שחקים...

במקור זה מסביר הרב שיראת העונש יכולה להיות חלק מכשרונות האדם. אומנם כשיראת העונש תופסת מקום לעצמה, שיראת העונש הופכת להיות מטרה, אז היא מורידה את האדם ואת האנושיות כולה לעמקי תהומות.

ועליה נאמר לא תיראו את אלהי האמורי, וי ליה למאן דדחיל מרצועה בישא - הרב מקשר את החסרון והצורך להרחיק מיראה כזאת מהרחקה שאנו צריכים להרחיק מעבודה זרה. זה מה שנאמר בפסוק, בספר שופטים.

שופטים פרק ו פסוק י

- **וְאִמְרָה לְכֶם אֲנִי יְקֹנֶק אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירְאוּ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֻמִּי אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאֶרְצָם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי : פ**

פסוק זה מתאר את נפילת עם ישראל בעבודה זרה, שעם ישראל ירא את אלהי האמורי. הרב ממשיך את יראת העונש ליראה שאנו יראים מאלהי האמורי. אלהי האמורי מבטאים יראה גדולה, בדיוק כך יכולה להיות יראת העונש ליראה שלילית, שאסור לעבוד בשבילה.

הרב מביא הדגשה נוספת נגד יראת העונש מן הזוהר, וכך מובא בזוהר.

זוהר - הקדמה דף יא עמוד ב

- **בכה רבי שמעון ואמר ווי אי אימא ווי אי לא אימא, אי אימא ינדעון חייבין היך יפלחון למאריהון אי לא אימא יאבדון חברייא מלה דא באתר דיראה קדישא שרי מלרע אית יראה רעה דלקי ומחי ומקטרג ואיהי רצועה לאלקאה חייביא ומאן דדחיל בגין עונש דמלקיותא וקטרוגא כמה דאתמר לא שריא עליה ההיא יראת ה' דאקרי יראת ה' לחיים, אלא מאן שריא עליה ההיא יראה רעה ואשתכח דשריא עליה ההיא רצועה יראה רעה ולא יראת ה', ובגין כך אתר דאקרי יראת ה' ראשית דעת אקרי, ועל דא אתכליל הכא פקודא דא, ודא עקרא ויסודא לכל שאר פקודין דאורייתא מאן דנטיר יראה נטיר כלא לא נטיר יראה לא נטיר פקודי אורייתא דהא דא תרעא דכלא**

במקור זה מסביר הזוהר שרשב"י בכה ולא ידע האם להגיד את החסרון שיש ביראת הרעה. היינו יראת העונש. שהרי מי שעובד את הקב"ה רק בגלל יראת ה' נחשב כאילו נמצאת עליו רצועה רעה שהיא חסרון גדול. מי שפוחד רק מהעונש והרצועה שהקב"ה מעניש, אז נאמר עליו 'וי לו'.

בהיותה נטולה מיסוד עץ החיים, של תפארת הצחצחות המוסריות העליונה, בהוד קדשה - הסיבה שיראת העונש שעומדת בפני עצמה זה מפלצת וחסרון משום שבצורה כזאת היראה נטולה מיסוד עץ החיים. בצורה כזאת היראה חוסמת את החיים. יראה כזאת מנגדת את שורש החיים. יראה כזאת מלאה אגו אישי ללא קשר אל הקב"ה שהוא מקור החיים.

כמו כן יראה כזאת היא חסרה מתפארת וצחצחות של המוסר העליון. במוסר העליון יש נעימות ותפארת מיוחדת. התפיסה הרגילה של מוסר נובעת מהרצון לחיים שאין בהם עונשים. התפיסה הרגילה של מוסר מלאה אגו אישי לא להזיק לחבר, משום שאם אני אזיק אותו, הוא יחזור ויזיק לי. זאת התפיסה הנמוכה של מוסר, אבל המוסר העליון מלא הכרה עליונה שהמוסר הוא ערך חשוב בפני עצמו. המוסר העליון מקשר את האדם אל מקור החיים. לכן המטרה שהמוסר ינבע מן האלוקות ולא מיראת העונש.

ממוצא דבר אנו למדים, שבכל התוכן של יראת העונש נמצא את הצדדים המקודשים רק כפי ערכן של הנקודות המתיחסות להזיקוק האידיאלי שהוא מעורר את כח האהבה העדינה, ויראת ההוד המפוארה - הרב כאן מסכם את מסקנת הדברים. המסקנה שיראת העונש מקבלת את מקומה ותעודתה רק במקום בו יראת העונש מתקשרת אל הזיקוק, והצורך האידיאלי. יראת העונש מועילה רק בצורה שהיא מעוררת את כל האהבה וההוד המפואר.

הרב בשמונה קבצים מתאר בכמה מקומות כיצד היראה יכולה להופיע בצורה שלילית מצד אחד, מצד שני היראה יכולה להופיע בצורה משמעותית בהופעה טובה, באידיאלים גדולים, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה רס. [הבאנו את תחילת הפסקה הזאת לעיל]

- **התכונה של יראת שמים מצד עצמה, לית לה מגרמה כלום ... אבל דוקא משום דלית לה מגרמה כלום, היא מקבלת את כל האורות, היא אוצרת בקרבה את כל הכשרונות כולם. וכל כשרון מתברך, ומובטח להיות נצור, רק על פי ההערכה הנכבדה של יחושו להאוצר הגדול, אוצר של יראת שמים, שבו הכל גנוז. על כן יראת שמים מתרוממת לא כל כך על פי העסק במעמקי עצמה, כמו שהיא מתעלה על ידי מה שממלאים אוצרה בכל דעת וכשרון, בתורה ובמצוות, בכל מדה נכונה, בכל עז וגבורה, בכל תהילה ותפארת. נמצא שיראת שמים ויסוד הוייתה העולמית, היא אספקלריא דלא נהרא מצד עצמה, וכל עילויה הוא בהארט אור שמש העליון עליה, עד אשר תתאחד יפה ביסוד מקוריותה. אז תעלה מעלה מעלה, ותהיה באמת**

עטרת תפארת לעמוסי בטן, כשתשוב מלאה טוב אל שורש מחצבה העליון,
העשיר מכל השפעה נאצלת, המתפלגת לפלגות מיוחדות. כי היא בת נדיב,
בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב, שבכל שמה, מקור הברכה כולה.

במקור זה מסביר הרב כיון שיראת שמים מצד עצמה אין לה כלום. לכן היא יכולה
להתחבר לכל הדברים הטובים. היא יכולה לעורר ולשכלל את כל האידיאלים
הגדולים. בצורה כזאת יראת שמים מקבלת את תפקידה ומהותה בכשרונות
טובים. בצורה כזאת יראת שמים הופכת להיות דבר משוכלל וטוב.

וכך כותב הרב על מרכזיותה של היראה בעבודת האדם.

קובץ ד' פסקה קכו.

- מתגלה בחזון איך יראת ד' היא הראשית והאחרית של תמצית כל
המחשבות והנטיות של האדם ושל כל העולמים. בנקודתה התוכית צבור
הוא כל הרכוש הרוחני של הכל, וכל תנועה נפשית ועולמית, רוחנית
וחמרית, שהמניע שלה היא יראת ד', היא תנועה תמציתית, שאוצר חיי כל
גנוז בתוכה.

במקור זה מסביר הרב כיצד יראת ה' האי הראשית והאחרית של כל המציאות
כולה. בתוכה נמצא כל אוצר החיים. היא יכולה להיות כח מניע לכל מהלכי
החיים. זה בתנאי שיראת ה' מקבלת את האידיאל הגדול, כשהיא מעוררת את
הניצוץ הגנוז שנמצא בתוך האידיאלים.

**ויתר החלקים נחשבים כפסולת, שהם נפלטים חוצה, ע"י הכח השולל
השכלי, שהוא כדמות כח הדוחה הטבעי - כשיראת העונש מופיעה בצורה
טובה, אז היא מסוגלת להוציא החוצה את כל החלקים השליליים שקיימים בה.
כשההופעה השכלית מתגברת אז היראה מוציאה החוצה את החלקים השליליים.
ההוצאה החוצה היא כל כך טבעית וטובה, בדיוק כמו שהאדם באופן טבעי מוציא
מן גופו את הפסולת המיותרת. הרב מדגיש עד כמה ההוצאה החוצה של החלקים
השליליים ביראה היא טבעית, בדיוק כמו שהאדם באופן טבעי מוציא פסולת
מגופו.**

פסקה כט' בסיס ליראת הרוממות⁵ (עמוד תיט')

אף על פי שיראת העונש הגדולה מאד, כשהיא מתרחבת, הרי היא בעצמה עונש ויסורים, מכל מקום הרי היא ממרקת. ויש בה טובה עליונה שנעשית בסיס ליראת הרוממות.

נושא הפסקה- יראת העונש בהרחבתה נושאת יסורים, ובכל זאת היא בסיס ליראת הרוממות.

ביאור הפסקה-

אף על פי שיראת העונש הגדולה מאד, כשהיא מתרחבת, הרי היא בעצמה עונש ויסורים - הרב מתאר תהליך בו יראת העונש גדלה בצורה שאינה נעימה. הרב מסביר את העמדה שמסבירה עד כמה יראת העונש הגדולה היא יוצרת יסורים לאדם. אומנם לא ברור האם הרב סובר שבאמת המציאות הזאת שלילית באמת, או שיש שבאמת הגדלת יראת העונש היא טובה, אלא שמבחינה סובייקטיבית ההרגשה שיש בזה הגדלת יסורין, אבל זה תהליך הכרחי.

הרב בשמונה קבצים מתאר כיצד יכולים להיות יסורין הנובעים מחשיבה מוסרית.

קובץ א' פסקה קלט.

- ... יש גם שההכרה המוסרית מקדמת היא את עצמה הרבה מהיכולת המוסרית החפשית, ואז הוספת דעת זו תוסיף מכאובים רבים, כי הוא רואה בעין פקוחה איך הקרעים המוסריים שלו עצמו הם מענים את נשמתו, והוא הולך בעצמו קודר תחת הלחץ של רצון עצמו, הנדכא מתגרת יד טבעה של היכולת המוסרית, שלא נתפתחה עדיין לזו המדרגה של ההכרה. אבל יסורים הללו יסורי אהבה הם, סוף כל סוף מביאים הם את האורה הגמורה. כיון שההכרה מתחלת לעשות את עבודתה המדעית, באה אחר כך גם כן היכולת ועושה את עבודתה הרצונית, כי סוף כל סוף הרצון, ובפנים ידועים גם היכולת שעל עצמו, הוא הגמר הברור של ההכרה....

⁵ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ו' פסקה רנ'.

במקור זה הרב מסביר כיצד כשהאדם מקדם את ההכרה המוסרית שלו, אז ההתקדמות הזאת יוצרת יסורים ומכאובים רבים. בעצם האדם מרגיש עינוי נפשי בזה שהוא לא מצליח לממש את כל רצונותיו המוסריים. הפער בין היכולת המעשית המוסרית לבין השאיפה המוסרית יוצרת מכאובים גדולים. אומנם בסופו של דבר בזכות היסורין האדם יוכל להתקדם, להגיע למצב בו ההכרה תביא את האדם לידי מעשה נכון.

אפשר להביא דוגמא נוספת ליסורים שהאדם חווה בגלל הדרגה המוסרית שהאדם נמצא, וכך כותב הרב.

קובץ ו' פסקה ריד.

- האדם צריך להחליץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות הממלאות את כל מהותו, עד שכל רעיונותיו סובבים תמיד רק על דבר גורלו הפרטי, שזהו מוריד את האדם לעומק הקטנות, ואין קץ ליסורים גשמיים ורוחניים המסובבים מזה. אבל צריך שתהיה מחשבתו ורצונו ויסוד רעיונותיו נתונים להכללות, לכללות הכל, לכללות העולם, לאדם, לכללות ישראל, לכל היקום, ומזה תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה הראויה....

במקור זה הרב מסביר שעצם זה שהאדם נמצא במחשבות אישיות פרטיות, בהכרח שהאדם מרגיש יסורים. לפי זה ניתן להבין למה תפיסה מוסרית של יראת העונש מולידה יסורים. בסופו של דבר יראת העונש מדגישה בעיקר את הצד האגואיסטי האישי של האדם. לכן מי שמתמקד בתפיסה הזאת הוא נמצא במיצרים גדולים, וממילא ביסורים גדולים. בעצם בתוך ההתמקדות ביראת העונש האדם מרגיש הקטנה ויסורין בגלל החשיבה המצומצמת והאגואיסטית שלו. כמובן כאן מוסבר צד אחד שממנו יכולים לבוא יסורים ביראת העונש. יש את הצד הפשוט שההתמקדות ביראת העונש יכולה לגרום לאדם פחד גדול, פחד משתק וכדומה.

מכל מקום הרי היא ממרקת. ויש בה טובה עליונה שנעשית בסיס ליראת הרוממות - בכל זאת מתוך היסורים הגדולים יש לאדם מירוק. הרי יסורין ממרקים ומטהרים את האדם. כמו כן בסופו של דבר היראה הנמוכה הזאת תוביל את האדם אל היראה היותר עליונה, ליראת הרוממות. בעצם מתוך הקטנות והיסורים שיש ביראת העונש האדם יכול להגיע לדרגת יראת הרוממות.

הרב בשמונה קבצים מתאר את התהליך שהאדם עובר מיראת העונש ליראת הרוממות, וכך כותב הרב.

קובץ ז' פסקה רעב.

- כשמתגברת היראה החיצונה צריכים לרוממה על ידי שני דרכים, להעלותה ליראת הרוממות, ומתחילה להחליפה ביראה של בושה, שהיא אינה כל כך קודרת כיראת עונש פשוטה, והיא יותר מתוקנת, וכוללת בקרבה את כל התוכן והאמת של יראת העונש. ובזה האדם מתמתק ומתעלה לאהבה.

במקור זה הרב מסביר כיצד קודם האדם מתקדם מיראת העונש ליראת הבושה, שהאדם מרגיש בושה פנימית ממעשיו. ולאט לאט האדם מתקרב להרגשה פנימית מול האלוקות. ההרגשה הזאת תגרום לאדם התרוממות אל יראת הרוממות.

הקשר בין יראת העונש ליראת הרוממות, והפעולה שיראת העונש היא בסיס ליראת הרוממות, מובאת בעוד מקום בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

קובץ ח' פסקה צג.

- יראת העונש ודאי קודמת היא בזמן ליראת הרוממות ולאהבה....

הרב מסביר שיראת העונש חייבת לקדם בזמן לפני ההתעלות ליראת הרוממות ולדרגת האהבה. לכן מתוך היסורים והקטנות שיש ביראת העונש, ישנה תקווה ושאיפה להתרומם ליראת הרוממות.

פסקה ל' התעלות יראת הענש⁶ (עמוד תיט')

הדקדוק המעשי, הבא מתוך המעין התחתון של יראת העונש, אע"פ שיש בו הרבה קטנות ודינים, מ"מ סופו להתעלות, וכל דיניו מתהפכים ללהט של גבורות קודש, באהבה ושלמה אש נעימת ידידות עליונה, באהבת הבריות, וכן ושכל טוב. וסופו שיגיע עד המעין העליון של אור החיים, שזיו התענוגים הקדושים מאיר בהם בכל תוקף זהרו. מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיק יחסיון, יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם, כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, משוך חסדך ליודעך וצדקתך לישרי לב.

נושא הפסקה - יראת העונש מושכת דקדוק מעשי והקפדות של קטנות, ומתוך הקטנות האדם יכול להגיע ללהט של גבורה ואהבה כלפי כולם.

ביאור הפסקה -

הדקדוק המעשי, הבא מתוך המעין התחתון של יראת העונש - הרב ממשיך להסביר את התוצאות שנובעות מתוך יראת העונש. הרב מסביר שיראת העונש מושכת אחריה הקפדה על דקדוקי ההלכות. בעצם אדם שנמצא ביראת העונש בטבעו הוא שואף לשים לב לכל פרט וכל הלכה והלכה. יש כאן מעין דקדוק מעשי טכני, דקדוק שנובע מתוך פחד מעונש. זאת לא פעולה מלאה חיות ואהבה, זאת פעולה שנובעת מן הצמצום הנמצא בתוך יראת העונש. בכל זאת יש בזה יתרון שהאדם מתעקש להקפיד על הצדדים המעשיים שנמצאים בעבודת ה'.

הרב בשמונה קבצים מסביר מהיכן יכולים לנבוע דקדוקי המצוות, וכך כותב הרב.

קובץ ו' פסקה קכה⁷.

- דקדוקי מצוות נלקחים משני מקורות. יש שהם נלקחים מהמקור התחתיתי של יראת העונש, שהדמיון מסייע לו הרבה, אלא שמרחוק נמשך לו קו אור קלוש מאד, והוא אחוז אז בדינים וקפידות. ויש שבא לו אור

⁶ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ו' פסקה קכו'.

⁷ ראוי לציין שבשמונה קבצים פסקה זאת מופיעה לפני הפסקה שלנו.

הדקדוקי במעשה על ידי שפע אור החיים שבמקור ההשגה, בבהירות הציור של קדושת המצוות,

במקור זה הרב מסביר שיש מציאות שהאדם מדקדק במצוות רק בגלל הצד התחתיתי של יראת העונש. כשיש הרבה דמיון שמחזק את היראה ממילא האדם נמצא בהקפדה בדינים על המציאות, ולכן הוא שואף להקפיד על כל פרט ופרט. [אומנם הרב מסביר במקור זה שלפעמים הדקדוק יכול לנבוע מתוך שפע אור החיים וכו'.]

אע"פ שיש בו הרבה קטנות ודינים, מ"מ סופו להתעלות - בתוך ההקפדה על הפרטים המעשיים יכולים להיות הרבה הקטנות ודינים. האדם מרגיש מיצר בהקפדה הזאת. הרב בעצמו מתאר את ההרגשה הזאת, וכך כותב הרב בשמונה קבצים.

קובץ ג' פסקה רכת.

- כמה דקדוק הפרטים ההלכתיים והפלפול מעכירים לפעמים את רוחי השואף לגדולות ולכללות. ומכל מקום צריך אני להתגבר, ולהכשיר את עצמי הכשרה הגונה שאהיה ראוי גם כן לבירור הלכה, ולפעמים גם לפלפולים רגילים, כי סוף כל סוף לא ישנה אדם ממנהג המקום, וממדת דרך ארץ היא שלא להיות ער בין הישנים ולא ישן בין הערים. וכשמקבלים איזה הגבלה מצד מדת דרך ארץ, באה ההרחבה הרוחנית אל הנפש מצד הרעיון הגדול האצור בכלל מדת דרך ארץ, המתקן את התרבות הכללית של הבריות.

במקור זה הרב מסביר עד כמה הוא מרגיש בעצמו עכירות בגלל הפלפולים. הרב מתאר כיצד הוא מרגיש קטנות בגלל שבמהותו הוא שואף לגדלות, ולכן קשה לו להתעסק בפרטים ההלכתיים. ובכל זאת כותב הרב שהוא לא משנה מדרכו להתעסק גם בפלפול וגם בפרטים ההלכתיים, כיון שבסופו של דבר מתוך ההקטנה והפרט אפשר להתרומם את הרחבות הרוחנית.

זה גם מה שהרב כותב כאן אצלנו שמתוך הקטנות והדינים מכל מקום סופו של דבר אנחנו נוכל להתעלות.

כדי להבין כיצד מתוך הקטנות והדקדוקים אפשר להתעלות לאהבה וכדומה, אפשר להביא משל שהרב מביא בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה תקד.

- האמונה היא שירת העולם העליונה, ומקורה הוא הטבע האלהי שבעומק הנשמה, העונג של ההסתכלות הפנימית של אושר אין סוף. התורה הקצובה, היא בנויה על פי המסקנא של שירת קודש עליונה זו, בקציבתה המעשית. מלאי הוד השירה, הם מצטערים לפעמים מדקדוק המעשי והגבלותיו, ומכל מקום, מתוך שהם יודעים שהעולם בשיעורים הוא עומד, וגם המאור השירי הוא צריך להתבסס על פי כלים קצובים, הם מקבלים באהבה, וממשיכים אור אהבה ושירה במשפטים הקצובים, ועל ידי סבלנות זו, הם עולים, והעולם מתעלה עמם. הפיזיזם, שנשמתם נשמת בוסר היא, אינם יכולים לסבול את התקציב, והם מלאים מרידות. ...

במקור זה הרב מתאר את שירת האמונה, אומנם כדי להגיע לשירה האדם צריך להשתמש בקצב מסויים. הקצב הוא הכרחי בשירה. דווקא מתוך הקטעים המגבילים את הקצב של השירה, אז רואים את מכלול השירה ומתוך כך אפשר להתעלות ולהנות. ערבוב בלי הגבלות יוצר שירה שאיננה ברורה ואינה נעימה. הרב מסביר שיש פיזיזם שהם רוצים לגלות ישר את השירה, קשה להם ההקצבה וההקפדה על הדינים, אומנם השאיפה שלהם היא בוסר, כיון שהם לא מבינים שאי אפשר לשיר בלי הגבלה.

וכל דיניו מתהפכים ללהט של גבורות קודש, באהבה ושלמה אש נעימת ידידות עליונה, באהבת הבריות, וכן ושכל טוב- הרב מסביר שאומנם בקטנות ישנם הרבה דינים, בכל זאת הדינים יכולים להפך לשלמה קודש מלאה אהבה. האש יכולה לשרוף אבל היא גם יכולה לחמם, האש יכולה לגרום ידיעות ואהבה לכל הבריות. לעיל הבאנו משמונה קבצים את הפסקה המתארת את המקור ממנו נוצרת הקטנות, וגם שם הרב מסיים באופטימיות שהדינים יהפכו לחסדים, וכך כותב הרב.

קובץ ו' פסקה קכה.

- דקדוקי מצוות נלקחים משני מקורות. ... ובאחדות הטבע הנשמת של ישראל עם המצוות כולן וסעיפיהן וענפי ענפיהן, באהבה נעימה וחשק עליון, בהיר וצלול, קדוש ונשגב. ואז החסדים הם זורחים ומבהיקים מאד, והוא מלא אהבה וחסד, ומופיע באור סליחה ורחמים ודעה גדולה.

אומנם האדם מתחיל מן הדינים והקטנות, אבל בתוך הדינים בעצם מגלה האדם את האחדות. בעצם את האכפתיות שלו כלפי הסביבה. כיון שהאדם מגלה את האחדות ממילא האדם עובר מדינים אל חסדים גדולים שמאירים ומבהיקים את המציאות. כמו שהבאנו לעיל מתוך הכרת ההקצבה אפשר לראות את היופי של האחדות הקיימת בכל הברואה.

וסופו שיגיע עד המעין העליון של אור החיים, שזיו התענוגים הקדושים מאיר בהם בכל תוקף זהרו - כשהאדם ימשיך להתעלות מעל הדינים והפרטים אל האור הכללי, אל האהבה, ממילא האדם יזכה להגיע אל המעין העליון. מעין שהוא השורש של כל הפרטים. במקום הזה יש זיו ותענוג גדול, זיו בו האדם מרגיש שכביכול אין הגבלה, וממילא ההגבלה כלל לא תפריע לו בעבודתו.

הרב באורות התורה מסביר כיצד קישור למקור עליון גורם לעונג גדול, מציאות שהפרטים כבר לא מפריעים לעבודת האדם. וכך כותב הרב.

אורות התורה פרק ה' פסקה א'⁸

- כשהנשמה מתקשרת באורה העליון של תורה, נעשים כל הפרטים הקטנים חביבים חבת נשמה, וחשק התורה מתפשט על כל אות ואות מדקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, וכל הרחבותיהם והסתעפיותיהם.

במקור זה הרב מסביר שכשהנשמה מצליחה להתקשר לאור העליון של התורה, ממילא כל פרטי התורה מקבלים חשק ומשמעות. בצורה כזאת האדם אוהב כל פרט ופרט, כל דקדוק ודקדוק בתורה מקבל משמעות רחבה מן המעין העליון.

וכך מוסיף הרב גם בשמונה קבצים.

קובץ ג' פסקה קפא.

- כשבעל ההסתכלות הרוחנית מרגיש בעצמו שאין לבו הולך ללימודי הלכה בדקדוקי הפרטים שלהם, צריך הוא להתעלות עוד בהסתכלותו הרוחנית, במדה יותר בהירה ועליונה, עד שימשיך מרוממות האצילות של החכמה העליונה את הכח המחדש את כל הפרטים, שהם מסתעפים מתוך הכללים היותר מופשטים ועליונים. ואז ברוב חשק ישוב לאהבת הפרטים, בנועם גדול ואהבה רבה, והאותיות של גופי תורה יתנוצצו לו בכל מילוי נשמתם, וירגיש את מתקם, ואת הכלליות הגדולה המתפשטת בהם בשפעת חיים, כנשמה המתפשטת באור חייה על כל הגוף כולו.

⁸ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ג' פסקה ריא'.

במקור זה מסביר הרב מי שקשים עליו הפרטים, צריך להתעלות על ההסתכלות הרוחנית העליונה. בצורה כזאת האדם יכול לקבל חיות וכח חדש בשביל להחיות את כל הפרטים, להחיות את כל הדברים המתפשטים מן המציאות העליונה.

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיק יחסיון, ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם, כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, משוך חסדך ליודעך וצדקתך לישרי לב- הרב מסיים את הפסקה בפסוקים מספר תהילים, וכך מובא בפסוקים.

תהלים פרק לו

- (ח) מה־יקר חסדך אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יַחֲסִיוּן : (ט) גִּרְוִין מִדֶּשֶׁן בֵּיתְךָ וְנַחַל עֲדֻנֶיךָ תִּשְׁקֶם : (י) בִּירְעָמָךְ מְקוֹר חַיִּים בְּאֹרֶךְ נִרְאָה־אֹר : (יא) מִשְׁךְ חֶסֶדְךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקַתְךָ לְיֹשְׁרֵי־לֵב :

פסוקים אלה מבטאים את היכולת להתעלות אל מקור החיים.

פסקה לא' אוצר יראת ה' ⁹ (עמוד תכ')

בכל פגישה גשמית ורוחנית הננו מוצאים את האור ואת הכלי, את הגוף ואת הנשמה. לפי ערך בהירות השגתו וטוהר רצונו של אדם, ככה מאיר עליו האור מתוך הכלי והנשמה מתוך הגוף.

בפגישת המחשבות, אוצר הכל הוא יראת ד' ויראת העונש וההפחדה הרגילה, שהיא קרקע המשכן של האמונה המתפשטת לתקון העולם. לפי בהירות השגתו של אדם, ולפי קדושת מעשיו ורוחו, מתגלה הנשמה, השרויה בתוכיותה של יראה מוגשמת וגלומה זו, שהיא עטרת כל אידיאלי הרוח, הוד הכבוד, ויראת הרוממות, מעוז האהבה, ומקור נחלי כל השאיפות האידיאליות, כבירות החשק, המתרוממים עדי עד ברום עולמים.

נושא הפסקה- כמו שבכל דבר יש כלי ואור, גוף ונשמה, כך ביראה יש את הצד החיצוני ואת הנשמה בפנימיות היראה.

ביאור הפסקה-

בכל פגישה גשמית ורוחנית הננו מוצאים את האור ואת הכלי, את הגוף ואת הנשמה- הרב פותח בהבנה יסודית שכל דבר במציאות יש לו אור וכלי, או גוף ונשמה. מושגים אלו מקבילים זה לזה.

אור מבטא את הצד הפנימי המחיה את המציאות, בדיוק כמו שהנשמה מבטאת את הדבר המחיה את הגוף. הכלי מבטא את החלק הגלוי, החלק החומרי המוגבל. לעומת זאת האור מבטא את החלק האינסופי שנמצא בתוך הכלי. וכך מובא בעץ חיים.

עץ חיים שער מבי' שער דרושי אבי"ע פרק ב'

- כי הנה פנימיות כל האצילות הוא הרוחניות הנקרא 'נשמה' והיא מלובשת בתוך איברי הגוף הנקראים 'כלים', שהם הי' ספירות הנקראים ראש וזרועות וגוף.

⁹ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ה' פסקה סה'.

כי זה הבחינה הוא י' ספירות -- עשר מדות, כי יש בהם גבול ומדה כמ"ש בפרקי ההיכלות בשיעור קומה שהוא רל"ו אלפים רבבות פרסאות כו'. וגוף הזה מלובש תוך לבושי דאצילות וכמו שאמרו רז"ל **"ל" ב" לבושים נתלבש הקב"ה: לבוש של גאווה שנאמר ה' מלך גאות לבש ... אך בנשמה שבפנים - אין מדה כלל, אמנם בערך האין סוף נוכל לכנותם בשם מדות וספירות גם אל הנשמה.**

במקור זה מסביר מהרח"ו שבמציאות שי רוחניות שהיא הנשמה, הרוחניות הזאת מתלבשת בתוך אברי הגוף שהם הכלים. הגוף הוא בא לידי ביטוי בהגבלה. זאת מהותם של עשר ספירות שהם מעין גוף והגבלה למציאות הרוחנית.

הרב מחדש שהכרת הערך הפנימי האור והחיצוני הוא הכלי, ההבנה הזאת אינה קשורה דווקא לדברים גשמיים, גם דברים רוחניים יש להם צד פנימי, בעצם בכל דבר יש אור פנימי.

הרב באורות ישראל מתאר את האור הפנימי שנמצא בתוך כנסת ישראל, וכך כותב הרב.

אורות ישראל פרק ו' פסקה א'

- הנטיה הלאומית המעשית של כנסת ישראל היא לבושה החיצון של הנטיה הרוחנית שלה, והאחרונה היא אורה ונשמתה של הראשונה. שתיהן יחד ממקור אלהים חיים הנן יוצאות, וממעין האמת והאמונה האלהית נובעות. כל ימי הגלות נשבר הכלי לגמרי, והאור בצורתו המופשטת, ובפניה עצומה אך כלפי מעלה, שמש באומה רק לדאגה כללית איך להחזיק את הלאומיות הרוחנית הטהורה. ...

במקור זה הרב מסביר שיש נטיה לאומית מעשית שהאומה פועלת בשביל חיזוק הלאומיות שלה. אומנם בתוך הנטיה המעשית, היינו בתוך הגוף המעשי שי גם צד רוחני, הארה נשמתית שנותנת חיות ללבוש החיצוני המעשי. הרב מבאר שבגלות אנחנו עסקנו רק באור הרוחני של הנטיה הלאומית, וממילא מובן שכעת, לקראת הגאולה, אנו צריכים לחזק ולעורר את הצד הגשמי, המעשי, את הכלי של התחיה הלאומית.

גם בתוך התורה יש את הצד הגלוי של התורה, ויש את הצד הנשמתי שקיים בתורה, וכך כותב הרב באורות התורה.

אורות התורה פרק ט' פסקה ב'

- הלמוד המעשי רצוף בו טל חיים גנוז של המגמות שיש בתוכיות המעשה, והנשמה נזונה מזיו גנוז זה בתלמודה ...

במקור זה מסביר הרב שבתוך הלימוד המעשי יש טל גנוז, בעצם יש אור שממנו הנשמה ניזונת. אומנם בצד החיצוני נראה שיש בלימוד רק תוצאה והוראה מעשית, אבל באמת בפנים יש הארה רוחנית, אור שמאיר ומזין גם את הנשמה¹⁰.

לפי ערך בהירות השגתו וטוהר רצונו של אדם, ככה מאיר עליו האור מתוך הכלי והנשמה מתוך הגוף - היכולת של האדם להתחבר אל השורש הרוחני, אל הנשמה והאור זה נעשה על ידי בהירות השגתו וטוהר רצונו של האדם. כשהאדם מקדש את רצונו את מהלך חייו אז האדם יכול להשיג את האור הרוחני שנמצא בתוך הכלי.

הדרך שהאדם יוכל לזכך את רצונו והשגותיו היא דרך מורכבת, כל תיקון האדם תלוי בעבודת המידות, כל ספר מסילת ישרים וכדומה. אומנם השלב הראשון ויסודי הוא לימוד תורה, וכך מובא באורות התורה.

אורות התורה פרק ו' פסקה ה'

- יש מגמה אחת לתורה, לעורר את הצד הרוחני העליון שבאדם, שיהיה עסוק במושכלות קדושות, ויהיה סר משיקוע בהמי גופני, שמדלדל את כח עצמיותו ...

במקור זה מסביר הרב שעל ידי לימוד התורה האדם יכול לעורר את הצד העליון שנמצא אצלו. בצורה כזאת האדם עוסק במושכלות והאדם מסוגל לסור מן הצדדים הגשמיים הגופניים שנמצאים בתוכו. זאת דוגמא אחת ויסודית כיצד האדם יכול להתרומם ולהכיר יותר את הנשמה.

ישנה מעלה שהאדם מצליח להתחבר אל האור הקיים בתוך המציאות, ההבנה הזאת היא עוזרת וממלאה את האדם במתיקות מיוחדת. וכך כותב הרב באורות התחיה.

אורות התחיה פסקה א'

¹⁰ שם בהמשך הפסקה הרב מרחיב ומסביר שהיכולת להגיע לאור הזה תלויה בלימוד לשמה של האדם.

- הבינה היותר שלמה ומתוקה של דעת האלהות היא הכרת היחש האלהי אל העולם הכללי ואל כל פרט ופרט מפרטיו, החמריים והרוחניים, כיחש הנשמה, הצד הרוחני המחיה והממלא אור קיום והפרחה, אל הגוף, אל הדבר הנדרש לחיים לאורה ולהפרחה. היחש הזה כשהוא מתמלא בלב ונפש, הוא ממלא אותם אהבה יותר מיראה, ונעימות הגיון ושלוה יותר ממרידות הזדעזעות.

במקור זה מסביר הרב שהכרת האלוקות שהוא נמצא בכל פרטי העולם, זאת בינה מתורה של דעת אלוקים. ההבנה שהאלוקות היא צד רוחני שמחיה את כל המציאות, כשהאדם יכיר את הדבר הזה אז האדם ירגיש בליבו אהבה גדולה לקב"ה.

בפגישת המחשבות, אוצר הכל הוא יראת ד' ויראת העונש וההפחדה הרגילה, שהיא קרקע המשכן של האמונה המתפשטת לתקון העולם - מתוך ההבנה שבכל המציאות יש כלי ואור הרב פונה להסביר את מקומה של יראת ה'. הרב ממשיך את יראת ה' לכלי ואוצר שבתוכו יש את אור האמונה הנכונה.

ההבנה שיראת ה' היא אוצר מבוארת בפסוק בישעיהו.

ישעיהו פרק לג פסוק ו

- וְהָיָה אֱמוּנַת עַתִּיד חֶסֶן יְשׁוּעַת חֲכָמִת וְדַעַת יִרְאַת יְקֹנֶק הִיא אוֹצָרוֹ : ס

וכך מסביר האלשיך הקדוש את האוצר של יראת ה'¹¹.

אלשיך על ישעיהו פרק לג פסוק ו

- יראת ה' שממנה נמשכת אמונת עתך היא אוצרו ית', לאצור בה חכמת ודעת. כי כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, באופן כי

¹¹ וכך מסביר גם המלבי"ם.

מלבי"ם ישעיהו פרק לג פסוק ו

- יראת ה' היא אוצרו, היראה הוא האוצר ששם תאצרו את החכמה והדעת שהרוחתם לשמרו שם באוצר עד עולם, ר"ל ע"י יראת ה' תתקיים החכמה והדעת בידכם, כמו שיתקיים החוסן אם יונח באוצר :

החכמת ודעת לא יתננה אז הוא ית' רק למי שיש לו אוצר ה', היא היראה
לשים בתוכה חכמת ודעת לקיימן, כי ראשית חכמה יראת ה' :

במקור זה מסביר האלשיך שהאמונה שהחכמה והדעת הם הארה שצריך מקום
שהאדם יוכל לאצור ולאגור את החכמה הזאת. הכלי דרכו האדם יכול לאצור את
החכמה תלוי ביראת ה'. רק כשיש לאדם כלי ואוצר טוב לקבל את הארת החכמה
הדעת והאמונה, אז האדם יכול לקבל את הדברים האלה. הכלי הוא יראת ה'.

הרב מחדש שיראת ה' אפילו בצורה של הפחדה, בצורה נמוכה בסופו של דבר היא
הקרקע והבסיס עליו עולם האמונה עומד. אי אפשר לבסס אמונה בלי יסוד הפחד
והיראה. דבר זה מבואר גם בפסקאות שראינו לעיל, כמו שמבואר בשמונה
קבצים.

קובץ ג' פסקה שמא.

- לא נעקור את היסוד הגס של יראת העונש מקרב הגות רוחנו. אף על פי
שרק בתחתיתה היותר שפלה של שדרת הרוח הוא יושב, וצריך הוא רק שם
לקחת את מקומו, אבל שמרים הללו מאמצים הם את הכח של היין
המעולה בהיותם שוכנים בתחתיתו...

יראת העונש היא כמו שמרים, אומנם יש בה הרבה חסרונות, אבל היא עוזרת
לאדם. היא מעין קרקע שעליו אפשר לבסס הרבה עבודת ה' עליונה.

ההבנה שאנחנו צריכים להגיע לשורש של היראה ומשם להגיע אל האמונה
מבוארת גם בליקוטי מוהר"ן וכך כותב ר' נחמן.

ליקוטי מוהר"ן תורה פז

- כי יש שני מיני יראה, יראת העונש ויראת הרוממות. יראת העונש נקרא
צדק, ויראת הרוממות נקרא אמונה. כי מחמת שהוא מאמין באמונה
שלימה שהשי"ת הוא רב ושליט עיקרא ושרשא דכל עלמין, הוא ירא ממנו.
וידוע הוא, כי א"א לבוא לאמונה, רק ע"י יראת העונש. כי מחמת שהוא
ירא מהעונש, מאמין שהשי"ת הוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם,
ומזה בא לאמונה יותר גדולה. נמצא, תיכף כשרוצה לילך בדרך הישר, צריך
להיות לו יראה הנקרא צדק. ובצדק כתיב, (תהלים ט) והוא ישפוט תבל
בצדק, לפיכך מתעוררין עליו הדינים. אך כשבא אל האמת, היינו אל
היראה הנקרא אמונה, אז כל הדינים נמתקין בשרשן.

במקור זה מסביר ר' נחמן שיש ב' מיני יראה. היראה הראשונה היא יראת העונש, היראה הזאת היא מביאה לאמונה יותר גדולה. החסרון של יראת העונש שהיא מביאה דינים, לכן האדם צריך להמתיק את היראה הזאת בשורשה. היינו להגיע לשורש, לנשמה ולאור שנמצא בתוך יראת העונש. כשהאדם יגיע לנשמה ולאור שיש בתוך יראת העונש אז הדינים יתמקטו בשורשן. האדם יגלה את המתיקות שיש בתוך היראה כולה. המתקת הדינים זה האידיאל שאנו פועלים בעולם הזה.

לפי בהירות השגתו של אדם, ולפי קדושת מעשיו ורוחו, מתגלה הנשמה, השרויה בתוכיותה של יראה מוגשמת וגלומה זו - בתחילת הפסקה הרב הסביר שככל שהשגת האדם תתבהר, כך האדם יוכל להשיג את הנשמה הנמצאת בתוך הגוף. בדיוק כך גם כלפי יראת ה', ככל שהאדם יקדש מעשיו ורוחו, כך האדם יזכה לראות את הנשמה הנמצאת בתוך היראה הגולמית. בסופו של דבר יראה היא דבר מאד ראשוני, הפחד מהקב"ה הוא רק קרקע וכלי. המטרה שאנו נמצא את האור הנמצא בתוך היראה.

שהיא עטרת כל אידיאלי הרוח, הוד הכבוד, ויראת הרוממות, מעוז האהבה, ומקור נחלי כל השאיפות האידיאליות, כבירות החשק, המתרוממים עדי עד ברום עולמים - מתוך קדושת מעשיו של האדם, אז הנשמה העומדת בתוך היראה מתגלה. כשהנשמה של היראה מתגלה, אז האדם מגיע לעטרת, לכתר האידיאלי של עבודת ה'. בצורה כזאת האדם מתרומם ליראת הרוממות שהיא נמצאת מעל היראה הנמוכה. יראת הרוממות היא מעין נשמה שבתוך יראת העונש, ומתוך כך האדם יכול להגיע לאהבת ה'.

הרמח"ל במסילת ישרים מבאר את שני סוגי היראה. יראת הרוממות היא נמצאת מעל יראת העונש, וכך מובא במסילת ישרים.

ספר מסילת ישרים פרק כד

- יש יראת העונש, וזהו המין האחד, ויש יראת הרוממות, וזהו המין הב', שיראת החטא חלק ב' ממנו, ונבאר עתה ענינם והבדליהם: יראת העונש, כפשוטה שאדם ירא מעבור את פי ה' אלהיו מפני העונשים אשר לעבירות, אם לגוף, ואם לנפש. והנה זאת קלה ודאי כי כל אדם אוהב את עצמו, ויירא לנפשו, ואין דבר שירחיק אותו מעשות דבר אחד יותר מן היראה שלא תבואה בו איזה רעה, ואין יראה זו ראויה אלא לעמי הארץ, ולנשים אשר דעתן קלה, איך אינה יראת החכמים ואנשי הדעת. המין הב' הוא יראת הרוממות, והוא שהאדם ירחק מן החטאים, ולא יעשה מפני כבודו הגדול יתברך שמו, כי איך יקל, או איך יערב לבו של בשר ודם

שפל ונמאס לעשות דבר נגד רצונו של הבורא יתברך ויתעלה שמו, והנה
זאת היראה אינה כל כך קלה להשיג אותה, ...

במקור זה מסביר הרמח"ל שיראת העונש זה הבסיס שמתאים לכל אחד. הפחד
מפני העונש. אבל יראת הרוממות זאת מציאות שהאדם מכיר את גדולת ה', וכיון
שהאדם מכיר את גדולת ה', לכן הוא מפחד לפגוע בקב"ה.

כיון שיראה זאת מבוססת על הכרת הבורא יתברך ממילא ניתן להבין מה שהרב
כותב כאן שמתוך יראת הרוממות האדם יכול להגיע לאהבת ה'.

הרב בשמונה קבצים מתאר את החוויה של יראת הרוממות וכך כותב הרב

קובץ ז' פסקה קיח.

- התגלות היראה הצורתית, האידיאלית, היא באה מאותה ההברקה
המזרחת בהשגת השלמות האלהית הכוללת כל, המנצחת את כל ההפכים,
שהם כולם מתכללים בצורה עליונה של תפארת מלאה וקדושה. מופיעה
היא נהרה זו יראה רוממה על הנשמה המסתכלת, והיא מדתו של יעקב,
ביראתך, זה יעקב שאמר מה נורא המקום הזה. והיראה הזאת בעצמה,
בעוז רוממותה, מחשפת היא את האהבה הרוממה בטהרתה, המגלה
בנשמה את חשק הדבקות האלהית, כלות הנפש ועריגה בלתי פוסקת,
ההולכת ומתגברת בכל עת תוסיף ההכרה להתעמק בתהומות הנפשיים.
מדי דברי בכבודך הומה לבי אל דודיך.

במקור זה מסביר הרב שהיראה כשהיא מופיעה מן השלמות האלוקית, אז
היראה הזאת מתקשרת אל האהבה הגדולה. בצורה כזאת האדם חושק לדבוק
בקב"ה מתוך הכרת גדולת הקב"ה.

מתוך ההפנמה וההגעה ליראת הרוממות האדם מתרומם לאהבת ה', ומתוך
אהבת ה' האדם מגיע אל האידיאל לרומם את כל העולם כולו אל האלוקות.

פסקה לב' יראת הענש וארס הכפירה¹² (עמוד תכא')

יראת העונש ודאי קודמת היא בזמן ליראת הרוממות ולאהבה. אבל אחר כך, כאשר היראה העליונה מתבססת באדם והאהבה מתחילה להתישב בנשמה, מרוב זיוה החכמה האלהית שמאיר בה, יש שיראת העונש, שנכנסה בעצמות, עד כדי בעיתה חודרת, היא מעכבת את התפשטות האור הקדוש של האהבה ויראת הרוממות, והיא כן גורמת חלאים רעים, נפשיים וגופניים, כלליים ופרטיים.

כדי לנקות את הנשמה היחידית, ונשמת הכלל כולו, מאותו הסיג של יראת העונש, המפחידה ומחליאה, נוצר בעולם כל היסוד השלילי. והארס של הכפירה הגסה. המחרבת את העולם, נוסד ביסודו כדי להיות ארס נגדי נגד הסיגים הללו של יראת העונש, כשהיא יורדת מטה מטה, והיא ניתקת מאור התורה מיסוד יראה עילאה, ואהבה אמיתית.

נושא הפסקה- בהתחלה יראת העונש עוזרת ליראת הרוממות ואהבת ה', אבל היא יכולה להתגבר ולהפריע לדרגות העליונות, וכנגד זה מגיעה הכפירה.

ביאור הפסקה-

יראת העונש ודאי קודמת היא בזמן ליראת הרוממות ולאהבה - הרב ממשיך בביאור היתרונות והחסרונות של יראת העונש. יראת העונש היא השלב הראשון שבונה את השלבים הבאים אחר כך. היסוד של יראת העונש הוא הכרחי בהתפתחות של האדם בעבודת ה'. כבר הבאנו בפסקאות הקודמות את דברי המסילת ישרים שיראת העונש היא מתאימה לכולם, היא השלב הראשון שמתאים גם לאנשים הפשוטים. לאחר יראת העונש האדם יכול להתרומם ליראת הרוממות ולאהבה.

בזהר מובא כך.

זוהר - הקדמה דף יא עמוד ב

¹² מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ח' פסקה צג'.

- פקודא תניינא דא איהי פקודא דפקודא דיראה אתאחדת בה ולא נפקא מינה לעלמין ואיהי אהב"ה למרחם בר נש למאריה רחימו שלים, ומאן איהו רחימו שלים דא אהבה רבה דכתיב (שם י"ז) התהלך לפני והיה תמים שלים ברחימותא.

במקור זה מבאר הזוהר שישנה יראה שלמה שהיא מתאחדת עם האהבה, בצורה כזאת האדם רוצה בצורה חזקה את הקשר עם הקב"ה ולכן הוא ירא מן גדלות ה'. זאת היראה שהיא הבסיס עליו מגיעה האהבה.

ההבנה שיראת העונש היא הבסיס הנמוך והכרחי אנו יכולים למצוא גם בדברי הרב בשמונה קבצים.

קובץ א' פסקה רמז.

- שני אלפים תוהו קדמו בעולם, כדי להשריש את היראה הגסה בעולם, שהיא יראת העונש. ואחר כך נלקח התמצית המתעדן שלה ונשרש ביסוד יראת ד', כשהיראה השפלה נשארה כמו דורדיא דחמרא לחזק ולאמץ את כל היסוד של היראה העליונה, המקיימת את המילוי של כל העונג וכל האהבה של קודש.

במקור זה מסביר הרב ששני אלפי התוהו, השנים של דור המבול וכדומה, שם שנים שנוצרו בעולם בשביל להחדיר בכל העולם את יראה הגסה, את יראת העונש. רק לאחר ההחדרה של יראת העונש, אנו יכולים לקחת את השורש ואת התמצית של יראת העונש, להתרומם ליראת ה', להתרומם ליראת הרוממות שהיא קשורה בצורה הדוקה עם אהבת ה'.

אבל אחר כך, כאשר היראה העליונה מתבססת באדם והאהבה מתחילה להתישב בנשמה, מרוב זיוה החכמה האלהית שמאיר בה, יש שיראת העונש, שנכנסה בעצמות, עד כדי בעיתה חודרת, היא מעכבת את התפשטות האור הקדוש של האהבה ויראת הרוממות - כיוון שיראת העונש היא רק הבסיס ממילא כשהאדם מרומם בעבודתו, כשהאדם מגיע ליראה עליונה ואהבה, אז יראת העונש יכולה לגרוע ולהפריע לעבודת האדם.

הרב מתאר שיראת העונש גורמת בעיתה ופחד שיוצר חסימה לאדם. הרב במידות הראיה מתאר את הבעיה ביראת העונש, וכך כותב הרב.

מידות הראיה מידת היראה פסקה ד'

- בתחלתה של הופעת יראת אלהים על האדם, הכללי והפרטי, מביאה היא אותו לידי שיעמום ובטלנות, הוא אובד את רצונו ואת עצמיות המהותיות שלו, מפני שנגעה בו היראה רק בצדדיה החיצוניים, לא הפכה את הפראות והרשעה הספוגה במהותו החמרנית, ובטבע הנפש הטמאה הגנוזה בעומק שמרי החיים האנושיים, והרי ההופעה האלהית, שהיא לגמרי ההיפוך מכל הרשעה והנבלה, היא מבטלת אותה, וממילא נעשה האדם חלוש החיים, והצבוריות נעשית לקויה, אין אומץ ואין חפץ קבוע לשכלול, להכשרתם של החיים החברתיים...

במקור זה מסביר הרב שיראת ה' היא מביאה לאדם בטלנות. כביכות האדם מאבד את רצונו, האדם מאבד את העצמיות שקיימת בו. בצורה כזאת יש מעין סתירה בין ההופעה האלוקית לבין החומריות, האדם מרגיש כיצד החיים שלו חלשים. האדם מרגיש שכלל אין לו רצון לחומריות ולגשמיות. אומנם בשלבים ראשונים יש יתרון שהאדם מחליש את הצדדים החומריים שלו. אבל החסרון שדלדול הכוחות יוצר שגם לעבודת ה' האדם מרגיש חלש.

אם האדם ממשיך את יראת העונש בצורה חזקה היראה הזאת משפיעה שגם יראת הרוממות וגם האהבה לא יכולה להכנס.

אפשר להמשיך את זה לילד שיש לו פחד גדול מאביו. בצורה כזאת הילד לא מסוגל לראות את הרוממות ואת הדברים הטובים שקיימים אצל אביו. בצורה כזאת הילד לא רוצה אהבה מאביו, להיפך הוא רוצה להתרחק כמה שיותר מן הקשר הזה.

בתהליך יש מציאות כפולה, מצד אחד צריך את יראת העונש כבסיס, מעין בסיס של סור מרע. אחר כך האדם צריך להכיר שחלקים מסויימים מן יראת העונש יכולים לעכב אותו מעבודת ה', ההכרה הזאת יכולה ליצור מציאות שהאדם ידע לווסת את יראת העונש, להגיע למצב שתבוא יראת הרוממות ואהבה.

והיא כן גורמת חלאים רעים, נפשיים וגופניים, כלליים ופרטיים - בצורה כזאת כשהאדם מחובר ליראת העונש אז יש חוליים נפשיים וגופניים לאדם. בצורה כזאת האדם נמצא במציאות לא מאוזנת. אפשר שזה מה שכותב ספר הזוהר על היראה הרעה, וכך מובא בזוהר.

זוהר - הקדמה דף יא עמוד ב

- יראה אתפרש לתלת סטריין תריין מנייהו לית בהו עקרא כדקא יאות וחד עקרא דיראה, אית בר נש דדחיל מקודשא בריך הוא בגין דייחון בנוהי ולא

ימותון או דחיל מעונשא דגופיה או דממוניה, ועל דא דחיל ליה תדיר, אשתכח יראה דאיהו דחיל לקודשא בריך הוא לא שוי לעקרא, אית בר נש דדחיל מן קודשא בריך הוא בגין דדחיל מעונשא דההוא עלמא ועונשא דגיהנם, תרין אלין לאו עיקרא דיראה אינון ושרשא דיליה ... בכה רבי שמעון ואמר ווי אי אימא ווי אי לא אימא, אי אימא ינדעון חייבין היך יפלחון למאריהון אי לא אימא יאבדון חברייא מלה דא באתר דיראה קדישא שרי מלרע אית יראה רעה דלקי ומחי ומקטרג ואיהי רצועה לאלקאה חייביא ומאן דדחיל בגין עונש דמלקיותא וקטרוגא כמה דאתמר לא שריא עליה ההיא יראת ה' דאקרי יראת ה' לחיים, אלא מאן שריא עליה ההיא יראה רעה ואשתכח דשריא עליה ההיא רצועה יראה רעה ולא יראת ה'

הזוהר מתאר שיש ג' סוגי יראה. ב' סוגים ראשונים הם יראה מעונש בעולם הזה, או יראה מעונש בעולם הבא. היראות האלה הם נחשבות יראות רעות, הם יראות שמביאות דינים. ולכן רשב"י בוכה ולא יודע האם כדאי ללמד את האנשים את החסרון של היראות האלה, כיון שבסופו של דבר היראות האלה, גם יראת העונש יש שלבים שהם מועילות לאדם. אבל יש בהם המון דין והמון חסרון, הם באמת לא נחשבות יראת ה'. ושם בזוהר מפרט שיראת הרוממות היא יראת ה' האמיתית. היא השורש של כל היראות.

אותם הדינים שהזוהר מסביר שהם יוצאים מהיראות הנמוכות, הם מה שהרב כותב כאן שזה יוצר חלאים נפשיים וגופניים לאדם.

הרב מוסיף שהחוליים של היראה הם באים לא רק באדם הפרטי, אלא גם בכלל כולו. כשהכלל כולו מבוסס על יראה בלבד אז יש חסרון וחלישות בכלל כולו, בדיוק כמו החסרון שיש באדם הפרטי.

כדי לנקות את הנשמה היחידית, ונשמת הכלל כולו, מאותו הסיג של יראת העונש, המפחידה ומחליאה, נוצר בעולם כל היסוד השלילי. והארס של הכפירה הגסה - לאחר ההבנה שיראת העונש יכולה לפגוע לא רק באדם הפרטי אלא בכלל כולו, הרב מסביר שזה השורש של הכפירה. כיון שהעולם רוצה להתעלות מעל יראת העונש, לכן העולם מפתח כפירה. הכפירה נובעת מן רצון העולם להתנתק מן יראת העונש.

לעיל ביארנו שהחסרון של יראת העונש שהיא מבטלת את החומריות, הרב בשמונה קבצים מתאר שביטול ענייני החומר הולידו את הכפירה, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה תקצ.

- כמה נואלו האנשים שאינם מסתכלים בפליאות הטבע וחוקותיו, בגודל מעשה אלהים שבעולם. באין בסיס של השקפה חמרית גדולה ועשירה, ההשקפה האצילית מתטשטשת. כל החוצפה והכפירה באה לעולם לתבע את עלבון החומר מבעלי הצורה המפריזים, העושים עול להחומר בבטלם וברדפם אותו, בין בצדו המעשי בין בצדו העיוני....

במקור זה מסביר הרב שאנשים שלא רואים את הפלא של הטבע, אנשים שהם מבטלים לגמרי את החומריות, הם יוצרים את הכפירה. הכופרים כביכול באים לתבוע ולהחזיר את הכוחות הקיימים בטבע. כיון שהיראה ביטלה והחלישה את כוחות החומר הכפירה רוצה להחזיר את החומר למרכז העולם.

לפי יסוד זה הכפירה נובעת מרצון עליון, מרצון של גילוי אלוקות שלא מבטל את החומריות, וכך כותב הרב.

קובץ ב' פסקה שמת.

- מפני שהציור של גדולת האור האלהי הוא גדול מאד בפנימיות הנשמות של דור האחרון של עקבא דמשיחא, במדה כזו שאין להן עדיין הסתגלות איך מנהיגים את החיים המעשיים על פי גודל עליון כזה, באה הכפירה, והדילדול הרוחני שדומה לחורבן, שאנו רואים אותו בדורנו...

במקור זה מבאר הרב שהדור האחרון רוצה גדלות של אור אלוקי, כיון שהדור הזה רוצה גדלות ממילא הוא כופר בקטנות שמדלדלת את כוחות החיים¹³.

החסרון של האמונה שהיא לא הצליחה לראות את האהבה והרוממות שיש בעבודת ה'. כיון שהאמונה נשארה נמוכה בלי עונג ושמחה לכן באה הכפירה, וכך מוסיף הרב בשמונה קבצים.

קובץ א' פסקה שט.

- וחובה גדולה היא על הצדיקים להתעסק תמיד בלימודים ושירות, המעוררים את התענוג העליון ... וממילא תשתק החוצפא, ולא תוכל להרים ראש לטשטש את העולם. כי כל כחה של הרשעה בא מהמרירות הנמצא בנשמות, מפני היבשות שבהן, ומפני הריחוק שלהם מהעונג העליון של הדבקות הברוכה בקודש העליון, בזוהר הנוצץ מאור אין סוף. ועל ידי

¹³ לפי זה ניתן להבין את הגמ' במסכת סוטה שמבארת שבדור האחרון יהיה שפע גשמי גדול, לצד כפירה גדולה.

גודל היסורים שכל נשמה סובלת, מתגברת הרשעה בקצפה, והיא בועטת ומחרבת, מסיחה את דעתה ולבה אל הכפירה ואל ההפקרות... וסוף סוף ינצח, והכל יתוקן, ואפילו כל הדברים העליונים, שנחשבים לחוצפא נראה לחפץ אותם, סוף כל סוף יהיה חלקו עמם בנעימים. אברך את ד' אשר יעצני, אף נחלת שפרה עלי.

הרב מתאר את עבודתה הצדיקים בדור האחרון. הרב מבאר שהצדיקים צריכים להגביר את האהבה והעונג כלפי הקב"ה. החסרון של העולם בדור הגאולה שהוא רואה את המרידות שיש בעבודת ה'. המרידות הזאת מרחיקה את האנשים מעבודת ה'. בצורה כזאת הם כופרים ורצים לבעוט בכל ענייני הקדושה.

המחרבת את העולם, נוסד ביסודו כדי להיות ארס נגדי נגד הסיגים הללו של יראת העונש, כשהיא יורדת מטה מטה, והיא ניתקת מאור התורה מיסוד יראה עילאה, ואהבה אמיתית - הרב מבאר שאומנם הכפירה היא מחריבה, היא הורסת הכל, אבל מטרתה בעומק להיות ארס נגד הסיגים שקיימים בתוך יראת העונש. אומנם יראת העונש היא טובה, אבל ליראת העונש יכולים להיות סיגים. הסיגים יוצרים שיראת העונש משתלטת ואז האדם לא מרגיש עונג, אז האדם מבטל לגמרי את החומרות. כיון שיש כל כך הרבה סיגים בתוך עבודת ה', אז הכפירה מחריבה את כל צורת האמונה.

הסיבה שצריך כאן שבירה, משום שאילולי השבירה של כל האמונה הכופרים מרגישים שהם לא יכולים ללחוץ נגד הסיגים שיש בתוך יראת העונש. הם רואים את יראת העונש כיחידה אחת, הם לא מסוגלים להפריד בין היראה עצמה לבין סיגיה. כיון שהם לא מצליחים להפריד בין חלקי היראה לכן הם מבטלים את היראה ואת האמונה כולה. כיון שיראת העונש ירדה מטה מטה, היינו התחילה להשפיע בצורה שלילית על אור התורה היראה הזאת גרמה שהאדם לא מרגיש מתיקות של תורה, ולא מתיקות של אהבה כלפי הקב"ה, לכן מריבוי הסיגים נוצרה הכפירה ששוברת את הכל.

הרב בדבריו נותן תחזית אופטימית, תחזית בה אנו מבינים מה מפריע לאותם כופרים. מתוך ההתבוננות הזאת אנו מבינים שאנו צריכים בדור האחרון להגביר את אהבת ה'. את השאיפה למתיקות ונועם של תורה, בזכות זה הכופרים ירגישו שיש להם מקום לחזור אליו.

אנו רואים שבדור האחרון האנשים מחפשים בעבודת ה' את נקודת החיבור. כביכול את הנקודה של אהבה, נקודה בה הם רחוקים מיראה. דיבור ועיסוק מרובה בענייני גיהנום, בענייני שכר ועונש יכולים לעורר את הכפירה בצורה יותר גדולה.

פסקה לג' פסקה היראה החיצונה ורוח ההפקרות¹⁴ (עמוד תכא')

חסרון יש ביראה מצד החיצוני שלה, שהיא מרככת את הלב יותר מדאי, עושקת מן האדם את תכונת גבורתו, ועל כן נשאר הוא מצדה כגבר אין אונים. ובזה מונעת היא היראה, אפילו כשהיא יראה אלהית, נובעת ממסורת טהורה מעיקרה, את שכלולו של העולם, ואת שלימות צורתו של האדם.

כשהדברים באים למדה זו, כשמדת היראה מתמלאת בתמרורים רבים, עד שהשפעתה מועלת לדכא את הלב יותר מדאי. כשנשקע בה הרוח יותר מדאי. אז כבר מוכנת היא באנושיות רוח אחרת, רוח הפקרות, הבאה להפיג את ארסה של היראה החיצונה.

כששתי הרוחות החיצוניות הללו מתאבקות זו בזו, מתמלא העולם שכרון, ואבק עולה עד כסא הכבוד, חולשה, קנאות, צביעות, ורשעות מרורה מעבר מזה, עזות, תחרות, והפקרות ונביקת רוח מעבר מזה, מפילים חללים רבים. וההמון הולך ונמוג, עד אשר יזרח שמש צדקה, והדעה האלהית העליונה תופיע בגבורתה, ותביא מרפא כנפיה.

נושא הפסקה- יראה חיצונית גדולה מולידה דיכוי הלב ולכן נוצרת הפקרות.

ביאור הפסקה-

חסרון יש ביראה מצד החיצוני שלה, שהיא מרככת את הלב יותר מדאי, עושקת מן האדם את תכונת גבורתו, ועל כן נשאר הוא מצדה כגבר אין אונים- גם בפסקה הזאת הרב ממשיך לבאר את החסרונות שיכולים להווצר על ידי מידת היראה. הרב מדגיש שמדובר כאן על יראה שאינה נכונה, יראה כזאת הרב מכנה בשם יראה חיצונית, כשיש יראה חיצונית, אז האדם מפתח בעצמו חסרון של ריכוך הלב יותר מידי.

הרב בשמונה קבצים מתאר מה נחשבת יראה חיצונית וכיצד היראה הזאת פוגעת בליבו של האדם, וכך כותב הרב.

¹⁴ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ א' פסקה קעח'.

קובץ א' פסקה שסח.

- היראה, כשלא תזדקק כראוי, עושה היא את האדם לסמרטוט, פחדן ועלוב מעצמו, וממילא מסוער גם כן מכל תאוה פחותה. על כן צריך להיות דוקא ערום ביראה, כדי לטהרה.

במקור זה הרב מסביר שיראה שלילית זאת יראה שלא הזדקקה כראוי. כשהאדם לא בדק את מהותה של היראה, אז בתוך היראה הזאת יש הרבה סיגים. כשיש סיגים בתוך היראה אז האדם הופך להיות סמרטוט. פירוש הדבר שהאדם לא יכול להוביל את מהלך חייו, האדם מרגיש פחד מעצמו. אדם כזה מרגיש שכל מידה שמופיעה אצלו היא תאוה שהוא צריך להתרחק ממנה. ממילא כל יוזמה וכל פעולה האדם מרגיש פחד ורצון לברוח מהפעולה הזאת, ולכן בצורה כזאת האדם כלל לא פועל ולא עושה שום פעולה.

המושג יראה חיצונית מובא בספר התניא כך.

תניא ליקוטי אמרים פרק מג

- והנה על יראה תתאה זו שהיא לקיום מצותיו ית' בבחי' סור מרע ועשה טוב אמרו אם אין יראה אין חכמה ויש בה בחי' קטנות ובחי' גדלות דהיינו כשנמשכת בחי' יראה זו מההתבוננות בגדולת ה' דאיהו ממלא כל עלמין ומהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה וכו' ובין רקיע לרקיע כו' רגלי החיות כנגד כולן וכו' וכן השתלשלות כל העולמות למעלה מעלה עד רום המעלות אעפ"כ נקרא יראה זו יראה חיצונית ותתאה מאחר שנמשכת מהעולמות שהם לבושים של המלך הקדוש ברוך הוא אשר מסתתר ומתעלם ומתלבש בהם להחיותם ולקיימם להיות יש מאין וכו' רק שהיא השער והפתח לקיום התורה והמצוות.

במקור זה מסביר בעל התניא שיראה חיצונית היא היראה תתאה. בעל התניא מסביר שיראה תתאה כוללת דרגה נמוכה מאד של עין רואה ואוזן שומעת פחד מהקב"ה שמשגיח על העולמות, יראה זאת קשורה לסור מרע. ושי דדרכה של יראה שנובעת מן התבוננות שהקב"ה נמצא בכל העולם, ומחיה את העולם. בכל מקרה כותב בעל התניא שתי דרגות אלו נחשבות יראה תתאה. וממילא דרגות אלה נחשבות חיצוניות. והסיבה משום שהם נובעות מן ההתבוננות בעולם, והרי העולם כולו הוא חיצוני לאלוקות. העולם כולו הוא מעין הלבשה לקב"ה, לכן מי שמתעסק ביראה כזאת הוא נמצא בדרגה של יראה חיצונית.

אפשר להסביר שהרב בדבריו מכוון בעיקר ליראה כזאת, יראה כזאת היא במיוחד יכולה לגרום לאדם חלישות ופחד לפעול בעולם הזה. כשהאדם לא רואה את האלוקות, את השורש ממנו נובעת היראה, שהאדם רואה רק את גילויי היראה הקיימים בעולם אז האדם מלא פחד משתק¹⁵.

כשהיראה מתגברת בצורה לא נכונה, אז ריכוך הלב המיותר גורם שהאדם לא מצליח לגלות את כח גבורתו. הגבורה של האדם פועלת שהאדם יכול ליצור ולפעול, ברגע שיש ריכוך גדול אז האדם מאבד את גבורתו.

הרב בשמונה קבצים מתאר כיצד התבוננות מוסרית גדולה יכולה לגרום לאדם להיות בריה שפלה שאינה עושה כלום, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה רלא.

- רעה חולה היא כשרגש המוסרי מתעזן יותר מדאי, עד שלא די שהוא משמש בתור כח עוצר בבא תור המעשה, שלא תשולח יד לעשות רע, אלא הוא מאיים תמיד ביראת עונות, הסובבים את האדם במעשה ובמחשבה. הפחד הנפרז מכל חטא, מאבד טובו של האדם, ועושה אותו למין בריה שפלה, שאינה עושה דבר, כי אם שוכבת ורועדת. האדם צריך להאמין בחייו, להאמין בכחו החמרי ובכחו המוסרי יחד. ...

במקור זה הרב מסביר שפיתוח מוגזם של רגש מוסרי יוצר שהאדם אינו מאמין בחייו, אינו מאמין בכוחו המוסרי. בצורה כזאת הוא לא פועל ולא עושה.

כיון שהאדם מאבד את גבורתו אז הוא כגבר אין איל, ביטוי זה מופיע בתהלים.

תהלים פרק פח פסוק ה

- נַחֲשֶׁבְתִי עִם־יֹרְדֵי בֹר הָיִיתִי כְגֶבֶר אֵין־אֵיל :

המילה איל, משמעותה לשון כח. היראה המופרזת יוצרת אובדן כוחו של הגבר, אובדן כוחו של הגבר.

¹⁵ אומנם נראה יותר שהרב מדבר על יראה יותר נמוכה, אולי היראה הזאת מתחילה מהיראה של בעל התניא, אבל היא יכולה להדרדר למצב בו האדם מרגיש חלש, יראה שמלאה ביראת עונש מפחידה.

ובזה מונעת היא היראה, אפילו כשהיא יראה אלהית, נובעת ממסורת טהורה מעיקרה, את שכלולו של העולם, ואת שלימות צורתו של האדם-כשיש הופעה של יראה חיצונית, אז האדם רוצה לברוח מן העולם. בצורה כזאת האדם מאבד את הרצון לשכלל את העולם. אומנם שורש היראה הזאת היא נובעת ממקור טהור. בסופו של דבר היראה היא דבר חיובי, דבר אלוקי, בכל זאת למרות השורש יכולה היראה להופיע בצורה חיצונית. צורה כזאת משפיע ששכלול העולם הכללי, וכן שלימות צורת האדם מפסיקה להופיע.

הרב בשמונה קבצים מתאר את הכח שנצרך בשביל שכלול העולם ושכלול האדם, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה קצא.

- הרצון הוא מקור החיים. רצון האדם הוא באמת יסוד שכלולו והוייתו, אמנם הרצון הזה צריך הוא פתוח ועישוי יותר מכל הכחות כולם. בילדות האנושיות, הרצון הטבעי של האדם צריך חינוך של כניעה, של שבירה ושל היפוך. כל זמן שהאדם הולך ומשתכלל, כך רצונו העצמי הולך ונהפך לטובה, ושבירתו של הרצון מאבדת טובה רבה.

במקור זה מסביר הרב שהרצון הוא הכח שקשור לכוחות החיים למקור החיים. הרצון יוצר את השכלול של האדם ואת העולם, אם הרצון לא יתפתח אז האדם ימנע משכלול. לפעמים בתחילת חינוך האדם צריך הרצון לעבור שלבים של שבירה. אומנם בסופו של דבר כשהאדם ישאר בשלב של השבירה, אז שבירת הרצון תאבד את כל הטובה שיש בשכלול רצונו של האדם. היראה היא הכח ששובר את הרצון, וממילא כח זה מונע את שכלול העולם.

כשהדברים באים למדה זו, כשמדת היראה מתמלאת בתמרורים רבים, עד שהשפעתה מועלת לדכא את הלב יותר מדאי- לאחר שהרב תיאר כיצד יראה חיצונית יוצרת חסרון כח, אז כעת הרב חוזר ומסביר תוצאה נוספת שנוצרת לאחר חסרון הכח. הרב קודם שוב חוזר ומתאר כיצד היראה יכולה לגרום לאדם חסרון כח שמלווה בצער בתמרורים רבים. בצוהר כזאת הלב נדכא יותר מידי והרוח שקיימת באדם שוקעת.

כשנשקע בה הרוח יותר מדאי. אז כבר מוכנת היא באנושיות רוח אחרת, רוח הפקרות, הבאה להפיג את ארסה של היראה החיצונית- בעקבות היראה החיצונית יש דיכוי נפשי מאד גדול, ישנו צער גדול לכן ישנה תופעה אנושית שהיא מעין תגובת נגד בעקבות היראה הזאת. התופעה שנוצרת היא רוח

של הפקרות. ישנו דחף פנימי להפקיר ולזלזל בכל המהלך של היראה. התוצאה הזאת בעצם אומרת שאם זאת התוצאה של עבודת ה', אם עבודת ה' נראית ככה, אז עדיף לכפור. עדיף להגיע להפקר גדול.

בפסקאות הקודמות הרב תיאר כיצד היראה מולידה כפירה. כאן הרב לא מזכיר את המילה כפירה, הרב מסביר את ההתנהגות שנוצרת בעקבות היראה, התנהגות מלאה בהפקרות. הדגש כאן בעיקר על הצד המעשי, פחות על השינוי האמוני.

יש כאן מעין מציאות כמו קפיץ שלחצו אותו כל כך הרבה עד כדי כך שהוא כבר לא יכל להמשיך להיות לחוץ ואז הוא קפץ החוצה בלי שום שליטה. הצמצום הגדול שיראת ה' צמצמה גרמה שהאנושות מרגישה צורך פנימי לפרוץ את הצמצום הזה. בפריצה של הצמצום הולכים לכיוון השני, הולכים להפקרות מוחלטת.

הרב בשמונה קבצים מתאר כיצד הצמצום של הנשמה מגביר את הקצף של הרשעה, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה שט

- ... ועל ידי גודל היסורים שכל נשמה סובלת, מתגברת הרשעה בקצפה, והיא בועטת ומחרבת, מסיחה את דעתה ולבה אל הכפירה ואל ההפקרות. אבל כשהעדן מתפתח, אז שב רוח חיים, רוח חן ותחנונים, לרחף בלבבות, ואור התשובה הולך ומאיר, וכל העולם כולו מתרפא....

במקור זה הרב תיאר את היסורים שהנשמה מרגישה בעבודת ה', כשיש יסורים בעבודת ה', אז הרשעה מתגברת. לכן הדרך להתמודד עם הרשעה, להראות לרשעה שבעבודת ה' יש עדן ונעימות מיוחדת.

הרב בדבריו מלמד זכות על מהלך הכפירה שמתרחש בזמנו וכן בזמנו. כמו כן יש כאן יסוד חינוכי גם לאדם הפרטי וגם מי שרוצה לחנך את ילדיו או את הדור, הדרך היא להראות שיש נעימות בעבודת ה'. הפחד והצמצום בסופו של דבר יכול להוליד רצון פנימי לפרוץ ולהסיר את כל המגבלות שיוצרות צמצום ועצבות.

כששתי הרוחות החיצוניות הללו מתאבקות זו בזו, מתמלא העולם שכרון, ואבק עולה עד כסא הכבוד- כשהרוחות של היראה החיצונית מול הרצון להפקרות נאבקות זו בזו אז העולם מלא שכרון. יש כאן מעין בלגאן שלא מצליחים למצוא את האיזון. הרב מכנה את שתי הרוחות בשם חיצוניות, וודאי שמדובר כאן על יראה חיצונית, כמו כן הרצון להפקר זה גם רצון חיצוני.

הרב מתאר שיש כאן מאבק בין הכוחות, בזמן מאבק כל כוח מגביר את שיטתו ואת הרצון שלו לנצח. בזמן בו הכפירה מתגברת אז יש רצון להגביר את היראה, להפחיד יותר את האנשים שלא יפלו לכפירה שלא יפלו להפקרות. מצד שני דווקא כנגד זה הכפירה רוצה להראות עד כמה היא לא מפחדת ועד כמה היא פראית והפקרית, לכן היא עושה פעולות הופוכות בדווקא. היא בכוונה מראה את שיטתה בלי פחד. בצורה כזאת כל כוח מגביר ומתרחק מן הכוח השני. וממילא העולם כולו מתמלא שכרות ובלבול.

אבק עד כסא הכבוד מזכיר את לשון הגמ' במסכת חולין.

תלמוד בבלי מסכת חולין דף צא עמוד א

- וריב"ל אמר, אמר קרא: בהאבקו עמו - כאדם שחובק את חברו, וידו מגעת לכף ימינו של חברו. ... דאמר ר' יהושע ב"ל: מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד, כתיב הכא בהאבקו עמו, וכתיב התם וענן אבק רגליו.

הגמ' מתארת שהמאבק בין יעקב לשרו של עשיו היתה מלחמה שהעלתה אבק עד כסא הכבוד. הדגש כסא הכבוד מדגיש שזה מאבק מאד שורשי, מאבק מאד עקרוני. כביכול זה מאבק שממלא את כל היקום, מן הארץ עד כסא הכבוד, כל המציאות כביכול משתתפת במאבק הזה.

אפשר להמשיל את המאבק הזה כמו מאבק בין מורה לתלמיד. יכול להיות מורה שמנהיג את כיתתו בהמון יראה ועונשים. יכול להיות תלמיד שמרוב יראה הוא מרגיש הרבה צער וקושי, ואז הצער והקושי של התלמיד מנותב למציאות של הפקרות. בצורה כזאת יש מלחמה, המורה ממשיך להטיל עונשים יותר גדולים, המורה מנסה לקנאות ולהטיל אימה. ואילו התלמיד כנגדו ממשיך להתרחק עוד יותר, התלמיד עושה מאמצים להוכיח שהוא לא רוצה להקשיב ולא רוצה שום מרות.

חולשה, קנאות, צביעות, ורשעות מרורה מעבר מזה, עזות, תחרות, והפקרות ונביקת רוח מעבר מזה, מפילים חללים רבים - כל צד במאבק מביא צדדים שליליים לעולם. אומנם יש קושי גדול בהבנת הצדדים שהרב מציג. הרב מציג שבצד אחד יש חולשה קנאות צביעות ורשעות, ובצד שני יש עזות תחרות הפקרות ונביקת רוח. לכאורה בצד הראשון היה צריך להיות רק חולשה וקנאות, לכאורה צביעות ורשעות זה שייך לצד השני. וכן בצד השני לכאורה מובן למה יש עזות תחרות והפקרות, אבל נביקת רוח לכאורה לא קשורה לצד השני אלא לצד הראשון.

נראה להסביר את הקושי בשני אופנים.

אפשרות ראשונה להסבר: הצד של יראת ה' מביא לעולם את החולשה, את הרצון לא לפעול, להדגיש שאי אפשר להסתדר עם העולם, היראה מדגישה את אפסותו של האדם. באותו צד יש גם קנאה גדולה כלפי מי שלא חושב כמוהו, יש קנאה גדולה שנובעת מיראה גדולה. צביעות שגם היא נובעת מן היראה היתרה, נראה שהרב מתכוון שהצביעות נובעת שהאדם מרגיש לא מאוזן. האדם מרגיש בתוכו כל הזמן צביעות וסתירה פנימית. כמו כן רשעות נראה שהכוונה שהיראה תמיד מדגישה את הרשעות, היינו את הצדדים השליליים של המציאות. היא פועלת תמיד לגלות את החלק החסר והרשע של המציאות כדי שהאדם ידע להתרחק. רשימת הדברים האלה היא נובעת מן היראה הגדולה.

מצד שני מההפקרות נובעת עזות לעשות ב'דווקא', להכעיס את הצד השני. להוכיח בעזות שהם לא מפחדים מן היראה. תחרות, יש תחרות להוכיח שאין פחד, יש תחרות להוכיח מי מצליח יותר להכעיס, מי מצליח לעשות הפקרות יותר גדולה. כמו כן הפקרות שזה כל התכלית של הרוח המתנגדת. הרב מוסיף נביקת רוח, נראה שהכוונה שהשיטה הזאת מדגישה תמיד כלפי הצד השני כיצד הצד השני מלא נביקת רוח, היינו חלישות רוח. היא תמיד תדגיש מה ה'דתיים', לא יכולים לעשות. היא תדגיש כאילו יראי ה' לא יכולים להנות, היא תדגיש שכביכול יראי ה' כבולים ומסכנים.

אפשרות שניה להסבר: הצד הראשון הצד של יראת ה' מלא בחולשה וקנאות כלפי הצד השני, אומנם מתוך החולשה והקנאות בסוף יש היפוך. היינו מתוך רוב קנאות פתאום הקנאות הופכת להיות מטרה בפני עצמה ואז האדם מלא בצביעות. פתאום הקנאות הופכת להיות מעין רשעות בדווקא לעשות כנגד הצד ההפקרי.

מצד שני הצד ההפקרי נראה שהוא מלא בכוחות עזים של חיים. אבל בסופו של דבר מרוב תאוות, מרוב דרדור מעשי, אז האדם מרגיש ריקני. בצורה כזאת יש בצד העז מציאות של נביקת רוח, מעין אפסות מעשית.

ההדגשות והפעולות ההפוכות בגילוי הרוחות זה מול זה מפיל חללים רבים בכל צד, בעצם כל צד מפסיד.

וההמון הולך ונמוג, עד אשר יזרח שמש צדקה, והדעה האלהית העליונה תופיע בגבורתה, ותביא מרפא ככנפיה- התוצאה שההמון הרגיל לא יודע מה לעשות, ההמון הולך ונמוג הולך ומתבלבל. ההמון הוא כביכול לא יכול להשאר באמצע הוא מרגיש שהוא חייב לבחור צד במלחמה. כמו שהבאנו במשל לעיל

כשיש מלחמה בין תלמיד מסויים למורה, אז כל שאר התלמידים מרגישים בלבול וחולשה.

עד שיבוא הזמן של הרפואה, הרפואה היא כמו השמש שנותנת צדקה ומרפא בין השיטות השונות. תיאור השמש שמרפאת זה תיאור שמובא במלאכי.

מלאכי פרק ג פסוק כ

- וְזָרְחָה לָכֶם יְרֵאִי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צִדְקָה וּמִרְפָּא בְּכִנְפֶיהָ וַיִּצְאֲתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מִרְבֵּק :

התיאור הזה בספר מלאכי מופיע לאחר התיאור של המלחמה על הרשעה לאחר שהרשעה מתכלה.

השמש מבטאת מצד אחד גבורה גדולה, מעין אש גדולה. מצד שני גם נעימות, בעצם מתברר שבתוך האש הגדולה, בתוך היראה יכולה להופיע השמש שהיא מאירה ומרפאה. בתוך היראה יש נעימות של רפואה ואור. זאת הגבורה העליונה שהיא אינה מחלישה את האדם. להיפך הגבורה הגדולה מאירה לאדם את מהלך חייו.

בדברי הרב יש אמירה חינוכית, אנו צריכים לחנך ליראה שהיא מביאה גבורה ואור נעים. וכך כותב הרב בשמונה קבצים.

קובץ א' פסקה תקפג.

- כדי לנצח את ההפקרות והכפירה המהרסת, צריכים לחנך תלמידי חכמים בריאים בגופם וגם בכל כחות נפשם, מחונכים בטוב טעם ובכשרון הכרה של נועם הרגשות....

במקור זה הרב מסביר שהדרך להתמודד עם הכפירה היא, על ידי גידול תלמידי חכמים שהם מלאי כוחות. להראות שהתורה אינה באה להחליש את כוחות החיים. להיפך להראות כיצד בתוך התורה יש חינוך להרגשת נעימות טובה. בצורה כזאת הכפירה לא תוכל להציג את התורה בצורה מצומצמת ומגבילה.

פסקה לד' התחברות עם בעלי היראה החיצונה¹⁶ (עמוד תכב')

מזיק מאד לחסידים, מלאי גבורת ד', ההתחברות הרוחנית עם האנשים הנמוכים שיש בהם רק יראה חיצונית, והם מלאים פחד, רעה ועצבות שפלה, שהיא פרושה על כל שטח חייהם הרוחניים.

גדול הוא מאד צער הנשמה להשתתף עמם בשיחה, ובתפילה, ובכל עניני קדושה, וצריך הכנה גדולה מאד. להיות מגביר את הכח הרוחני ואת האור הבהיר האלהי שבנשמה, למען הגן על עצמו, שלא תשפל נשמתו ע"י השפלות של קטנותם של בעלי היראה החיצונית שאין להם שום חפץ כביר, כ"א חולשת פחדם העצוב.

נושא הפסקה- החסיד צריך זהירות לא להפגע, כשהוא מתחבר עם בעלי יראה חיצונית.

ביאור הפסקה-

מזיק מאד לחסידים, מלאי גבורת ד', ההתחברות הרוחנית עם האנשים הנמוכים שיש בהם רק יראה חיצונית- הרב מתאר את הבעיה שנוצרת לחסידים שהם מתחברים לאנשים מלאי היראה. החסידות זאת פעולה שבמהותה היא הפוכה מן הצמצום והיראה החיצונית. החסידים הם אנשים שעיקר חייהם זאת האהבה, וכך כותב הרב בשמונה קבצים.

קובץ א' פסקה קא

- ... אהבת העולמים כולם, כל היצורים וכל חוג החיים וההווה שלהם. אהבת ההווה כולה ממלאת את לב הטובים, החסידים שבבריות ושבבני אדם. לאושר של הכל הם מצפים, לאורה ולשמחה של הכל הם מיחלים....

במקור זה הרב מתאר כיצד אהבת העולמים היא מופיעה בעיקר אצל החסידים שבבריות. החסידים הם מצפים אל האור והשמחה של כל המציאות כולה.

¹⁶ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ א' פסקה צא'.

ההסתכלות של החסידים כשהיא מלאה אהבה, היא מולידה רצון לפעול וליצור. התכונה של היצירה והפעולה היא תכונה הפוכה ממי שמלא יראה חיצונית, וכך כותב הרב.

קובץ ז' פסקה קעו

- ... החסידים המוכתרים בכשרון האמנותי המקודש של אור החסידות האמיתית, הוא שופע בעוז כחו, ופועל פעולה גנוזה על כל הנפשות כולן, לחזק את מצעדיהם, ולאמץ את רצונם המתנווד, להיות הולך ומתחזק גם הוא לדרך הטובה והישרה. ומטעם זה מוכרחת היא האנושיות להעמיד מכללה חסידים, מיוחדים בסגולתם הנפשית.

במקור זה מסביר הרב שבזכות הכשרון של החסידות האמיתית אז יש השפעה על כל הבריות שהם יחזקו את מצעדיהם, בצורה כזאת האנשים מרגישים שהרצון שלהם מתגבר. הם מרגישים חיזוק גדול לעשות טוב. אומנם אפשר שהדגש במקור הזה שיש חיזוק רק לרצון הטוב, אבל נראה שהדגש גם בזה שבכלל הרצון עצמו מתחזק. יש חיזוק ליכולת להופיע כוחות חיים.

החסיד כולל בתוכו את מדרגת הקדושה, הקדושה היא מאמינה בכוחותיו של האדם, וכך כותב הרב לגבי מעלת הקדושה.

קובץ א' פסקה קלב.

- המגמה האחרונה בחיים היא הקדושה. הקדושה היא חטיבה עליונה, שאין בה כלום מהחולשה שבמוסר. הקדושה איננה נלחמת כלל נגד האהבה העצמית, הטבועה עמוק במעמקי נפש כל חי...

המוסר והיראה הם נלחמים בטבעו של האדם. לעומת זאת הקדושה אינה נלחמת בטבע האדם. להיפך הקדושה מאמינה בטבעו ובאהבה הטבעית שיש באדם. הקדושה מאמינה שאפשר לרומם את האהבה הטבעית אל הקודש.

והם מלאים פחד, רעה ועצבות שפלה, שהיא פרושה על כל שטח חייהם הרוחניים - הרב מתאר את החסרון שנמצא אצל בעלי היראה החיצונית. מי שיש לו יראה חיצונית, הוא מלא פחד ועצבות. הפחד והעצבות הרב תיאר גם בפסקה קודמת. אבל הדגש שזה בא לידי ביטוי לא רק בצד הגשמי שהם חלויי כח, אלא העצבות והפחד בא לידי ביטוי גם בפעולות הרוחניות. עבודת ה' של אנשים עם יראה חיצונית, זאת עבודה מלאה רעה ועצבות.

עניין זה מבואר בהרחבה גם בשמונה קבצים.

קובץ א' פסקה רלא.

- רעה חולה היא כשרגש המוסרי מתעדר יותר מדאי, עד שלא די שהוא משמש בתור כח עוצר בבא תור המעשה, שלא תשולח יד לעשות רע, אלא הוא מאיים תמיד ביראת עונות, הסובבים את האדם במעשה ובמחשבה. הפחד הנפרז מכל חטא, מאבד טובו של האדם, ועושה אותו למין בריה שפלה, שאינה עושה דבר, כי אם שוכבת ורועדת. האדם צריך להאמין בחייו, להאמין בכחו החמרי ובכחו המוסרי יחד. האמונה היא כוללת הכל, כמו האהבה. האמונה בחיים היא ברכת ד', כמו שאי האמונה היא הקללה היותר איומה, "ולא תאמין בחיך". כשאדם מאמין בחייו הרוחניים, הוא מוצא קורת רוח בעמל נפשו, והוא הולך ומתעלה.

במקור זה הרב מתאר כיצד הרגש המוסרי שהוא מופיע בצורה חזקה הוא עוצר את כוחות החיים של האדם. בצורה כזאת האדם מרגיש תמיד יראה מן העוונות שלו. בצורה כזאת הוא כבר לא מאמין בחייו. הדרך הנכונה שהאדם יאמין בחייו, יאמין בעצמו, אז האדם ימצא בעצמו קורת רוח. הדרך להאמין בעצמך היא קשורה אל החסידים, החסידים מלאי אמונה בכוחו של האדם, בטובו של האדם.

המפגש בין החסיד המאמין בכוחו של האדם, לבין יראי ה' זה מפגש שיכול להזיק לחסיד.

גדול הוא מאד צער הנשמה להשתתף עמם בשיחה, ובתפילה, ובכל עניני קדושה - המפגש בין ההשקפות השונות, בין החסיד לירא זה מפגש שיכול להזיק לחסיד, גם במקרה שהוא לא מזיק המפגש יוצר צער גדול לנשמתו של החסיד. אדם שהוא מלא אופטימיות וחיות, כשהוא פוגש אדם עצוב זה ממלא אותו צער ומחסום לנשמה.

המפגש שמזיק ומצער יכול להופיע בשיחה סתמית, שיחה על השקפת עולם וכדומה. אבל לא רק בשיחה אלא אפילו כשהם מתפללים ביחד, כשהם עושים ענייני קדושה ביחד המפגש הזה מצער את החסיד. החסיד מרגיש מעין חסימה רוחנית כשהוא נצמא ליד מי שיש לו יראה חיצונית גדולה מידי.

נראה שיש כאן מעין דירוג היכן פוגשים את הפער הגדול בין החסיד למי שמלא יראה פנימית. בשיחה סתמית רואים את הפער בצורה משמעותית ביותר, כיון שזה על ענייני העולם. בעניין התפילה שם הפער פחות מורגש אבל עדיין יש פער כיון שתפילה זה קשור לרגש וכדומה. אבל בענייני קדושה במצוות, שם הפער

פחות ניכר כיון שזה דבר מעשי. ובכל זאת הרב מדגיש שאפילו בעניינים שהם קשורים לקדושה, בכל זאת צריך הגנה גדולה שלא יפגע.

וצריך הכנה גדולה מאד. להיות מגביר את הכח הרוחני ואת האור הבהיר האלהי שבנשמה, למען הגן על עצמו - לכן החסיד צריך הכנה גדולה. ההכנה היא על ידי שהחסיד יגביר את כוחו הרוחני, החסיד צריך להגביר את האור שקיים בנשמתו. רק כשיש הגברה של הכוח הרוחני אז יש מעין הגנה שעוזרת לחסיד להצליח להתגבר על החושך שמביאים בעלי היראה החיצונית.

אפשר להמשיל את זה לאדם לליצן שהולך לפגוש אנשים עצובים. אם הליצן לא יכין את עצמו, אם הליצן לא יגביר את השמחה הקיימת בעצמו הוא לא יוכל לעמוד מול האנשים העצובים. כשיש הכנה שיש מילוי של שמחה אז יש מעין הגנה מול אותם אנשים.

בדיוק כך גם אצל החסיד, החסיד צריך ללבוש לעצמו מעין שריון כלפי תפיסת היראה החיצונית, השריון הוא על ידי הגברת הכוח האלוקי שנצמא בתוך הנשמה.

הסיבה שחסיד צריך הגנה מיוחדת נובעת מתכונה נוספת שיש אצל החסיד, כיון שהחסיד הוא מלא חסד ממילא הוא בעמדה של מקבל, היינו הוא כביכול חשוף להשפעות חיצוניות, וכך כותב הרב בשמונה קבצים.

קובץ ז' פסקה כג.

- נטיית החסד צריכה הגנה גדולה. עלול הוא בעל החסד, הנוטה להשפיע לכל, להיות גם כן מקבל מכל. כך היא דרכה של השפעה, שהיא חוזרת אל הנותן באיזו צורה מושפעת. ומה אפל הוא המצב, כשהנושאים השפלים והמזוהמים יחזירו השפעתם, אחרי אשר נפגמה תחת ידם, אל הנותן והמשפיע, באיזו צורה של צליל בת קול. אמנם זהו כוחו של אור חסד אל עליון, אל זועם בכל יום, שלא תשוב שום השפעת קבלה כי אם מהנושאים הטהורים ... אברהם הובטח במגן שלא תזיקהו השפעתו, שהיתה שפוכה על פני כל והולכת לרעים ולטובים, פבהיותו מעין דוגמא של חסד של מעלה, אנכי מגן לך. ...

במקור זה מסביר הרב שתכונת החסד במהותה היא משפיע על הסביבה מצד אחד, מצד שני היא גם מושפעת מן הסביבה. ולכן יש חשש שהנושאים השפלים יחזירו אל תכונת החסד השפעה של שפלות. לכן צריך גם איש החסד שיהיה אצלו מעין גבורה שם זהם שלא יקבל השפעה שלילית. ראוי לציין שגם כאן הרב

משתמש בלשון מגן, ומקורו של לשון זה נמצא אצל אברהם שנאמר 'אנכי מגן לד'.

שלא תשפל נשמתו ע"י השפלות של קטנותם של בעלי היראה החיצונית שאין להם שום חפץ כביר, כ"א חולשת פחדם העצוב - מטרת ההגנה שנשמתו של החסיד לא תושפל. המטרה שבעלי היראה החיצונית לא יקטינו את החפצים הכבירים שיש אצל החסיד. החולשה שקשורה לפחד אסור שתפגע בחסיד. אסור שהחסיד יעבור למצב של קטנות בגלל בעלי היראה.

פסקה לה' היראה הגופנית וחפש השכל¹⁷ (עמוד תכג')

עיקר תכונת היראה נאותה היא אל הכוחות הגופניים. השכל צריך להיות מתנוסס בזיו הדרו, בעז טהרת חופשו.

ויש שטועים בני אדם לתן חופשה להגוף או להגביל את תכונת היראה הגופנית על השכל, ויצא על ידי זה משפט מעוקל, עד אשר תתכונן תכונת היראה והחופש, כל אחת מהן על מעמדה הראוי לה.

נושא הפסקה- מטרת היראה להגביל את הגוף ולהשאיר את השכל משוחרר, טועים אלה ההופכים בין הדברים.

ביאור הפסקה-

עיקר תכונת היראה נאותה היא אל הכוחות הגופניים. השכל צריך להיות מתנוסס בזיו הדרו, בעז טהרת חופשו - הרב מבאר היכן בעיקר היראה צריכה לפעול. עיקר הפעולה וההשפעה של היראה צריך להיות פועל על הצד הגופני של האדם. הגוף של האדם צריך הגבלה ויראה שתשמור עליו. לעומת זאת השכל צריך להיות מעל היראה. אם השכל יהיה מוגבל ביראה, אז ההתפתחות של השכל, החידושים של השכל לא יוכלו להגיע.

בשמונה קבצים הרב מביא שיש מקום מסויים שהיראה תשפיע ושתמור על השכל, אבל רק בגבול מסויים, וכך כותב הרב.

קובץ ו' פסקה ע.

- יש בנו צד יראת החידוש, וזהו מסגרת לאמונה, להיות מוכן לקבל בתורת ידיעה את המסור לנו מאבותינו, בלא התחדשות ... אמנם המחדש האמיתי לא ישתמש ביראה זו כי אם על פי המדה הראויה, ועל פי רוב התלמוד, ורוב ההגיון המחשבתי, נעשה האדם משוחרר לפי הערך מכבלי יראה זו, והיא מצמצמת את עצמה בנקודה היותר זעירה, ובתוך זאת הנקודה כבר מונח כל יסוד כח העוצר והמצמצם הנדרש להפריט המחשבה והרחבתה, כדי

¹⁷ מקור הפסקה, שמונה קבצים קובץ ח' פסקה רנ'.

שתצא בצורה בנויה ומבוססת, כדין אמת שיש לה רגלים, ולא כשקר שאין לו רגלים.

הרב מבאר שיש באדם צד של יראת החידוש. באופן טבעי האדם חושש לחדש, היראה הזאת היא שומרת שהחידוש לא ישתלט את הבסיס שנאמר במסורת. אומנם האדם המחדש האמיתי יודע לשלב בין הדברים. אדם כזה יודע להשתמש ביראה במידה מסויימת, ומשם והלאה להשתחרר מן החסרונות שיש ביראת החידוש¹⁸. בצורה כזאת הצמצום שביראה יוצר הפריה ויתרון, והיראה כלל לא מפריע לחידוש להופיע. להיפך בזכות יראת החידוש, אז דברי המחדש מתחדדים מול המסורת.

ויש שטועים בני אדם לתן חופשה להגוף או להגביל את תכונת היראה הגופנית על השכל, ויצא על ידי זה משפט מעוקל - אומנם יש אנשים שהם טועים, הם חושבים שעיקר היראה צריכה להופיע כלפי השכל, כלפי המחשבות. הם בעיקר בעלי יראה של מחשבות. הרב בשמונה קבצים מסביר מה הטעם שאנשים מפתחים יראה מהמחשבות, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה נו.

- החטא גורם, שהאדם מתירא מפני מחשבתו, ועל כן איננו מרבה לעיין במושכלות העליונות. וכל מה שהאדם מתרחק מן החטא, כך מתמעטת פחדתו מן המחשבה, ויוכל לעלות במרחבי אין קץ, ובדברים העומדים ברומו של עולם, בציוריו.

במקור זה מסביר הרב שיראת המחשבה נובעת מן החטא של האדם. בצורה כזאת האדם חושש מלעיין במושכלות עליונות. לכן הדרך למעט את היראה הזאת היא על ידי התרחקות מן החטא.

הרב באדר היקר מתאר את התוצאות של הפחד מהעיסוק בחידוש בענייני השכל וענייני האלוקות, וכך כותב הרב

¹⁸ הרב מדגיש שהדרך שהאדם יוכל להתמודד מול יראת החידוש, זה יעשה רק על ידי רוב התלמוד ורוב ההגיון, היינו ככל שהאדם ירצה לחדש יותר חידושים בתורה, עליו ללמוד יותר את מה שכבר כתוב. וודאי שתלמיד חכם כמו הרב קנייבסקי או הרב עובדיה, בזכות רוחב הידיעה הלימודית שלהם הם יכולים הרבה יותר לחדש, מאשר רב שלמד רק סוגיות של הלכות שבת וכדומה. כשהאדם לא מכיר את רוחב התורה, כשהאדם לא מספיק למד, אז יש סכנה גדולה בחידושים שלו. במקרה כזה עדיף לחזור לבסיס, ליראת החידוש. רק על ידי לימוד תורה בהרחבה אז האדם יוכל להגיע לחידושים.

- לא כן הוא גורל המחשבה העיונית. למרות כל עמל בעלי האגדה לפלגותיהם, בעלי המוסר, המחקר והקבלה העיונית, עכ"פ לחבב ולרומם את עבודת המחשבה והרעיון, לא זכינו עדיין בענינו לקבע קבוצים ושיבוט קבועים, שתהיה מטרתם לכנס במקום אחד, בקבוץ והתאמה ... וכל אותם הספרים הנפלאים מלאי הענין, שכל כך התעמקו בהם גדולי הדורות בחבורם והפצתם, הם מונחים בקרן זוית, או נחשבים לספרי טיול, שמעיינים בהם בדרך ארעי, ... וכל זאת באתנו מפני היראה הנפרזה מכל עיון ומחשבה, בחלקי התורה הנוגעים ללב המרגיש ולמח החושב, שצווח עליה גדולי הדורות, ביחוד המקובלים: היראה, שבאה היא עצמה ממיעות הלמוד והידיעה באיכותה של מדת היראה בכלל, ובהתגדלה פרא בלב היא מתהפכת לפלצות ובעתה, הרחוקה מיראת רוממות הדר כבוד עליון

הרב מסביר שהסיבה שאנשים לא מתעמקים בלימודי מחשבה, משום היראה הגדולה מן העיון. כיון שיש יראה מעיון בדברים כאלה ממילא דברים הקשורים אל המוח החושב אנשים מתרחקים מלימודים כאלה. בדיוק כנגד זה צווחו המקובלים, הם הסבירו שהיראה הזאת היא תהפוך ליראה שלילית. הדבר יהפוך למפלצת שאינה מובילה ליראת הרוממות.

הטעות הזאת שהיראה חוסמת את השכל, היא הטעות שהרב מתאר כאן. הטעות כאן כפולה, מצד השכל היראה חוסמת את השכל, אבל מצד הגוף היראה לא פועלת לחסום את הגופניות.

וכן כותב הרב במידות הראיה.

מידות הראיה מידת היראה פסקה יח'.

- טובה היא המדה של יראת הרוממות בהשגת הענינים האלהיים, להתירא מלהרוס בגנזי עולם ושלא להשען בהם על בינתו. אבל כשתרחיב את מדתה לענותנות יתירה, עד לבלי לעיין כלל בסתרי התורה ולא לחקור בחקרי האמונה, ולהתירא יותר מדאי מכל מחקר כללי, כמה חושך היא מביאה לעולם, וכמה אומללים אובדים מן היהדות ורועים בשדה אחר ואין משיב, הלב נעשה רפה כשעוה ואין מתאמץ להשיב דברים בדעת והשכל, שגם רחוקים יוכלו להשכילם..

במקור זה מסביר הרב שיראת הרוממות היא עוזרת לאדם שלא יכנס בשכלו במקומות שצריך זהירות. אבל כשיש יראה יתירה, שהאדם חושש לחקור בענייני סודות התורה, אז יש ביראה היתירה הזאת חושך גדול בעולם.

כיון שיראה כזאת היא יראה נמוכה ממילא בטבעה היא לא מסוגלת לפעול כנגד הגוף, וכך כותב הרב.

קובץ ג' פסקה כט.

- יראה יתירה פוגמת היא את האמונה, מפני שאיננו מאמין בעבודה בעצמו ובשכלו, וממעט את ההכרה של הניצוץ האלהי שבנשמתו, ומפני כך באים הרהורים רעים לצערן....

הרב מתאר את היראה שאינה נכונה, בצורה כזאת האדם לא מאמין בשכלו, וממילא האדם אינו מאמין בעצמו. כיון שהאדם אינו מאמין בשכלו, ממילא באים לו הרהורים רעים. לפי זה ניתן להבין למה במצב כזה האדם לא יכול על ידי היראה לחסום ולשמור על הגופניות.

עד אשר תתכונן תכונת היראה והחופש, כל אחת מהן על מעמדה הראוי לה- התיקון של היראה להבין היכן היראה צריכה להגביל והיכן החופש צריך להוביל. התיקון יעשה שכל חלק יקבל את מקומו הראוי. כמו שהסביר הרב בתחילת הפסקה, החופש נועד בשביל השכל והמחשבה, ואילו היראה המגבילה נועדה בשביל תכונותיו של הגוף.

פסקה לו' היראה והחפש הרוחני¹⁹ (עמוד תכג')

לפעמים אין היראה מנחת את החופש הקדוש להתפשט בנשמה. וצריכים להתגבר על מניעה זו ביסוד של גבורות הגבורה, כלומר בתגבורת הרוחנית של היראה, בהגברתה האיכותית וזיקוקה, בחיבורה אל האהבה הטהורה.

וכוחה מתעלה, עד שהיא חוזרת להיות מסייעה לתכונת החופש הרוחני, האוצר בקרבו את שמחת הנפש העליונה, המבהיקה את האור של הדבקות האלהית בטהרתה.

נושא הפסקה- כשהיראה מעכבת את חופש הנשמה, צריך לזקק את היראה שהיא בעצמה תעזור לחופש להופיע.

ביאור הפסקה-

לפעמים אין היראה מנחת את החופש הקדוש להתפשט בנשמה - הרב ממשיך בתיאור הבעיות שיכולות להוצר בעקבות יראה שאינה נכונה. הרב מבאר את מה שראינו בפסקה קודמת שלפעמים היראה מפריע לחופש הנשמתי להופיע. בצורה כזאת היראה חוסמת א הנשמה.

וצריכים להתגבר על מניעה זו ביסוד של גבורות הגבורה, כלומר בתגבורת הרוחנית של היראה, בהגברתה האיכותית וזיקוקה, בחיבורה אל האהבה הטהורה - כדי להתמודד עם יראה שחוסמת את הנשמה, אין הדרך לבטל את היראה. אלא הדרך היא לשכלל את היראה לזכך את היראה, ואז אותה יראה תהפוך לכח שעוזר לנשמה להופיע. בפסקה הזאת הרב הולך בדרך אחרת מהפסקה הקודמת. בפסקה הקודמת הרב הדגיש שהאדם צריך להפנות את היראה שלו שתתמודד ותחליש את כוחות הגוף, כאן הרב מסביר שאם האדם יכיר את העומק של היראה, אז האדם יקבל גבורה.

וכך מסביר הרב במידות הראיה את היתרון של יראה שיכולה לעזור ולהביא גבורה.

¹⁹ מקור הפסקה, שמונה קבצים קובץ ח' פסקה קיב'.

מידת היראה פסקה ח

- תכונתה של יראת-שמים היא מחלשת את האדם בתחילת הופעתה. אבל חולשה זו היא בסיס ליסוד גבורה עליונה, הגבורה החמרנית מתחלשת וגבורה אידיאלית נכנסת במקומה. והיא משיבה לאדם את כל נזקיו גם מצדו החמרי, והנמיכות של השפלות הנפשית, הבאה מצד התכונה של היראה האלהית, משרה על האדם אותה הגדולה של גאות ד' העליונה...

במקור זה מסביר הרב שבתחילה יראת שמים מביאה חולשה. אבל תיקון נכון של מידת היראה היא יכולה להביא לאדם כח וגבורה עליונה. הכח הזה משיב ומתקן לאדם את הנזקים של היראה המחלישה.

אפשר להסביר שהיראה המזוקקת שנותנת כח וגבורה, היינו שהאדם בודק מה בדיוק נקודת ההתנגדות. לדוג' אם האדם פוגש יראה מלימוד של ספרי מקובלים, אז אסור שהאדם יבטל את היראה הזאת. הדרך להתמודד עם היראה לבדוק מה המקור של היראה, היינו מה השורש של הפחד. מה הוביל חלק מהפוסקים לאסור לימוד זה. לאחר שהאדם בודק לעומק מה השורש של היראה הזאת, אז האדם מקבל גבורה וחיות בשביל לעשות את הלימוד בצורה טובה. בצורה כזאת האדם מגיע ללימוד מתוך גדלות, על ידי זה הלימוד מקבל חיות וגבורה גדולה.

במקור נוסף הרב מסביר שהיראה המתוקנת מועילה לחופש בזה שהיא מחיה ומביאה לאדם גם את האהבה, וכך כותב הרב.

מידות הראיה מידת היראה פסקה ג

- המושג של יראת ד' הוא מוסיף עז וגבורה בנפש האדם המבין אותה בטהרתה, היא עושה את החיים מלאים ענין ושאיפות גדולות, וממלאה אותם ברוחניות נשגבה, המזככת את כשרונות הנפש באור אש קודש. אמנם לפתאים היא מתיצבת כסמל של הבהלה, הגורמת רפיון ויאוש וחסרון אונים ... אבל הנגשים אל ד' בתלמוד תורה ובקשת מעלות מוסריות, שהם כמובן רחוקים מכל תועבה רעה. צריכים להשכיל ביראת ד' ציור שמרומם ומחיה את כל הכחות הנפשיות, יראת רוממות שיש עמה אהבה ועדן פנימי, והתענג על ד' ויתן לך משאלות לבך

במקור זה הרב מתאר כיצד היראה עצמה יכולה להוסיף כח. בזכות היראה החיים הופכים להיות מלאי שאיפות, כיון שהאדם מפחד לפספס דברים ממילא האדם פועל. בצורה כזאת האדם מחזק את הכח הנשמתי שקיים בו.

במקרה בו היראה היא מלאת בהלה, אז היראה מסמלת ייאוש וחוסר אונים. אומנם אלו הנגשים לתורת ה' בגדלות, הם צריכים להגיע ליראה מרוממת. זאת יראת הרוממות. יראה כזאת היא מחזקת, יראה כזאת היא ממש קרובה לתענוג ואהבה. זה מה שהרב מדגיש כאן שהיראה הזאת היא קרובה אל האהבה הטהורה.

הרב במידות הראיה מבחין בין יראת העונש שהיא שונה לגמרי מיראת הרוממות שהיא דומה בעניינה לאהבה, וכך כותב הרב.

מידות הראיה מידת היראה פסקה ה'

- יראת העונש מחולקת בכמות ובאיכות מיראת הרוממות וממדת האהבה...

במקור זה מסביר הרב שיראת העונש שונה באיכות וכמות מיראת הרוממות וממידת האהבה. בדברי הרב רואים שרוממות ויראה באים ביחד.

וכך כותב המסילת ישרים²⁰.

ספר מסילת ישרים פרק יט

- ותראה שזאת היא היראה האמיתי שהיא יראת הרוממות שזכרנו שבה תלוי הכבוד המתקרב אל חיבוב האהבה, וכמו שאכתוב עוד בס"ד, מה שאין כן יראת העונש שאינה העיקרית ואין מעלות המדות האלה נמשכות הימנה.

במקור זה מסביר המסילת ישרים שיראת הרוממות היא היראה האמיתית, היא קשורה אל האהבה. אבל יראת העונש אינה עיקרית, ואין מעלות המידות מגיעות ממנה.

וכוחה מתעלה, עד שהיא חוזרת להיות מסייעה לתכונת החופש הרוחני, האוצר בקרבו את שמחת הנפש העליונה, המבהיקה את האור של הדבקות האלהית בטהרתה - כיון שיראת הרוממות מתקשרת בשורשה על האהבה, ממילא היראה הזאת יכולה להועיל לחופש הרוחני. הרי במהותה תכונת האהבה זאת תכונה של יצירה. האהבה זאת התכונה של החופש שהאדם האוהב

²⁰ וכך הוא מרחיב גם בפרק כד'.

הוא פועל. ממילא כשהאדם מרומם את היראה שלו לרוממות ואהבה, אז הוא בעצמו מחזק את חופש הנשמה.

בצורה כזאת יש בתוכו שמחה גדולה של הנפש העליונה. כשהאדם מביא חופש לנשמתו ממילא יש לו שמחה שנובעת מן האור הקיים בדבקות האלוקית. וכמו שאמרנו הדבקות קשורה אל האהבה, שהיא יכולה להוולד דווקא מתוך יראת הרוממות. מתוך היראה הנכונה.

פסקה לח' יראת שמים ויראת חטא²¹ (עמוד תכה')

יראת שמים קודמת לעולם ליראת חטא. מתוך האור הכללי של יראת שמים צריכה לבא ההתענפות המרובה של יראת חטא. חילוקי המדרגות האיכותיות שישנן ביראת שמים הם מניחים את חותמם וצביונם ביראת החטא.

אבל יראת חטא מתפשטת היא על הפרטים כולם, והיא משובחת כשהיא באה בדרך ישרה משפעת החיים הגדולה שיש באוצר הגדול של יראת שמים. כשיראת החטא מתנתקת מיראת שמים, כשהאחרונה אינה משפעת על הראשונה את כל הודה, את כל זיוה והדרה, פארה, וכל רכוש הנערץ והנקדש, אז הראשונה מתדלדלת, מתלכדת היא בנמיגת לב, ברפיוני רוח, בחרדה חולשית, שהיא צריכה לקבל תיקון על ידי התעלותה למרומי יראת השמים בכל מילואה.

נושא הפסקה- יראת שמים הקודמת ליראת החטא גורמת שיראת החטא תופיעה בצורה איכותית ומאירה.

ביאור הפסקה-

יראת שמים קודמת לעולם ליראת חטא - לאחר שבפסקה הקודמת הרב עסק בקשר בין יראת העונש ליראת החטא המעולה. כאן הרב מעמיק ומסביר כיצד אפשר להגיע ליראת החטא בצורה איכותית. הרב מסביר שהשלב הראשון הקודם ליראת החטא, זאת ההכרה של יראת שמים.

הבאנו כבר בפסקה הקודמת שההבדל בין יראת חטא ליראת שמים, שיראת חטא היא היראה מן הפגם עצמו, מן החטא עצמו. לעומת זאת יראת שמים משמעותה יראה מן הריחוק מן האלוקות. הריחוק מן הדבקות, ריחוק מהשמים.

הקשר בין יראת שמים ויראת החטא, לעומת יראת העונש מבוארת במסילת ישרים, וכך מובא במסילת ישרים.

²¹ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ח' פסקה צד'.

- יש יראת העונש, וזהו המין האחד, ויש יראת הרוממות, וזהו המין הב', שיראת החטא חלק ב' ממנו ... המין הב' הוא יראת הרוממות, והוא שהאדם ירחק מן החטאים, ולא יעשה מפני כבודו הגדול יתברך שמו, כי איך יקל, או איך יערב לבו של בשר ודם שפל ונמאס לעשות דבר נגד רצונו של הבורא יתברך ויתעלה שמו, והנה זאת היראה אינה כל כך קלה להשיג אותה, כי לא תולד אלא מתוך ידיעה והשכלה להתבונן על רוממותו יתברך, ועל פחיתותו של האדם, כל אלה דברים מתולדות השכל המבין ומשכיל. ... זאת היראה שאנחנו בביאורה עתה דהיינו - יראת החטא היא כמו חלק מיראת הרוממות שזכרנו, וכמו מין בפני עצמו, והיינו כי הנה ענינה הוא שיהיה האדם ירא ודואג תמיד על מעשיו, פן נתערב בם איזה שמץ חטא, או פן יהיה שם איזה דבר קטן או גדול שאינו לפי גודל כבודו יתברך ורוממות שמו.

במקור זה מסביר המסילת ישרים שיש קשר הדוק בין יראת החטא ליראת הרוממות. נראה שיראת שמים דומה ליראת הרוממות, החשש של האדם להתרחק מן הקב"ה. אומנם מתוך יראת שמים נולדת גם יראת חטא, שהאדם ירא ודואג ממעשיו, שמא יש בהם איזה שמץ של פגם. לפי המסילת ישרים יראת שמים היא מעין יראה כללית ואילו יראת חטא מבטאת יראה מן הפרטים. דקדוק בכל פרטי התורה. הדקדוק הזה הוא מעין צמצום של הכלליות שקיימת ביראת שמים. המסילת ישרים מדגיש שיראת החטא היא מעין תוצאה שנובעת מתוך הכלליות שקיימת בתוך יראת שמים. נראה שבפסקה שלנו הרב הולך בדרך מאד קרובה למסילת ישרים, ונראה את העניין בהמשך הפסקה.

מתוך האור הכללי של יראת שמים צריכה לבא ההתענפות המרובה של יראת חטא. חילוקי המדרגות האיכותיות שישנן ביראת שמים הם מניחים את חותמם וצביונם ביראת החטא - כאן הרב מסביר את הקשר ואת ההבדל העקרוני בין יראת שמים ליראת חטא. הרב מסביר שיראת שמים היא נחשבת אור כללי, זאת לעומת יראת חטא שהיא נחשבת ענפים פרטיים של האור הכללי. ככל שתהיה איכות יותר טובה ביראת השמים, כך יראת החטא תשתכלל. יראת החטא תושפע באופן ישיר לפי הצביון וההופעה של יראת השמיים.

המהר"ל מסביר כיצד יראת שמיים היא יכולה להיות באיכות טובה ומעולה, הסיבה כיון שיראת שמים היא מבטאת דבקות, וכך מסביר המהר"ל.

חידושי אגדות למהר"ל שבת דף לא עמוד א

- ולפיכך יראת ה' היא אוצרו בלבד, כי מי שיש בו יראת שמים הוא מבטל צורתו לגמרי אצל הש"י, שהרי יראת השם על פניו, וכאלו הוא אין דבר בו בעצמו רק הכל [הוא] הש"י. וכאשר הוא בעצמו אין דבר, רק הכל מן הש"י, הנה זה נמסר לגמרי [אל הש"י].

במקור זה מסביר המהר"ל שיראת שמים זה הביטול המוחלט לקב"ה. ומוסיף המהר"ל עוד כך.

חידושי אגדות למהר"ל שבת דף לא עמוד ב

- כי הש"י ברא העולם מפני שהוא יתברך עלה וכל עלה יש לו עלול, וכאשר האדם ירא מפני הש"י, אז הוא מקבל הש"י לעלה והוא עלול, וזה אמרם לא ברא העולם אלא שיראו מלפניו... ולפיכך אין מדריגה קרובה אל הש"י רק אותו שהוא ירא השם, ומפני שהוא המדריגה היותר עליונה על הכל, ברא העולם בשביל זה. שכל דבר נברא בשביל צורתו האחרונה... ומפני כי היראה הוא המדריגה האחרונה העליונה על הכל והוא נחשב צורה אחרונה, לא נברא העולם אלא בשביל זה. כי כבר התבאר בראיה ברורה, שהמדריגה העליונה היא היראה, והנה הכתוב (תהלים קי"א) אומר ראשית חכמה יראת ה', שמזה תראה כי יראת הש"י הוא ראשית והתחלת החכמה, ...

במקור זה מסביר המהר"ל שהתכלית והמטרה של הבריאה היא יראת שמים. בצורה כזאת יש קשר בין עילה ועלול בצורה משמעותית.

היראה הכללית שבאה לידי ביטוי ביראת שמיים מתפרטת בפרטים של יראת חטא. כמו שהבאנו לעיל יראת חטא זה יראה מכל חטא וחטא בפני עצמו.

אבל יראת חטא מתפשטת היא על הפרטים כולם, והיא משובחת כשהיא באה בדרך ישרה משפעת החיים הגדולה שיש באוצר הגדול של יראת שמים - התיקון יכול להעשות בצורה טובה במקום בו יראת חטא המופיעה בכל הפרטים היא מגיעה בצורה ישרה מהשפעת החיים הגדולה שיש ביראת שמים. הביטוי שההשפעה באה בדרך ישרה, הכוונה שיש השפעה גדולה, היינו שהאדם מרגיש כל הזמן את המקור ממנו יונקת יראת חטא.

כאן הרב מכנה את יראת שמים בשם אוצר, כפי שמובא בפסוק.

ישעיהו פרק לג פסוק ו

- וְהָיָה אֲמוּנַת עַלְתִּיד חֶסֶן יְשׁוּעַת חֲכָמִת וְדַעַת יִרְאַת יְקֻנֶּק הִיא אוֹצָרוֹ : ס

האוצר מבטא מעין מחסן שכולל בתוכו פרטים רבים. העיקר שהפרטים יראו כיצד האוצר הגדול משפיעה עליהם. ההבנה כיצד כל הפרטים נכנסים בתוך הגודל של הכלל.

כשיראת החטא מתנתקת מיראת שמים, כשהאחרונה אינה משפעת על הראשונה את כל הודה, את כל זיוה והדרה, פארה, וכל רכושה הנערץ והנקדש, אז הראשונה מתדלדלת - כאן הרב מסביר מתי יראת חטא היא הופכת להיות יראה שלילית. הסיבה שיראת חטא הופכת להיות יראה שלילית במקום בו חל ניתוק בין יראת החטא ליראת השמיים. בצורה כזאת האדם הופך את יראת החטא לדבר העומד בפני עצמו. בצורה כזאת אין שורש וחיות ליראת החטא, ואז אין את היופי והאידיאל הקיים ביראת שמים.

יראת שמים היא מבטאת אידיאל גדול, כיון קשורה אל הדבקות האלוקית. לכן בתוך יראת שמים יש הרבה הוד ופאר. ברגע שיש נתק ממילא כל ההוד והרכוש הטוב שיש ביראת שמים לא מגיע ליראת החטא. בצורה כזאת יראת חטא מתדלדלת.

מתלכדת היא בנמיגת לב, ברפיוני רוח, בחרדה חולשית - הרב מתאר את החסרונות הבאים ביראת חטא מנותקת. האדם בעצמו לא מבין בעומק את הסיבה ליראה. כשיראה כזאת עומדת בפני עצמו אז האדם מחליש את כוחות חייו. בצורה כזאת יש הרבה רפיון לב ורפיון רוח. האדם יכול לפתח חרדה מדברים שהאדם רוצה לעשות.

חלישות ורפיון זה גורם לאדם ליפול בחטאים, וכך כותב הרב.

קובץ ה' פסקה קסז.

- **החלישות והעיפות הינן מבוא לכל המדות הרעות. הן מעוררות את העצבון, והעצבות מביאה את הכעס ואת הגאווה, את הקנאה ואת המשטמה, ואת כל הנטיות היותר שפלות. לזאת ... החלישות גורמת שימשיך האדם אל הבשר את האימוץ הנפשי שלו בכונה כדי להחזיק את עמדתו, ובזה הוא מוריד את הזרמים הנפשיים ממקום מעלתם וטהרתם, והודם ובהירותם נפגמים.**

הרב מסביר מי שנמצא בעמדה נפשית חלושה אז המידות הרעות פועלות עליו. כשהאדם חלש אז האדם הולך אל החומריות, אל הבשר. האדם חושב שיקבל את כוחות בזכות העיסוק בענייני החומר. כך היראה במקום שתחזק את האדם, תעזור לו להתמודד עם הגופניות. היראה יכולה ליצור מציאות הפוכה.

הרב בשמונה קבצים מסביר שתגבורת של יראת שמים ויראת חטא יכולה להביא חולשה יתירה לאדם, וכך כותב הרב.

קובץ ג' פסקה רצג.

- רכות הלב היא מדה טובה כשהיא לעצמה, וכשהיא באה במדה ושיעור מוגבל מעדנת היא את רוח האדם. ... יראת שמים ויראת חטא, כשהם בציורם מתמידים על רוח האדם בצביונם האירופי, הם גורמים את הרכרוך הלבבי שיתפשט יותר מדאי. וצריכין עצה ותחבולה איך להקים דור עובד, מחומש בפרחי התחיה.

במקור זה הרב מסביר שיש יתרון ברכות הלב, כשזה מגיע במדה הראויה. אבל במקום בו יש הרבה יראת שמים ויראת חטא, אז הצורה הזאת גורמת חולשה לבבית גדולה.

שהיא צריכה לקבל תיקון על ידי התעלותה למרומי יראת השמים בכל מילואה - התיקון של יראת חטא יעשה רק בחיבור של יראת חטא למרומים של יראת שמים. יש כאן דגש שהחיבור יעשה במרומים של יראת שמים. היינו גם ביראת שמים יכולה להיות קטנות שהיא מפריעה ליראה הזאת להופיע בצורה מתוקנת. רק כשהאדם מתרומם למרומים של יראת שמים, אז יראת שמים יכולה להשפיע טוב על יראת החטא.

הרב בשמונה קבצים מתאר כיצד יראת שמים יכולה להתנתק ממקורה, ואז גם יראת שמים היא מלאת חסרון, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה רסז.

- החסרון היותר גדול שיש בתכונתה של יראת שמים שאינה מחוברת יפה באורה של תורה, הוא מה שבמקום יראת חטא, היא מתחלפת על יראת המחשבה. וכיון שהאדם מתחיל להיות מתירא לחשוב, הרי הוא הולך וטובע בבזבז הבערות, הנוטלת את אור נשמתו, מכשלת את כחו ומעיבה את רוחו.

הרב מתאר תהליך בו יראת שמים לא מצליחה להתקשר אל אור התורה. כשיראת שמים מתנתקת מן התורה, אז היראה הזאת משפיע כיראת חטא, שמופיעה כיראת המחשבה. האדם מפחד לחשוב, האדם קונה לעצמו מעין בערות גדולה.

התיקון הוא לחבר את יראת שמים למקורה, לאור התורה, לאור הדבקות כמו שהסברנו לעיל בשם המהר"ל. ברגע שיראת שמים תופיע במעלטה האיכותית, אז היראה הזאת תוכל להשפיע על יראת החטא בצורה איכותית.

פסקה לט' חלשה ויראת שמים²² (עמוד תכה')

צריך אדם לנצח את החלישות הנפשית שבקרבו. ואפילו אם היא באה מצד קדושה ויראת שמים, מכל מקום היא בעצמה מדה רעה היא שמאבדת את כל כשרון וכל מעלות הקודש.

וצריך אדם לזכך את מדת יראת שמים ויראת חטא שלו, שלא ישאר בהן שום רושם של חולשה ורפיון. ד' עז לעמו יתן

נושא הפסקה- צריך האדם לנצח את החלישות שבו, אפילו אם החלישות נובעת מקדושת יראת השמים.

ביאור הפסקה-

צריך אדם לנצח את החלישות הנפשית שבקרבו - הרב בפסקה בא להתמודד עם החלישות שיכולה להופיע בעבודת האדם. הרב ממריך את האדם לנצח את החלישות. החלישות היא איוב גדול להצלחה של האדם בעבודת ה', עניין זה מבואר בספר התניא.

תניא ליקוטי אמרים פרק כו

- ברם כגון דא צריך לאודעי כלל גדול כי כמו שנצחון לנצח דבר גשמי כגון שני אנשים המתאבקים זה עם זה להפיל זה את זה. הנה אם האחד הוא בעצלות וכבדות ינוצח בקל ויפול גם אם הוא גבור יותר מחבירו ככה ממש בנצחון היצר אי אפשר לנצחו בעצלות וכבדות הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן כ"א בזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו מכל נדנוד דאגה ועצב בעולם.

במקור זה מביא בעל התניא משל משני אנשים שמתאבקים. בעל התניא ממשיך שאם אחד המתאבקים יהיה בעצבות ממילא חברו ינצח אותו. אפילו אם הראשון בעל כח יותר גדול, הכבדות והעצבות תגרום לראשון נפילה. לכן האדם צריך לקנות לעצמו מידת הזריזות והשמחה.

²² מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ח' פסקה צב'.

זה מה שהרב מדגיש כאן שאסור שהאדם יכנס למידה של חלישות, המידה הזאת יכולה להפיל את האדם בעבודתו, לכן האדם יזרז עצמו לנצח את החלישות הנפשית שנמצאת בתוכו.

הרב בשמונה קבצים מזהיר את האדם ממידת העצבות, וכך כותב הרב.

קובץ ד' פסקה מ.

- *מאד צריכים להזהר מן העצבות, אבל לא במדה גדולה כזו שתמנע את אור התשובה מלחדור אל עומק הנשמה, שאז העצבות מתפשטת היא כמחלה ממארת בכל קצות הגוף והנפש, מפני שהחטא מדאיב את הלב, וגורם לעצבות להתאזרח שמה...*

במקור זה מסביר הרב שהעצבות היא מסוכנת, כיון שהעצבות היא כמו מחלה ממארת שהיא מתפשטת בכל גופו ונפשו של האדם. אומנם ראוי לאדם לא להסיר לגמרי את העצבות מן החטאים, להשאיר מידה מסויימת של עצבות שזה יעורר את כוח התשובה. [המידה הקטנה של העצבות שהאדם צריך להשאיר, זה יובא לקמן בהמשך בשם בעל התניא, מידה של מרירות ולא של עצבות].

ואפילו אם היא באה מצד קדושה ויראת שמים, מכל מקום היא בעצמה מדה רעה היא שמאבדת את כל כשרון וכל מעלות הקודש - הרב מרחיב שאפילו חלישות שלכאורה נובעת מדבר טוב, מיראת שמים, גם אותה צריך לנצח. כל חלישות היא שלילית, אפילו מה שנובע מקדושה²³. הרב מבין את הסכנה שיראת שמים בעצמה יכולה להפיל את האדם לחלישות. לכן האדם צריך להזהר מטעות זאת, החיבור בין יראת שמים לחלישות היא בעצמה מדה רעה שפוגעת בעבודת האדם.

בעל התניא בספרו מבחין ומדגיש את ההבדל בין עצבות למרירות, וכך כותב בעל התניא.

תניא ליקוטי אמרים פרק לא

- *אך באמת אין לב נשבר ומרירות הנפש על ריחוקה מאור פני ה' והתלבשותה בס"א נקראים בשם עצבות כלל בלשון הקודש כי עצבות היא שלבו מטומטם כאבן ואין חיות בלבו אבל מרירות ולב נשבר אדרבה הרי יש חיות*

²³ קדושה אפשר שהכוונה לאו דווקא יראת שמים ופחד, אלא יכול להיות קדושה שמצערת כג' שהאדם מצטער על חטאיו וכדומה.

**בלבו להתפעל ולהתמרמר רק שהיא חיות מבחי' גבורות קדושות והשמחה
מבחי' חסדים כי הלב כלול משתיהן..**

בעל התניא מבחין בין עצבות שהיא שלילית, לבין לב נשבר ומרירות. המרירות בסופו של דבר תפקידה לתת כוחות וחיות לאדם, מה שאין כן העצבות והדכדוך. כשהאדם מגיע למצב בו ליבו מטומטם וסתום, אז סימן שהאדם נמצא בעצבות השלילית. וזה חסרון, כיון שאצל הקב"ה נאמר 'הוד והדר לפניו עוז וחדווה במקומו'²⁴. אין יכולת להתקרב אל הקב"ה בלי חדווה ושמחה. לכן רק מרירות נכונה היא מועילה לאדם. וצריך האדם זהירות וחכמה גדולה לא לערבב בין מרירות לעצבות. זה בדיוק מה שהרב מדגיש כאן להזהר מן יראת שמיים שמובילה לחלישות.

וצריך אדם לזכך את מדת יראת שמים ויראת חטא שלו, שלא ישאר בהן שום רושם של חולשה ורפיון. ד' עז לעמו יתן - לכן צריך האדם לזכך את יראת השמיים ויראת החטא שלו. האדם צריך למצוא את הדרך הנכונה לפחד מן הקב"ה, לפחד מן החטאים, אבל בצורה כזאת שהאדם לא ירגיש חולשה. כמו שהבאנו לעיל בשם בעל התניא, להיפך מתוך יראת השמיים ויראת החטא האדם יקבל אומץ וכח לעבודת ה'.

זאת הסיבה שבחסידות הייתה התנגדות גדולה לסיגופין וכדומה. עבודת הסיגופין היא יצרה אנשים שאבדו את ההתלהבות של החיים. הסיגופין יוצרים אנשים שהם חלשים. כיון שהחלישות מסוכנת לכן עדיף שהאדם לא יכנס לעבודת הסיגופין.

ההבנה שיראה צריכה זיכוך להיות אמיתית מבוארת גם באגרות הראיה וכך כותב הרב.

אגרות הראיה ח"א מע' ריד'.

- יראי ה' ביראה פנימית, שאינה נגועה בסיגים של יראה פסולה, חיצונית ומשפלת את רוח ונשמה, אותם היודעים לתת גודל לאלוקינו באמת ובישר לבב.

הרב מסביר שישנה יראה שנובעת מן הגדולה האלוקית, זאת לעומת יראה שהיא מורידה את האדם. נראה שהדרך לזכך את היראה נעשית, על ידי שהאדם מתחבר

²⁴ דברי ימים א' טז' כז'.

אל הגודל האלוקי. החיבור הזה לא משפיל את רוח האדם, להיפך חיבור כזה נותן לאדם עוז וכוח.

לפי ההבנה מובן הפסוק שהרב מביא כאן בסיום הפסקה,

תהלים פרק כט פסוק יא

- יְקַוֶּה עַל לְעַמּוֹ יִתֵּן יְקֻזָּה / יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם :

עבודת ה' צריכה להיות בעוז, בעצם הקב"ה בעצמו צריך לתת לאדם כח. יראת ה' טהורה נותנת כח באדם, היא לא מחלישה את רצונו ואת כוחותיו.

פסקה מ' תכונת יראת שמים הישראלית²⁵ (עמוד תכו')

יראת השמים הישראלית היא מצויינה בזה מכל תכונות היראיות שבכל עם ולשון, שהיא חודרת ובאה מרום גובה השיקוף העליון של ההוד הנורא, עד המעמקים של הפרטיות המעשיות, בכח אחד, ברוח חיים אחד.

נושא הפסקה- יראת שמיים הישראלית מעולה בזה שהיא מגיע ממקום עליון ויורדת לכל הפרטים המעשיים.

ביאור הפסקה-

יראת השמים הישראלית היא מצויינה בזה מכל תכונות היראיות שבכל עם ולשון- הרב מדגיש את ההבדל בין יראת שמים שקיימת אצל כל האומות לבין יראת שמים שקיימת בעם ישראל. ישנו ציון והופעה מיוחדת לתכונת יראת השמיים הישראלית. אומנם גם אצל אומות העולם מצאנו יראה מן האלוקות, כל האומות המאמינות בבורא יש בדת שלהם יראת שמיים, אבל ישנו הבדל מהותי בין יראתם ליראתנו.

שהיא חודרת ובאה מרום גובה השיקוף העליון של ההוד הנורא, עד המעמקים של הפרטיות המעשיות, בכח אחד, ברוח חיים אחד- יראת שמיים הישראלית מיוחדת בזה שהיא מתחילה מן השגחת הקב"ה העליונה עד המעמקים של המעשים הפרטיים הקטנים²⁶. זאת לעומת דרכם של אומות העולם. וצריך להבין מה חסר באומות העולם, האם חסר השורש או חסר הירידה לפרטים ? הרב בשמונה קבצים מסביר כך.

קובץ ו' פסקה רכב.

- התכונה היראת שמימית הטבעית אשר לישראל, קשורה היא עם התוכן של תורה ומצוות בפועל, ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, ושל אומות העולם היא בטבעה מנוגדת מהתוכן המעשי. העסקנות המעשית ודאגת

²⁵ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ח' פסקה יז'.

²⁶ הרב משתמש בלשון 'מרום גובה השיקוף העליון', היינו יש מקום עליון בו יש השקפה שהקב"ה משקיף על העולם מלמעלה ודן ומשגיח על המעשים כולם, גם המעשים הקטנים.

המצוות בפועל, שהן עז לישראל, ומחזקות בהם את התוכן היראתי, הם לאומות העולם כשלון. הם אינם יכולים לבוא לידי תכונה מנוטעה בתכונה יראתית, כי אם על ידי ניתוק החק....

במקור זה הרב מסביר שאצל הגויים חסר הקשר בין האלוקות לפרטים. כביכול הגויים ניתקו את הפרט מן ההשגחה האלוקית. מבחינת אמונת הגויים החוק צריך להופיע בפני עצמו. אין קשר בין החוק לאלוקות העליונה.

זאת הסיבה שהמינים, הנוצרים וכדומה ניתקו את הצד המעשי מן עבודת האדם. מבחינתם העיקר זה הלב והמחשבה, אין חובה מעשית. לשיטתם האלוקות היא עליונה וממילא היא מנותקת מן החוק המעשי. זאת לעומת יראת השמיים הישראלית שהיא כולה יורדת מן האלוקות העליונה אל הדקדוק המעשי.

אצל עם ישראל כל תרי"ג מצוות מבטא מימוש של יראת שמיים הגדולה. יראת שמיים בדיוק היא יוצרת את ההקפדה על הפרטים המדויקים של המצוות. כל דקדוק מצוותי יכול להופיע בזכות יראת שמיים ישראלית.

בעצם אפשר להמשיל את יראת שמיים של הגויים ליראה מקיפה שאינה יורדת למציאות, לעומת היראה שלנו שהיא יראה פנימית. עניין זה מבואר בצורה קצת שונה במקור נוסף בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

קובץ ו' פסקה רמח.

- האור הפנימי דבק מאד במשיג, על כן סופו שהוא יעלה אותו ויתעלה עמו, וכל הרכוש של המקיף יכנס אליו, בנצחון על התוכן המקומי. ישראל מתעצמים בפנימיות, נראה מרחוק כאילו רחוקים הם מהשפעת המקיף, וארץ ישראל סגולתה פנימית. אומות העולם וחוף לארץ אין להם כי אם הארת המקיף, שנראית גדולה ורחבה, אבל זרה ואינה מחוברת עם משיגיה. ואותו התוכן המקטין את ההארה הפנימית מפני צמצומה, הוא רק תוכן ארעי...

במקור זה הרב מסביר שיש אור פנימי, האור הזה הוא מתאים לעם ישראל ולארץ ישראל. זאת לעומת האור המקיף שאומנם הוא נראה יותר עליון ורחב, אבל חסרונו שהוא לא נכנס למציאות. האור הזה מתאים להארה של חוף לארץ. שם בחוף לארץ הארה היא כללית וממילא היא מתאימה לדרכם של הגויים, שיראת שמיים לא מסוגלת להאיר את הפרטים. בצורה כזאת החוק של הגויים עומד בפני עצמו והוא מנותק מן יראת השמיים.

פסקה מא' יסורי היראה העליונה²⁷ (עמוד תכו')

היראה העליונה, הבאה מתוך ההסתכלות בענינים אלהיים נשגבים, שהם למעלה מערכו של המשיג, מצד דרגת הקדושה הגופנית והנפשית שלו, היא בעצמה ממרקת ביסוריה, והמסתכל מסתגל ע"י מירוק זה לאותו המצב העליון, שהחזיון הנשגב מעמיד אותו עליו.

ומרירות היסורים הרוחניים הללו, עצבונם ופחדם, מתהפכת לחטיבה של עידון נפלא, מלא עסיס מתוק, אין די. ומזה באים גבורי כח לאותו המעמד העליון של אהבת היסורים הללו, שמכירים הם את האוצר הטוב ואושר החיים האמיתיים הגנוז בהם. אשרי הגבר אשר תיסרנו יה, ומתורתך תלמדנו.

נושא הפסקה- יראה עליונה שנמצאת מעל ערכו של האדם, מזככת אותו ובזה האדם במעלה של אהבת היסורים.

ביאור הפסקה-

היראה העליונה, הבאה מתוך ההסתכלות בענינים אלהיים נשגבים, שהם למעלה מערכו של המשיג, מצד דרגת הקדושה הגופנית והנפשית שלו - הרב מתאר מעלה גדולה של יראה עליונה שהיא יוצרת יסורים לאדם. כבר הבאנו לעיל שיראה עליונה היא נובעת מתוך ההסתכלות העליונה של האדם בדברים אלוקיים נשגבים. כשהאדם שואף למקום שהוא נמצא למעלה מערכו של האדם, אז האדם מרגיש יסורין. הסיבה להרגשה הזאת כיון שהאדם נמצא במעין חוסר הרמוניה. האדם שואף למקום שאליו הוא לא יכול להגיע. השאיפה הזאת הרצון להגיע למקום כזה עליון הוא בעצמו יוצר יסורים לאדם.

ההבנה שיראת ה' יכולה להופיע בצורה עליונה וחזקה אנו מוצאים גם בעולת ראיה, וכך כותב הרב.

עולת ראיה ח"א עמ' מד' ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני ד' עושי.

²⁷ מקור הפסקה, שמונה קבצים קובץ ד' פסקה י'.

- המדה הרגילה של ההתמסרות אל הקדושה האלהית, וההתבטלות האישית הבאה מיסוד קבלת מלכות שמים, היא בתכונתה הולכת ומתגברת באדם, מתחיל מהמדה הקטנה וכח האור הולך ומתפרץ, זורם ומתגבר. אבל יש עוד מדה אחרת, של הופעה גדולה של אורה פתאומית, המתקפת את האדם עד כדי ההתבטלות הגמורה המפליאה ומשמימה אותו בתמהון עוזה, ומתוך הדהימה הגדולה לא יוכל להיות מוכשר לבא לסדר חיים קבועים, בדבור פה של תפלה, וק"ו שלא יוכל להמשיך סדרי חיים מעשיים כטוב וכישר

במקור זה הרב מתאר כיצד יכולה להיות התבטלות רגילה מול הקב"ה. אבל יכולה להיות התמסרות והתבטלות גדולה מאד. ההתבטלות הזאת יכולה ליצור באדם חדלון והרגשה של ביטול מוחלט שהאדם לא יוכל לעשות כלום מן האור האלוקי הגדול שמופיע עליו. יש כאן מעין הארה גדולה של יראת ה', אינסופית.

היא בעצמה ממרקת ביסוריה - הרב מסביר שהפער הזה, ההרגשה שהאדם עולה למקום בו הוא לא יכול לאחוז, זה יוצר יסורים. אומנם דווקא היסורים האלה הם ממרקים את האדם. המושג יסורים ממרקים מובא בגמ' במסכת ברכות.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד א

- דאמר רבי שמעון בן לקיש: נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין; נאמר ברית במלח, דכתיב ולא תשבית מלח ברית, ונאמר ברית ביסורין, דכתיב: אלה דברי הברית. מה ברית - האמור במלח - מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין - יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם.

הגמ' מסבירה את מעלתם של היסורים. הגמ' אומרת שהיסורים שהאדם מתייסר זה מוכיח על האהבה שהקב"ה אוהב את האדם. בצורה כזאת היסורין ממרקים את גופו של האדם. הגמ' ממשילה את היסורים למלח על הבשר. כמו שמלח על הבשר ממתיק את הבשר ומשכלל אותו, כך היסורים שבאים לאדם הם ממתיקים את גופו.

המושג מירוק משמעותו מעין כיבוס, שהיסורים מוציאים מן האדם את חטאו ומוחקים את החטא שנמצא בתוך נפשו של האדם.

ההבנה שההתקדמות המוסרית של האדם מביאה יסורים מופיעה גם בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

- יש אדם שהתביעה המוסרית מאירה בנשמתו בבהירות גדולה, וכל ציור של רוממות מוסרית שהוא מצייר, מיד נפשו נתבעת ממנו להתאים עם מהלך חייו. ומתוך שהמעין הציורי הוא שוטף במהירות הרבה יותר מהתנועה המעשית והתכנים הטבעיים שבטבע הגוף והנפש, על כן הוא תמיד מלא צער ומרירות על נפשו, על קוצר ידה מעשות את חיוביה, ומלמלאות בעומק רצונה ורגש עצמיותה את השקוף לה מהאור המוסרי הטוב והנחמד ...

גם במקור זה הרב מתאר תהליך בו התביעה המוסרית היא גדולה מאד. בעקבות התביעה הגדולה האדם יכול להרגיש יסורים ומרירות. הרב מתאר את הסיבה למה האדם מרגיש יסורין ומרירות, משום שהתביעה המוסרית השכלית היא מתקדמת בצורה הרבה יותר גדולה מן היכולת המעשית של האדם. לפעמים האדם יודע שכלית ומוסרית מה הוא צריך לעשות, אבל מבחינה מעשית האדם לא מצליח לעמוד באידיאל שאליו הוא שואף. הפער הזה יוצר יסורים גדולים.

והמסתכל מסתגל ע"י מירוק זה לאותו המצב העליון, שהחזיון הנשגב מעמיד אותו עליו - המטרה של האדם להסתגל לאט לאט למעלה העליונה של היראה העליונה. האידיאל העליון כשהוא מופיע על האדם צריך לאט לאט להכנס בכלים שהאדם יכול לקלוט. אומנם התהליך הזה הוא אינו פשוט, תהליך זה טומן בתוכו הרבה יסורים ומירוק לגופו ונפשו של האדם. לאט לאט מתוך ההסתגלות האדם מגיע למצב בו החזיון שנמצא מעל האדם מאיר ומשפיע על פנימיות האדם.

דווקא מתוך המרירות דווקא מתוך המירוק שנוצר על ידי היסורים האלה האדם מתרומם ומסתגל למעלה היותר עליונה. בעצם היסורים והזיכוך שקיים בפער בין הרצוי למצוי יוצר געגוע ורצון לאדם להתקדם ולהצליח להשלים את הפער.

ומרירות היסורים הרוחניים הללו, עצבונם ופחדם, מתהפכת לחטיבה של עידון נפלא, מלא עסיס מתוק, אין די - היסורים האלה מלאים מרירות, בכל זאת מתוך היסורים האדם יכול להגיע לעידון נפלא וגדול. ביסורין האלה יש המתקה מאד גדולה. מתוך ההמתקה האדם מרגיש דווקא עידון ומתיקות מופלאה. ההמתקה נובעת מתוך הגמי' שהבאנו לעיל ששורש היסורין זאת אהבה שהקב"ה אוהב אותנו. בעצם האדם מרגיש מתיקות בזה שהוא מבין שהיסורין הם נובעים מתוך הרצון לקרבת ה'. דווקא מתוך גדלות היראה שהאדם השיג, אז האדם זוכה להגיע ליסורין מתוקים.

כשהאדם מתאמץ על משהו אז יש לו יותר תענוג. כשהאדם מקבל דברים טובים בקלות, אז אין תענוג מיוחד. היסורים הם יוצרים מאמץ, יוצרים תענוג בהגעה שהאדם מגיע ליעד אליו הוא ניסה להגיע.

היכולת לקבל את היסורין באהבה להפוך אותם לעדן מבואר גם בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

קובץ ח' פסקה רז.

- היסורים הפנימיים שסובלים הצדיקים על אשר אין הרגש של הקדושה טהור בהם לפי תאות נפשם וחשק נשמתם, הם ממרקים את הזוהמא של העולם כולו. וכדאי הוא לשאת בדומיה את כל העקיצות של החוחים הסובבים את השושנה הקדושה, כדי למתק על ידי היסורים הפנימיים הללו את כל מרירות החיים, ולהרבות על ידי זה בעולם רוח קדושה, שלום ואהבה.

במקור זה הרב מתאר את היסורין הפנימיים שיש לצדיקים. היסורים האלה נובעים מתוך הרגשה של קדושה שהם לא מצליחים להגיע אליו. היסורין האלה ממרקים את הזוהמא שבעולם. המירוק והמיתוק הזה הוא ממתק את כל מרירות החיים. בצורה כזאת יש הופעה גדולה של שלום ואהבה, בעצם הופעה של עידון ומתיקות מופלאה.

ומזה באים גבורי כח לאותו המעמד העליון של אהבת היסורים הללו - האידיאל שהאדם יקבל כח דווקא מתוך היסורים. האדם יכול להתעלות להגיע למצב בו האדם אוהב את היסורים. הדרך לאהבת היסורים נובעת מתוך הכרה פנימית שהאדם מכיר כיצד היסורים הם מרוממים אותו. דבר זה מבואר בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

קובץ ח' פסקה ו.

- כל מה שחוש המוסרי מתחדד, האדם רואה את מערומיו, ומרירות נפשו על ערכו המוסרי הבלתי מפותח מתגברת בקרבו, עד שלפעמים מר לו מאד. בכל זאת משכיל כל ישר לב לקבל באהבה תכונה זו, המזקקת את האדם, ומביאתו למדות יקרות ותכונות זכות. ועל זה נאמר, אשרי שאל יעקב בעזרו, שברו על ד' אלהיו, דניחא להו לצדיקא דמתברין גרמייהו בגין יקרא דקוב"ה.

במקור זה הרב מסביר כיצד החוש המוסרי מתחדד בעקבות כך האדם מרגיש מרירות גדולה בעצמו. המרירות הזאת היא אומנם קשה, בכל זאת האדם מסוגל לקבל את המרירות באהבה גדולה. האדם מבין שבזכות המרירות הזאת האדם יוכל להגיע למידות יותר טובות. בצורה כזאת הצדיקים רוצים ומוכנים לשבור את עצמם בשביל כבוד ה'. זה מה שהרב מביא במקור הזה את לשון ספר הזוהר, 'ניחא ליה לצדיקים למתבר גרמינו בגין יקרא דקוב"ה'.

שמכירים הם את האוצר הטוב ואושר החיים האמיתיים הגנוז בהם. אשרי הגבר אשר תיסרנו י, ומתורתך תלמדנו - האדם מרגיש רצון לאהבה וקבלת יסורים מתוך שהאדם מכיר את האוצר הטוב ואושר החיים שיש בתוך היסורין. הרי בצורה כזאת האדם מתרומם למעלה רוחנית יותר גדולה, לכן האדם מוכן לקבל את היסורין באהבה.

היכולת לקבל את היסורים זאת הלכה שמופיע בשולחן ערוך.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות הפירות סימן רכב סעיף ג

- **חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו.**

במקור זה מסביר השו"ע את הצורך לברך את הקב"ה גם כשיש רעה. מבחינת עבודת ה', האדם צריך להגיע לשוויון בהרגשה בין מה שהקב"ה מביא עליו בין רעה בין טובה. אומנם כאן השו"ע מתעסק ברעות וקשיים חיצוניים שהקב"ה מגלגל על האדם. לעומת זאת בפסקה שלנו הרב מתעסק ביסורין שהאדם מקבל בעקבות עבודתו הרוחנית. בכל מקרה עבודת האדם לקבל את היסורין, בצורה כזאת להמתיק את היסורין בשמחה.

הרב מוכיח את המעלה המיוחדת שיש בקבלת יסורין, לפי לשון הפסוק בתהלים.

תהלים פרק צד פסוק יב

- **אֲשֶׁרִי / הַגִּבֹּר אֲשֶׁר־תִּסְרְנֵנוּ יְיָ וּמִתּוֹרַתְךָ תִּלְמָדְנוּ :**

הפסוק מתאר שיש מעין אושר שנובע דווקא מתוך היסורים²⁸.

²⁸ ראוי לציין שהפסוק הזה מופיע בתחילת הגמ' שציטטנו לעיל, וכך מובא שם בגמ'.

- אמר רבי יוחנן: אלו ואלו יסורין של אהבה הן, שנאמר: כי את אשר יאהב ה' יוכיח; אלא מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו? - אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו; דבר זה מתורתך תלמדנו; קל וחומר משן ועין: מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם - עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם - על אחת כמה וכמה.

פסקה מב' יראה של תהו והיראה העליונה²⁹ (עמוד תכז')

שני אלפים תוהו קדמו בעולם, כדי להשריש את היראה הגסה בעולם, שהיא יראת העונש. ואח"כ נלקחה התמצית המתעדנת שלה ונשרשה ביסוד יראת ד', כשהיראה השפלה נשארה כמו דורדיא דחמרא, לחזק ולאמץ את כל היסוד של היראה העליונה, המקיימת את המילוי של כל העונג וכל האהבה של קודש.

נושא הפסקה- שנות התוהו שקדמו לתורה נוצרו להשריש בעולם את יראת העונש ששומרת על היראה העליונה.

ביאור הפסקה-

שני אלפים תוהו קדמו בעולם, כדי להשריש את היראה הגסה בעולם, שהיא יראת העונש - הרב מסביר מה הזמן בו התבססה בעולם יראת העונש, היראה התתאה. הרב מסביר שהזמן בו השורשה בעולם יראת העונש זה הזמן של שנות התוהו, השנים שקדמו למתן תורה. המושג אלפיים שנות תוהו מקורו בגמ' סנהדרין.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צז עמוד א

- תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי עלמא, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח.

הגמ' מחלקת את שנות העולם לג' חלקים. אלפיים שנה ראשונים נקראים אלפיים שנות תוהו. אחר כך יש אלפיים שנות תורה, לאחר מתן תורה. ואחר כך אלפיים שנים של ימות המשיח. אלפיים שנים ראשונות נקראים תוהו משום שבזמן הזה לא היה בעולם כלום, לכאורה לא היה תורה, לא הייתה עבודת ה' מסודרת. הרב מסביר שבכל זאת בשנים האלה הייתה פעולה שנוצרה בעולם, העולם רכש לעצמו את התכונה של יראת העונש, היראה התתאה.

הסיבה שאלפיים שנים ראשונות יצרו את יראת העונש, משום שמצאו בהיסטוריה את העונשים הגדולים שהיו בהתחלה, העונש של המבול וכן העונש של דור הפלגה. עונשים אלה יצרו יראה גדולה. לאחר שנות התוהו מגיעות השנים

²⁹ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ח' פסקה רמז'.

של תורה. שנים אלה השרישו בעולם את החכמה, ידיעת החכמה היא יוצרת יראה יותר עליונה.

שני השלבים האלה דומים לשלבים השונים בחינוך ילדים. הרבה פעמים בשלב הראשון בחינוך הילדים עדיין הילד אינו מבין את סיבת הדברים. הילד עושה את הדברים בגלל שההורים אמרו בלי להבין, השלב הזה מסמל את שלב היראה התנאה. אחר כך הילד משכלל את הסתכלותו, בשלב הזה הילד מבין את הדברים בחכמתו, וממילא מקיים מתוך יראת הרוממות, בגדלות. כמו שילד עובר את שני השלבים, כך גם העולם בכללותו עובר את שני השלבים, שלב יראת העונש ושלב יראת הרוממות.

ואח"כ נלקחה התמצית המתעדת שלה ונשרשה ביסוד יראת ד' - כמו שראינו בפסקאות הקודמות צריכים לעלות מיראה תנאה של עונש ליראת ה'. העילוי הזה נעשה בצורה כזאת שלוקחים את התמצית המתעדת, את העידון של יראת העונש והופכים אותה ליראת ה'. יראת ה' זאת מציאות בה האדם מתעלה ומדלג מדאגה פרטית לעצמו לעונש שהוא מקבל ליראה מכבוד ה'. הדילוג הזה נעשה על ידי לקיחת תמצית פנימית של יראת העונש והעברה של התמצית הזאת ליראת ה'.

כשהיראה השפלה נשארה כמו דורדיא דחמרא, לחזק ולאמץ את כל היסוד של היראה העליונה - כיון שהתמצית הראשונית של יראת ה' נמצאת ביראת העונש, לכן תמיד יראת העונש נשארת כחלק השומר על יראת ה'. הרב ממשיך את התמצית השומרת על יראת העונש כמו שמרים של יין³⁰.

המשלת יראת העונש התחתונה לשמרים מצאנו גם לעיל בפסקה כז', וכך כותב הרב.

אורות הקודש ח"ד פסקה כז' [מובא גם במידות הראיה מידת היראה פסקה ז']

- לא נעקור את היסוד הגס של יראת העונש מקרב הגות רוחנו. אע"פ שרק תחתיתה היותר שפלה של שדרת הרוח, וצריך הוא רק שם לקחת

³⁰ המילים דורדריא דחמרא מופיעים בגמ' במסכת עבודה זרה.

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף לד עמוד א

- א"ר זביד: האי דורדיא דחמרא דארמאי, בתר תריסר ירחי שתא שרי

מקומו. אבל שמרים הללו מאמצים הם את הכח של היין המעולה בהיותם שוכנים בתחתיתו...

במקור זה הרב מדגיש שאסור לאדם לעקור את הבסיס של יראת העונש. למרות כל העילוי שהאדם מתעלה במצבו המוסרי, צריך האדם לשמור על יראת העונש כמו שמרים שהם שומרים על היין. אומנם השמרים מועילים ליין רק כשהם נמצאים במקומם הנכון, היינו בחלק התחתון של היין.

השמירה הזאת שנעשית על ידי יראת העונש היא מועילה לחזק ולתת אומץ ותוקף ליראה העליונה.

המקיימת את המילוי של כל העונג וכל האהבה של קודש - למרות שיראת העונש היא מפחידה וחוסמת, בכל זאת היא יכולה להצטרף אל העונש והאהבה שיש בקודש. היא מצטרפת אל הרוממות של יראת ה'.

הרב צוריאל המשיל את החלק התחתון של יראת העונש כיראה תתאה ששייכת לספירת המלכות. מה שנאמר 'דינא דמלכותא דינא', זאת מציאות נמוכה של יראה. מעליה יש את יראת ה', שהיא שייכת אל ספירת החכמה. זאת יראת הרוממות הנובעת מן החכמה. זה מה שנאמר בפסוק באיוב 'הן יראת ה' היא חכמה'³¹.

³¹ איוב פרק כח' פס' כח'.

פסקה מג' יראת הענש ויראת בשת³² (עמוד תכז')

כשמתגברת היראה החיצונה צריכים לרוממה ע"י שני דרכים, להעלותה ליראת הרוממות, ומתחילה להחליפה ביראה של בושה, שהיא אינה כ"כ קודרת כיראת עונש פשוטה והיא יותר מתוקנת וכוללת בקרבה את כל התוכן והאמת של יראת העונש.

ובזה האדם מתמתק ומתעלה לאהבה.

נושא הפסקה- כשעולה מיראה חיצונה ליראת הרוממות קודם מחליפה ביראת הבושת.

ביאור הפסקה-

כשמתגברת היראה החיצונה צריכים לרוממה ע"י שני דרכים, להעלותה ליראת הרוממות, ומתחילה להחליפה ביראה של בושה - הרב ממשיך להתעסק בדרגות השונות של היראה. הרב מבאר שישנה יראה חיצונית, יראה הזאת צריכים לרומם אותה. היראה החיצונית היא היראה הפשוטה של העונש. הסיבה שיראת העונש היא נחשבת יראה חיצונית כיון שהיא חיצונית לעבודת ה', יראת העונש מניחה את האדם במרכז, ואינה מניחה את האלוקות במרכז.

הרב מבאר שצריך לרומם את יראת העונש בשני דרכים, הכוונה שני דרכים היינו אפשר להתרומם או ליראת הרוממות או להתרומם ליראת הבושה. שתי היראות האלה הם יותר טובות, והם אינם נחשבות כחיצוניות. הגמ' במסכת נדרים מבארת את הקשר בין בושה ליראת ה' וליראת חטא, וכך מובא בגמ'.

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף כ עמוד א

- תניא: בעבור תהיה יראתו על פניכם - זו בושה, לבלתי תחטאו - מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא; מיכן אמרו: סימן יפה באדם שהוא

³² מקור הפסקה, שמונה קבצים קובץ ו' פסקה רעב'.

ביישן. אחרים אומרים: כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא, ומי שאין לו בושת פנים - בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני³³.

הגמ' מסבירה את הפסוק בעבור תהיה יראתו על פניכם, זאת הבושה. בזכות הבושה האדם לא בא לידי חטא. וממילא מי שמתבייש לא במהרה חוטא. כדי כך שהבושה היא סימן אם אבותיו של האדם עמדו בהר סיני.

הסיבה שהדגש כאן הוא על מעמד הר סיני, משום שבהר סיני ראינו את הגדלות האלוהית. העמידה תחת הגודל האלוהי, היא יוצרת את יראת הבושה.

הרב מסביר שיש יראת הבושת שהיא רק שלב לקראת יראת הרוממות, ויש את יראת הרוממות. לכאורה נראה שיראת הרוממות היא בעצמה כוללת את הבושה. אלא שישנו שלב של יראת הבושה שהיא מקדימה לפני הרוממות. בעצם את יראת הבושה אפשר לחלק לשני סוגים. יש יראת הבושה הנמוכה זאת יראה שהאדם מרגיש לא נעים לעשות חטא. זאת יראה שהאדם מרגיש מעין כבוד של עצמו ולכן הוא מתבייש לחטוא. וכך כותב ר' צדוק.

ר' צדוק הכהן מלובלין - רסיסי לילה אות לד

- וחז"ל אמרו (נדרים כ א) על פסוק בעבור תהיה יראתו וגו' זו הבושה והיינו מה שאמרו (ברכות כח ב) כשאדם עובר עבירה אומר ולואי שלא יראני אדם והוא מצד הבושה ממורא בשר ודם ומי שיש לו יראתו היינו מורא המקום הוא מתבייש מלפניו יתברך לעבור. והבושה אינו מצד השפלות דהבזויים ביותר אינם בני בושת ועיקר הבושה הוא לפי המעלה והכבוד ועל ידי ההתקרבות כבן לפני אביו שהקב"ה משפיל את עצמו כך האדם לעומתו בתכלית השפלות ואז אני את דכא כטעם (תהלים קכא, ה) ה' צילך. אבל היראה הוא כעבד לפני אדון שהשם יתברך מרומם ומנושא אז האדם כדוגמתו גם כן מכיר כבודו לא כבוד מדומה רק איך הוא מעשה ידי יוצר הכל יתברך שמו ונזכר משורשו שהוא ממקום גבוה ואיך ישתקע עצמו בדברים פחותים. וכטעם (שבועות מז ב) עבד מלך מלך כי מצד שהוא עבד מלך הוא מתנהג גם כן בטכסיסי מלכות ובדרך כבוד כראוי לעבד מלך. ועל ידי זה זוכה להכנעה וענוה דמדת יעקב אבינו ע"ה שאינו מצד שפלותו

³³ הקשר בין יראה הבושת לתורה מזכיר את הפסקה הקודמת. בפסקה הקודמת הרב הסביר שהעולם התרומם בזכות מתן תורה מיראת העונש ליראה יותר רוממה. ההתרוממות הזאת נעשית על ידי התורה. לכן מי שאין לו יראת הבושה יש לו חסרון בעמידה במעמד הר סיני.

*המביא להשתקעות חס ושלוש שגורם מרה שחורה רק על ידי שמחת לב
דמבקשי ה' הוא מכיר ערכו :*

במקור זה מסביר ר' צדוק מי שמצליח להתבייש סימן שהוא מכיר את ערכו האיש. מי שהוא במצב מאד נכון אין לו שום בושה. הבושה היא סימן לגדלות מסויימת של האדם. מי שמכיר את מעלתו שהוא עבד של המלך ממילא הוא מבייש. אומנם הדגש כאן פחות על גדלות המלך, אלא יותר על הרגשת הבושה הטבעית שקיימת אצל האדם.

נראה שהיראה הזאת היא שלב לקראת יראת הרוממות. החסרון ביראה הזאת שהיא עדיין מתעסקת בשפלות האדם ובחסרונו. אומנם היא יותר טובה, כיון שהיא מדגישה את הדבר הטבעי שהאדם מכבד את עצמו. אין כאן התעסקות אגואיסטית שהאדם מניח את פחדיו במרכז. ביראה הזאת האדם מכיר את מעלתו ולכן הוא מתבייש.

אומנם האידיאל זאת יראת הרוממות שהיא בסופו של דבר גם קשורה ליראת הבושת, וכך מובא ברמב"ם.

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ב

- והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי, וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, ...

במקור זה הרמב"ם מתאר כיצד אהבה ויראה באין ביחד. האדם מכיר את גדלות הקב"ה ממילא האדם מרגיש שפל מול הקב"ה. בצורה כזאת האדם נרתע לאחריו וממילא מקבל יראה לא לחטוא, אדם מרגיש יראה גדולה מול הקב"ה. היראה הזאת נובעת מגדלותו של הקב"ה, וממילא היא באה ביחד עם אהבה גדולה. זאת היראה הטובה של הבושה שהיא בסופו של דבר ממש מתהפכת אצל האדם לאהבה גדולה.

אפשר לראות את ההרגשה הזאת כשהאדם נמצא אצל אדם גדול. בצורה כזאת האדם מרגיש רגשות מעורבים. מצד אחד הרגשת האהבה גדולה ורצון להתקרב אל האדם הגדול, מצד שני מעין פחד מאותה גדלות, הרגשה של רוממות שכביכול מרתיע את האדם לאחריו.

במקור זה הרמב"ם מזכיר את המילה יראה, אבל אינו מזכיר במפורש את המושג בושה. אומנם הרב המגיד חיבר בצורה משמעותית את יראת הבושה עם יראת הרוממות, וכך מובא בתורת המגיד.

תורת המגיד נ"ך תהלים

- וזהו פי' הפסוק (ישעיהו לג, ו) יראת ה' היא אוצרו, שהיראה היא עיקר האוצר. ופי' יראת ה', היא היראה הרוממות, ולא יראת העונש, כי יראת הרוממות הוא שהוא ירא מפני המלך מפני הבושה, כי יש לו בושה גדולה להתקרב אל המלך מפני גדולת המלך, שהוא מלך גדול ונורא. ומחמת זה אוהב את המלך ביותר, שאף שהמלך גדול ונורא מאוד, אעפ"כ משגיח על כל בני המדינה להספיק צרכם, רק שהוא בוש להתקרב אליו, מפני גדולתו ורוממותו. אבל יראת העונש אינו כן, כי היראה הזאת גורמת להתרחק מן המלך, רק מה חילוק יש שהוא ירא מן המלך מחמת העונש, או יראת מה שהוא ירא מן הדוב או מן שאר חיות, כי כמו שיראת הדוב גורם לו להתרחק ממנו, כי ירא לנפשו שלא ימיתנו, כן יראת העונש מן השי"ת גורם התרחקות ממנו כי ירא לגשת אליו פן יענישוהו.

במקור זה הרב המגיד מחבר בין יראת הרוממות לבושה. שהאדם מתבייש מפני גדולתו של הקב"ה. בצורה הזאת האדם מתקרב אל הקב"ה, ככל שהאדם יכיר יותר את האלוקות כך האדם יותר מתבייש. בעצם זאת דרך הפעולה של יראת הרוממות, שהאדם מכיר את רוממות ה', ולכן האדם מתבייש ממעשיו ומקטנותו. יתרון של היראה הזאת שככל שהוא יותר מתבייש כך הוא יותר אוהב את גדלותו של המלך.

הרב המגיד מוסיף נקודה חשובה להבדל בין יראת הבושה והרוממות ליראת העונש. הרב המגיד מסביר שביראת העונש ככל שהיראה תגדל כך האדם ירצה להתרחק מן המלך. כמו משל למי שירא מחיה רעה, אדם כזה ינסה להתחמק ממפגש עם החיה הזאת. זה החסרון של יראת העונש שהיא יוצרת ריחוק, לעומת הבושה שהיא יוצרת קרבה ורוממות, וממילא בסוף היא הופכת להיות אהבה יותר גדולה.

שהיא אינה כ"כ קודרת כיראת עונש פשוטה והיא יותר מתוקנת וכוללת בקרבה את כל התוכן והאמת של יראת העונש - הרב מסביר שיראת הבושה היא יותר מאירה מאשר יראת העונש. כבר ראינו בפסקאות קודמות שיראת העונש כוללת בתוכה חושך והרגשה שאינה טובה. לעומתה יראת הבושה היא אינה קודרת כיראת העונש, זאת יראה יותר טובה ויותר מתוקנת.

ובזה האדם מתמתק ומתעלה לאהבה - הרב מוסיף שבתוך יראת הבושה אנו יכולים להגיע לאהבה, בצורה כזאת היראה מביאה מיתוק מאד גדול. נראה שיש כאן סוג יותר עליון של בושה. לא רק הבושה שהבאנו בשם ר' צדוק, אלא בושה שמתקשרת ממש אל הכרת האלוקות, כמו שהסברנו בשם הרמב"ם ובשם המגיד.

אפשרות נוספת להסביר את מעלת הבושה המובילה לאהבה מצאנו בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

קובץ ו' פסקה צ.

- חוץ מהבושה של היראה, המאירה תמיד את דרך החיים, עם כל מכאוביה הנעימים הממתקים את הבשר ואת הרוח, חודרת היא הבושה הפנימית מצד המחשבה. הדבקות האלהית היא נשמת החיים של צדיקים יסודי העולם, והם תמיד מלאים צער ובושה על אי האפשרות להלוך את הרעיון האנושי עם האורה האלהית, עם הגודל והשיגוב האלהי, והם מתמלאים תמיד בושת פנים פנימית, הוזה הוא תוכן ראוי לגודל וקודש האל הגדול הגבור והנורא, מרום וקדוש, ברוך הוא, אשר לו דומיה תהילה? והצער והבושה הללו הם מעלים אותם תמיד, ואת היסורים הללו הם מקבלים באהבה, עושים באהבה ושמחים ביסורים, ועליהם הכתוב אומר, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

במקור זה הרב מסביר שישנה בושה שהיא מאירה את חייו של האדם. זאת בושה שהיא מעשית, בפועל היא מונעת את האדם מן החטא. אומנם ישנה בושה יותר פנימית, הבושה הפנימית חודרת למחשבות של האדם. הבושה הזאת היא יוצרת צער פנימי ונשמת אצל האדם, שהאדם מרגיש שהוא לא מסוגל לגלות את הגודל האלוקי העליון. חוסר היכולת לגלות את האור העליון בעולם, ההרגשה שהאדם מרגיש שהוא לא ראוי לגדלות האלוקית, יוצרת אצל האדם יסורים של אהבה. בצורה כזאת האדם מתגעגע לדבקות, הגעגוע הזה הוא מעין גילוי של אהבה.

פסקה מד' ירידות ועליות האהבה והיראה³⁴ (עמוד תכח')

ההתגלויות הנפשיות של תכונות האהבה והיראה, לפי ארחותיהן השונות, אינן כ"א גילוי אחד כללי, שבהופעתו העליונה מלמעלה למטה הרי הוא מתנוצץ בגודל עדון, ומרומי עונג, ומתגלה בתכונת אהבה בהחלשו, וברדתו עוד יראה בתור יראה ופחד לפי ההדרגה, עד שמתראה בצורה של יראה חיצונית.

והעליה הנפשית הולכת ומעלה את מחשבתה עד שבאה מתוך עומק היראה החיצונית היותר ירודה לרום הודה.

נושא הפסקה- אהבה ויראה בשורש למעלה הם מאוחדים בגילוי הם נפרדים.

ביאור הפסקה-

ההתגלויות הנפשיות של תכונות האהבה והיראה, לפי ארחותיהן השונות, אינן כ"א גילוי אחד כללי, שבהופעתו העליונה מלמעלה למטה הרי הוא מתנוצץ בגודל עדון, ומרומי עונג- הרב מבאר שיראה ואהבה בשורש הם מאוחדים. יש ביראה ואהבה גילוי אחד כללי שכולל בתוכו את שתי ההופעות. בפסקה הקודמת המשלנו את יראה ואהבה שהם ביחד כמו אדם קטן שנפגש עם גדול הדור וכדומה. המפגש הזה מכיל בתוכו שני חלקים סותרים בבת אחת. מצד אחד רצון לקרבה, אהבה והתקרבות לגודל. מצד שני מעין יראה ופחד לעמוד מול הגדלות הזאת.

כמו כן כבר הבאנו לעיל שבעבודת האדם הכרחי שהאדם ישתמש גם באהבה וגם ביראה, כמו שמובא בתניא.

תניא ליקוטי אמרים פרק מא

- אבל בלי יראה כלל לא פרחא לעילא באהבה לבדה כמו שהעוף אינו יכול לפרוח בכנף אחד דדחילו ורחימו הן תרין גדפין [כמ"ש בתיקונים] וכן היראה לבדה היא כנף אחד ולא פרחא בה לעילא

³⁴ מקור הפסקה, שמונה קבצים קובץ ג' פסקה טז'.

האדם מביא מתיקוני הזוהר שאהבה ויראה נצרכות בהכרח לעבודת האדם. אי אפשר לרומם את מעשה המצוות בלי אהבה ויראה, כמשל לעוף שאינו יכול לעוף רק בכנף אחד. העוף צריך שני כנפיים.

המקור לדבריו של בעל התניא הם מתיקוני הזוהר.

תיקוני הזוהר תקונא עשיראה כה :

- ואורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעלא, ומצוה בלא דחילו ורחימו לא יכולת לסלקא.

כמו כן מובא גם ברמח"ל בדרך ה' כיצד שני החלקים האלה בסופו של דבר פועלים ביחד להביא את האדם לדבקות ושלמות עם הקב"ה, וכך כותב הרמח"ל.

דרך ה' חלק א פרק ד אות ח

- והנה ממה שצריך שיגביר האדם בעצמו - הוא האהבה והיראה לבוראו, יתברך שמו, והיינו שיהיה מתבונן על גודל רוממותו, יתברך שמו, ועוצם שפלות האדם, ויכניע עצמו לפניו, יתברך שמו, ויבוש מרוממותו, ויהיה חושק ומתאוה להיות מן העובדים לפניו, להתהלל בתהילתו ולהשתבח בגדולתו, כי אלה הם אמצעים חזקים המקרבים האדם אל בוראו, המזככים את חושך החומר ומוזהירים זהרי הנשמה, ומעלים את האדם מעילוי לעילוי, עד ששיג קרבתו, יתברך שמו.

במקור זה מסביר הרמח"ל שהאדם צריך את שני האמצעים אהבה ויראה שהם האמצעים החזקים שבהם האדם יוכל להתקרב את הקב"ה. שני החלקים האלה הם עוזרים לאדם לזכך את החומר ולהתעלות עד קרבת ה'.

לפי דברי הרב כאן אפשר להסביר שהסיבה שצריך את שני החלקים, משום שבאמת בשורש הכל מאוחד. ההבנה שבשורש הכל מאוחד נובעת מהתפיסה שמאור אינסוף יש גילוי של חסד וגבורה. שני ההפכים האלה חסד וגבורה אצל האינסוף הכל מאוחד.

הרב מבאר שהחיבור בין יראה ואהבה הוא בעצמו יוצר עדן ועונג גדול. בצורה כזאת היראה מתמתקת ומתחברת לאהבה. כבר הבאנו בפסקה הקודמת את דברי הרמב"ם שחיבר את תכונת האהבה והיראה לתכונה אחת. הסיבה לחיבור כיון שבשורש הכל אחד. הכרת האלוקות בשורש העליון שלה יוצרת תכונות מנוגדות של אהבה ויראה בבת אחת.

ומתגלה בתכונת אהבה בהחלשו, וברדתו עוד יראה בתור יראה ופחד לפי ההדרגה, עד שמתראה בצורה של יראה חיצונית - הניתוק בין אהבה ליראה נוצר בירידה לעולם. כשהעוזבים את השורש ויורדים את התכונה הגלויה. אל ה'אורח', אל הדרך המציאותית. בפועל האדם הרבה פעמים צריך לבחור בין אהבה ליראה. הבחירה הזאת היא כביכול מצמצמת את האחדות שקיימת בשורש.

בצורה כזאת תכונת אהבה נחלשת, אז האדם אינו נמצא בדבקות האלוקית בצורה מלאה. בצורה כזאת העונג והעידון לא מופיעים בגדלות, אז מתחילה להופיע יראה ופחד בהדרגה. ככל שהאדם ירד ממעלתו אז היראה תופיע בצורה יותר מפורטת ויותר נמוכה. בצורה כזאת בשיא השפלות האדם יכול להגיע ליראה חיצונית, כמו שהבאנו לעיל יראה חיצונית זאת יראת העונש. יראה כזאת היא כל כך רחוקה מן האלוקות הראשונית, עד כדי כך שהיא נקראת חיצונית. יראה כזאת היא מניחה את האדם ופחדיו במרכז עבודתו, לכן היא נחשבת כיראה חיצונית.

בפסקה הקודמת הרב תיאר כיצד האדם מתרומם מיראת העונש ליראה יותר עליונה. כאן כביכול הרב מתאר תהליך הפוך. הרב מתאר בשורש הכל מאוחד, אומנם ככל שהאדם יורד ממעלתו הרוחנית, אז החלקים נראים נפרדים. החלקים הנפרדים יוצרים שבעצם עיקר ההופעה על האדם היא הופעה של יראת העונש, יראה חיצונית.

והעליה הנפשית הולכת ומעלה את מחשבתה עד שבאה מתוך עומק היראה החיצונית היותר ירודה לרום הודה - המטרה של האדם להתרומם חזרה מיראה נמוכה לרום העליון של היראה. הרום העליון הוא היכולת למתק את היראה ולהגיע לאהבה. האדם צריך לעבור תהליך נפשי פנימי בו האדם מכיר ומתחבר אל האלוקות, בצורה כזאת האדם מתרומם ומתעלה. העילוי הזה מרומם את היראה לרום מעלתה, לדרגה של אהבה גדולה.

נראה שהרב בדבריו מרמז שהדרך להתרומם בדרגות של היראה, לא חייב לעבור דווקא דרך שיפור היראה. עיקר העליה שהאדם ירומם את תכונת נפשו. התרוממות של תכונת הנפש, זה בעצמו יכול לרומם ולזכך את היראה. כמו כן אפשר שהדרך לעילוי לא חייבת להיות דרך התעסקות ביראה אלא התעסקות באהבה, שכלול אהבה יגרום לעילוי של היראה בצורה אוטמטית, כיון שבשורש הכל מאוחד, ממילא כל חלק מחזק את חברו ומרוממו.

פסקה מה' היראה ודבקות של אהבה³⁵ (עמוד תכח')

אם רואה אדם פחד תדירי חל עליו, ידע שהוא צריך להעלות יראה זו למדרגה, למדתה, לאותה המדה, של יראת ד' התדירית, שרק היא היא הראויה להיות מכשרת אותו לרזי תורה, סוד ד' ליראיו לאינן דדחלי מקמי קוב"ה תדיר.

והיראה התדירית צפונה בתוכה האורה המחיה את הדבקות של האהבה התדירית, שהיא היא הופעת הנועם העליון, שהיא תשוקת הנשמה הפנימית של כל יראי ד' וחושבי שמו, המתענגים על טובו, הרואים עולמם בחייהם שאחריתם לחיי העולם הבא, אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך, נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך, נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים, ויראו ישרי קצות מאותותיך, מוצאי בקר וערב תרנין.

נושא הפסקה- מי שיש לו פחד תמידי צריך להעלות הפחד ליראה עליונה שבתוכה יש אהבה ורזי תורה.

ביאור הפסקה-

אם רואה אדם פחד תדירי חל עליו, ידע שהוא צריך להעלות יראה זו למדרגה, למדתה, לאותה המדה, של יראת ד' התדירית- הרב מתעסק במציאות בה האדם חי בתחושה של פחד תדירי. תכונת הפחד היא תכונה שלילית, ובעיקר כשהפחד הוא נמצא בצורה תדירית תמידית. כאן מדובר על פחד טבעי שישנם אנשים שמטבעם הם יותר פחדנים. לא מדובר כאן על פחד דווקא מהאלוקות.

הרב מציג פתרון ודרך התמודדות למי שיש לו פחד. ההתמודדות היא להפנות את תכונת הפחד למקום הנכון.

³⁵ מקור הפסקה שמונה קבצים, קובץ ה' פסקה קכב'.

האדם המפחד צריך לקחת את הפחד ליראת ה', כיון שיראת ה' זה דבר שאמור ללוות את האדם בצורה תדירית, ממילא הפחד הנמוך יכול לעזור לאדם להגיע ליראה טובה תמידית. פחד תמידי טוב מתואר בפסוק במשלי.

משלי פרק כח פסוק יד

- אֲשֶׁרֵי אָדָם מִפֶּחַד תִּמְיָד וּמִקָּשָׁה לֵבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה :

הפסוק מתאר שמי שמפחד תמיד אשריו, כך הוא לא יפול.

הרב מתאר את הפחד כעבודת של עילוי, בדיוק את התיאור הזה מצאנו גם בליקוטי מוהר"ן.

ליקוטי מוהר"ן תורה קנד

- דע, כי יש יראות נפולות, וכל היסורין והדינים שיש לאדם, כולם הם מהיראות הנפולות שנפלו לתוך זה הדבר שהוא מתפחד ויש לו יסורין ממנו. והם בחי' (שבת עז ע"ב) ה' אימות אימת חלש על הגיבור, שאף שהוא נגד הטבע, שהגיבור יפחד מהחלש, אך שהוא מחמת היראה העליונה שנפלה ונתלבשה באלו הדברים ... וצריך להעלות היראות הנפולות, לשרשם למקומם. ...

ר' נחמן מסביר שישנם יראות נפולות, היראות האלה מסמלים פחד שאינו אמיתי. כשהאדם מפחד מגיוק וכדומה אין בפחד הזה הגיון. זאת נחשבת יראה נפולה. ר' נחמן מסביר שהסיבה לפחד מחיה כזאת קטנה, נובעת משום שכביכול בתוך החיה התלבשה היראה העליונה. לפי זה מובן כיצד אפשר להעלות את היראה לשורשה. כיון שבתוך היראה הנמוכה יש שייכות ליראת ה' העליונה.

ר' נתן תלמידו של ר' נחמן בספרו ליקוטי הלכות מתייחס גם ליראה נפולה, וכך כותב כ' נתן.

ליקוטי הלכות הרשאה הלכה ג'

- עיקר הבטחון הוא בחינת יראה בשלמות, דהיינו שנשמר מיראות הנפולות ואין לו שום יראה נפולה משום דבר רק מה' יתברך, אז הוא בוודאי בוטח בה' יתברך, כי זה עיקר הבטחון שלא יירא מפחד משום דבר רק מה' יתברך לבד, בבחינת (ישעיה יב) אבטח ולא אפחד, בחינת בה' בטחתי לא

**אִירָא מַה יַעֲשֶׂה בֶּשֶׁר לִי (תהלים נו), הֵינְנוּ שֵׁשׁ לוֹ בַטָּחוֹן שֶׁלֹּם בְּה' יִתְבָּרַךְ
וְאֵין לוֹ שׁוֹם יִרְאֶה נְפֻלָּה וְשׁוֹם פָּחַד כֹּלֵל וְאֵינוּ דוֹאֵג כֹּלֵל**

במקור זה מסביר ר' נתן שהבטחון בה' הוא נובע מיראה שלמה. כשיש יראה שלמה האדם נזהר מיראות נפולות, בצורה כזאת האדם ירא רק מן הקב"ה. בצורה כזאת יש בטחון כיון ששום דבר חיצוני וקטן לא באמת יכול להפחיד אותו. הפחד העיקרי הוא רק יראת שמיים, וממילא אין שום דאגה.

שֶׁרֶק הִיא הִיא הִרְאִיָּה לְהִיט מְכַשְׂרֵת אוֹתוֹ לְרִזִּי תוֹרָה, סוּד ד' לִירָאִיו לְאִינוֹן דְּחָלִי מְקָמִי קוּב"ה תְּדִיר - כשהאדם מגיע ליראת ה' אז האדם יוכל להגיע לרזי תורה. בלשון הפסוק מצאנו שיש קשר בין יראה להכרת רזי תורה, וכך מובא בפסוק.

תהלים פרק כה פסוק יד

- סוּד יִקְנֹךְ לִירָאִיו וְיִבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם :

הפסוק מבאר שסוד ה' מתגלה רק למי שמגיע לדרגה של יראת ה'. ומביא הרב בלשון ארמית שסוד ה' הוא רק לאינון, לאותם אנשים שהם דחלי, היינו מפחדים לפני הקב"ה תדיר.

והיראה התדירית צפונה בתוכה האורה המחיה את הדבקות של האהבה התדירית, שהיא היא הופעת הנועם העליון - הרב מבאר שיראת ה' תדירית זאת יראה עליונה שמסוגלת להתחבר אל הדבקות, אל האהבה. כיון שיש יראה תמידית בעצם האדם מרגיש תמיד את החיבור אל הקב"ה. הרגשת החיבור היא מסמלת את דרגה האהבה. האהבה הזאת היא מסמלת את הופעת נועם העליון.

בעצם ההוכחה שהאדם הצליח להתעלות לפחד ראוי זה אם האדם מגיע לתחושה של אהבה. הרי הפחד הוא מסמל קושי גדול. כשהאדם מפחד הוא נמצא ביסורים גדולים כמו שמובא לעיל בליקוטי מוהר"ן. מי שנצא בפחד מכל דבר הוא ממש סובל בכל רגע בחייו. כשהאדם מעלה את היראה למקום טוב, סימן לדבר שהאדם מצליח להרגיש נועם ומתיקות.

אפשר להביא משל לאדם שיש לו חבר טוב. יש אנשים שהם יכולים להיות בתחושה של פחד תמידי אולי החבר יברח מהם. התחושה הזאת היא לא נעימה. אבל מי שמצליח לרומם את הפחד, להרגיש בעצמו שבעצם הפחד מסמל בשבילו את הקשר העמוק שיש לו לחבר. בעצם הפחד מסמל את האהבה הגדולה שהוא מרגיש כלפי חברו. התהליך הזה צריך להיות גם ביחס לפחד כאן. הפחד כאן

אומנם מתחיל מתחושת פחד כללית בכל מהלך חייו של האדם. בכל זאת האדם מצליח לרומם את הפחד ליראת ה', ומתוך היראה הזאת האדם מגלה כמה הוא מחובר ואוהב את הקב"ה. החיבור בזה בסופו מביא עונג ואהבה.

יש כאן האהבה מצד האדם, וממילא מתוך האהבה הזאת האדם מרגיש נועם שמגיע אליו, וכך מתאר הרב בשמונה קבצים את הנועם הזה.

קובץ ג' פסקה רסז.

- מי יוכל לעצר את אור האהבה האלהית העליונה, ההולכת ומפעמת בלבם של שרידים, חסידי קודש, ישרי לבב, כרוח צח מלא נועם בשמי עדן, ועם זה סוער והומה כהמות ים לגליו, תסער הנשמה מרוב רחבת תענוג זיו נועם עליון ...

הרב מבאר שיש הופעה תמידית של אהבה אלהית אצל החסידים, אז הם מלאים גם הרחבה ותענוג של נועם עליון. הנועם העליון נובע מתמידות האהבה. ולפי הפסקה שלנו מבואר שהיכולת להגיע לאהבה תמידית, הדבר מתחיל מיראה תמידית.

שהיא תשוקת הנשמה הפנימית של כל יראי ד' וחושבי שמו, המתענגים על טובו, הרואים עולמם בחייהם שאחריתם לחיי העולם הבא - הנועם העליון הוא מבטא את תשוקת הנשמה הפנימית של כל יראי ה'. אותם יראים מתענגים על טובו של הקב"ה, החידוש הגדול שאותם מתענגים זוכים לעונג כבר בעולם הזה. בעצם העונג ששייך לעולם הבא משפיע עליהם כבר בעולם הזה³⁶. היכולת הזאת לזכות לעונג כבר בעולם הזה מתוארת בגמ' בברכות.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד א

³⁶ הקשר בין נועם עליון לעולם הבא מבואר במקור נוסף בשמונה קבצים.

קובץ ו' פסקה רעו. [מובא באורות הקודש ח"ב עמ' תקט']

- במחשבות הגדולות הכלליות מתגלה הנועם העליון של עולם הבא, אור הבינה. וברעיונות ועצות המוסר וההדרכה המדותית, וכל פרטיה של תורה, מתגלה זיו השלום, והשפעת הטוב המיסד עולם, ומכינו להיות עומד וחי, בחיי היחיד ובחיי החברה, בחיי שעה ובחיי עולם. והיינו דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום ...

- כי הוּוּ מפטרי רבנן מבי רבי אמי, ואמרי לה מבי רבי חנינא, אמרי ליה הכי :
עולמך תראה בחיך, ואחריתך לחיי העולם הבא

הגמ' מתארת כיצד החכמים היו נפרדים זה מזה. הברכה שהיו מברכים אחד את השני הייתה שיזכו לראות את עולמם בחייהם. משמעות הדבר שהם יזכו לעונג של עולם הבא, כבר בעולם הזה. היכולת לזכות לתענוג של עולם הבא כבר בעולם הזה מצאנו גם בנועם אלימלך.

נועם אלימלך בראשית פרשת וירא

- והשענו תחת העץ, על דרך שאמרו לו עולמך תראה בחיך, יש לומר על ידי שיתקדש אדם בקדושה גדולה אזי הוא מרגיש תענוג עולם הבא בחייו. וזה והשענו תחת העץ, רצה לומר שתתענגו ותרגישו גודל התענוג שתחת עץ החיים

במקור זה מסביר ר' אלימלך שכשהאדם נמצא בקדושה גדולה, אז האדם מרגיש תענוג של עולם הבא בתוך חייו בעולם הזה.

אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך, נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך, נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים, וייראו ישבי קצות מאותותיך, מוצאי בקר וערב תרנין - הרב מסיים את הפסקה בפסוקים שמופיעים בספר תהלים.

תהלים פרק סה

- (ה) אֲשֶׁרִי / תִבְחַר וְתִקְרַב יִשְׁכֵּן חֲצָרֶיךָ גִשְׁבָּעָה בְּטוֹב בֵּיתְךָ קֹדֶשׁ הַיִּכְלָךְ : (ו)
נִרְאֹת / בְּצִדֶּק תִּעֲנֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ מִבְּטַח כָּל־קְצוֹי־אֶרֶץ וַיִּם רְחֹקִים : ... (ט)
וַיִּירְאוּ / יֹשְׁבֵי קְצוֹת מֵאוֹתוֹתֶיךָ מוֹצְאֵי־בָקָר וְעֶרֶב תִּרְנִין :

הרב מצטט שלשה פסוקים שהם מופיעים באותו פרק בספר תהלים. פסוקים אלה מבטאים את היראה שאצל האדם שמתוך היראה אפשר להגיע לבטחון ולרננה. אומנם הפסוק הראשון מתעסק רק ביכולת לקבל תענוג ושביעה מן הקב"ה. הפסוק מתאר שמי שהקב"ה בוחר בו, מי שקרוב אל הקב"ה, יכול להרגיש שובע וטוב מביתו של הקב"ה.

פסקה מו' - מו³⁷ (עמוד תכט')

יש להתירא ביראה עילאה, שלא להתירא מיראה תתאה במקום שהיא מעיקה את התרחבותה של היראה עילאה, שהיא כל יסוד החיים והטוב האמת והאור.

נושא הפסקה - צריך יותר לפחד מיראה תתאה מאשר לפחד מהתרחבות של יראה עילאה.

ביאור הפסקה -

יש להתירא ביראה עילאה, שלא להתירא מיראה תתאה במקום שהיא מעיקה את התרחבותה של היראה עילאה, שהיא כל יסוד החיים והטוב האמת והאור - הרב מדגיש שעדיף ליפול להרחבה של יראה עליונה, מאשר להשאר ביראה תתאה. יש החוששים להתעסק ביראה עליונה, כיון שלשיטתם יראה עליונה יכולה להוביל את האדם להרחבה וחוסר הכרת האלוקות בצורה נכונה. לכן יש הסוברים שעדיף להתמקד בבסיס שזאת היראה התתאה.

הרב מסביר שהדברים הפוכים, צריך האדם ליסד בתוכו יראה גדולה וחשש גדול להשאר בדרגה של יראה תתאה. הפחד מיראה תתאה הוא יותר הכרחי מאשר הפחד מהתרחבות של יראה עליונה.

מצאנו עניין זה גם בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה תתצד.

- יותר יש להתירא מפני השפלות ממפני הרוממות. ובצדקתך ירומו.

הרב מבאר שהאדם צריך לחשוש מן השפלות יותר מאשר הרוממות. הרוממות שייכת לצדק ורוממות האדם.

בסופו של דבר ישנו הבדל מהותי בין יראה תתאה שהיא חוסמת ומנמיכה את האדם, לעומת יראה עילאה שהיא מביא יסוד חיים וטוב לחיי האדם. היראה

³⁷ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ א' פסקה תשצט'.

הערה לתשומת לב, שהרב הנזיר לא נתן כותרת לפסקה זאת..

העליונה היא מבטאת את האמת ואת אור החיים האמיתי, לכן אסור לאדם לחשוש מן היראה העליונה.

הרבה פעמים מצאנו שהרב מתמודדים עם החושבים שעדיף שהאדם יקטין את עצמו. מצאנו בשמונה קבצים שכותב הרב כך.

קובץ ג' פסקה קצו.

- לגעור צריכים גם בקטנות האמונה של עצמו, במיעוט הכרת הסגולה הנשמית שלו, כדי לשוב אל הגודל הראוי.

הרב מבאר שצריך לגעור אותם החושבים העיקר זה הקטנת ערך עצמו. הרב מבאר שעיקר עבודת האדם לחזור אל הגודל שראוי לאדם. האדם צריך להגדיל את עצמו, רק בצורה כזאת האדם יוכל לעבוד בצורה נכונה. לכן גם בפסקה שלנו הרב מבאר שהאדם לא יחשוש מהעיסוק ביראת הרוממות, ביראה עליונה.

אפשר להמשיל את הפחד שהאדם מפחד להתרומם למשל שיועצי השקעות מדברים. יש המפחדים להשקיע את הכסף, אומנם יועצי השקעות אומרים בדיוק הפוך, יותר מפחד מי שלא משקיע. לשיטתם עדיף לנסות להשקיע וליפול קצת מאשר כלל לא להשקיע שאז האדם נשאר במקום כלכלי נמוך. כמובן זה רק משל שלא בטוח שיועצי ההשקעות צודקים, אבל הרעיון שההשאות במקום הנמוך לפעמים יכולה להיות יותר מורכבת ומפחידה, מאשר היכולת להתקדם למרות חשש הנפילה.

פסקה מז' יראת חטא ויראת שמים בישראל³⁸ (עמוד תכט')

יראת חטא היא סגולתם של ישראל. מבלטת היא את האמון הגדול באחדות ההויה בתוכנה הממשי, ומגדלת שם ד' על כל אפסי ארץ. מראש מקדם הונחה סגולת עולמים זו באהרון, קדוש ד' שהיה מתירא, שמא מעל בשמן המשחה, גם אחרי שנודע לו שמשח לא מעל.

וחטיבה זו סובבת את הזהירות הפנימית, חסימת התאוה הבהמית, ופקיחת העינים על כל העשוי בכל חוג הבשר והחומר, תחת כל השמים ישרהו ואורו על כנפות הארץ, ורשעים מארץ יכרתו, ובוגדים יסחו ממנה. לאחוז כנפות הארץ וינערו רשעים ממנה.

אותה יראת החטא מתקשרת עם מורא שמים העליון, הממולא יסוד נועם אהבה רבה, ומתלבש בשפעת אהבת עולם. אלהי עולם ד' לא ייעף ולא ייגע, אין חקר לתבונתו. ובזה נכנסת כבר גם חכמת אדם ובינת אנוש במעמקי האמונה, ותהיה אמונת אומן מלאה חכמה ודעת, יראת ד' היא אוצרו, וחוסן ישועות יגדל בה, כי עצת ד' היא תקום. ד' הפיר עצת גויים הניא מחשבות עמים.

ויראת חטא, השלובה ביראת שמים, הקודמת לה, מכשרת את בסיס האהבה הנעימה בקדשה עדי עד. אהבתי אתכם אמר ד', ואני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים. ומאזרת כוחן של ישראל בגבורה, מקשרת את תוכן האומה והעולם אל התורה, בתור חיי עולם והתפילה באה סנופה לה בתור חיי שעה, שרק בעת אשר תהיה יונקת מלשד התורה הרי היא עולה למשרים, וחזיון לב אדם, אשר מסיר אזנו משמוע תורה, גם תפילתו תועבה, ותפילתו תהיה לחטאה וחסד לאומים חטאת.

יראת החטא הישראלית כמקור חיי עוזה מוכרחת היא לחולל נפלאותיה על המון עמים רבים, וייראו אותו כל אפסי ארץ. והאהבה היראה והתורה מאדרות בחטיבה אחת את גבורת החיים, וקולו של יעקב, המצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות גם יחד, שולל את הזוהמא שבידי

³⁸ מקור הפסקה, קובץ ה' פסקה לז'.

עשו, השואף לרצח ודם, ולפשיטת טלפיים של דקדוקי חסידות בורית וזרה, איך מעשרים את התבן, ואיך מעשרים את המלח, כי ציד בפיו, ובארץ נכוחות יעול, ובל יראה גאות ד'.

ובקץ הימים מתגדלת הארת התפלה, ובגדי עשו החמודות נתנים ליעקב, וברכת אברהם הרי היא נחלתו עולמים, והאמונה שבה למרומיה בתעצמותה, אין דבר מעכב גבולה, שמים וארץ לא יכלכלוה, לעולם ד' דברך ניצב בשמים, לדור ודור אמונתך, כוננת ארץ ותעמוד.

נושא הפסקה- יראת חטא מתחברת ומשתלבת עם יראת שמים, ואז האדם מגיע לאהבה עליונה בחיבור לתורה ולתפילה.

ביאור הפסקה-

יראת חטא היא סגולתם של ישראל - הרב מבאר שיראת חטא היא חלק מן הסגולה הישראלית. וכן מצאנו שחלק ממתן תורה היה להשריש יראה בעם ישראל, וכך כתוב בפסוק.

שמות פרק כ פסוק יז

- וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אֶל־תִּירְאוּ כִּי לְבַעֲבוֹר נְסוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יִרְאֶתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ :

הפסוק מתאר שמעמד הר סיני והדיבור שהקב"ה דיבר איתנו בשביל להשריש בתוכנו יראה גדולה לבלתי נחטא.

מבלטת היא את האמון הגדול באחדות ההויה בתוכנה הממשי, ומגדלת שם ד' על כל אפסי ארץ - הרב מסביר שהסיבה שיראת חטא מיוחדת אצל עם ישראל כיון שאנו מאמינים באחדות ההויה בצורה ממשית. יש אומות שסוברות שאומנם הקב"ה ברא את העולם, אבל הם אינם מאמינים שהוא ממשיך להשגיח וכדומה. לעומת זאת אנו מאמינים באחדות הבורא בצורה מלאה. אנו מאמינים שישנה אחדות מלאה שיוצרת השגחה והנהגה מוחלטת.

הקשר בין יראה לסגולת עם ישראל מתוך הכרת האחדות מצאנו גם לעיל בפסקה מ', ושם כתב הרב כך.

תכונת יראת שמים הישראלית מ

- יראת השמים הישראלית היא מצויינה בזה מכל תכונות היראיות שבכל עם ולשון, שהיא חודרת ובאה מרום גובה השיקוף העליון של ההוד הנורא, עד המעמקים של הפרטיות המעשיות, בכח אחד, ברוח חיים אחד.

במקור זה הרב מסביר שיראת שמים היא מצויינת ומיוחדת בעם ישראל מכל תכונות היראה שיש בשאר העמים. היתרון של יראת שמים הישראלית שהיא כוללת בתוכה את כל המציאות. היא מסוגלת לכלול את הכל בבת אחת. הדבר נובע מתוך הכרת אחדות ה' בעולם. מתוך ההכרה של 'אין עוד מלבדו' בכל העולם כולו, שהכל מאוחד תחת הנהגה והשגחת הקב"ה.

הכרת אחדות ה' שמופיע גם בפרטים היא מתאימה דווקא ליראת חטא. להצליח להוריד את היראה הכללית לתוך כל פרט ופרט. התפיסה האמונית האחדותית מכירה מצד אחד את גדלות הקב"ה, מצד שני את היכולת של הקב"ה לרדת לכל הפרטים. הירידה לפרטים היא יוצרת מציאות שבו כל מעשה, וממילא כל פגם מרחיק את האדם מן האלוקות. לכן נוצרה בעם ישראל יראה גדולה.

הרב מסביר שבזכות היראה המיוחדת הזאת אפסי ארץ זוכים גם להגדלת שם ה'. היינו גם הגויים יושפעו מצורת היראה שקיימת בעם ישראל.

נראה שהדגש המיוחד בעם ישראל שאנו מצליחים לאחד את גדלות ה' ביחד עם הירידה לפרטים. נראה שיש הרבה מאומות העולם שבהם יש יראת שמיים, דגש על הריחוק ביננו לבין הקב"ה, וממילא לא אכפת לו מהמעשים שלנו. אפשר שזה מצאנו בנצרות. לעומת זאת יש אמירה הפוכה שנמצאת באסלם. שם הדגש הוא רק על הפרטים. בצורה כזאת תופסים את האלוקות בצורה מפחידה שאין בה גודל. לשיטת אנו בביטול מוחלט מול הקב"ה שהוא מופיע באל מקנא ונוקם. אלוקות שנמצאת רק בפרטים שכביכול מחפשת אותנו בפינות, באפסי ארץ. אנו עם ישראל מאמינים בגדלות הקב"ה, מתוך הגדלות הזאת אנו מכירים כיצד הקב"ה יורד לפרטים.

מראש מקדם הונחה סגולת עולמים זו באהרון, קדוש ד' שהיה מתירא, שמא מעל בשמן המשחה, גם אחרי שנודע לו שמשח לא מעל - מצאנו אצל אהרן שיראת החטא הייתה קיימת אצלו במידה רבה מאד, וכך מובא בגמ'.

תלמוד בבלי מסכת כריתות דף ה עמוד ב

- ת"ר: כשמן הטוב היורד על הראש וגו' - כמין שתי טיפין מרגליות היו תלויות לאהרן בזקנו. אמר רב כהנא, תנא: כשהוא מספר עולות ויושבות בעיקרי זקנו, ועל דבר זה היה משה רבינו דואג, שמא חס ושלוש מעלתי

בשמן המשחה! יצתה בת קול ואמרה: כטל חרמון שיורד על הררי ציון, מה טל אין בו מעילה, אף שמן שיורד על זקן אהרן אין בו מעילה, ועדיין אהרן היה דואג, שמא משה לא מעל ואני מעלתי! יצתה בת קול ואמרה לו: הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, מה משה לא מעל, אף אתה לא מעלת.

הגמ' מתארת פלא גדול בו שמן המשחה נשאר תלוי בזקנו של אהרן. בעקבות כך משה דאג אולי בתהליך המשיחה נוצר פגם של מעילה בשמן. על זה הקב"ה ענה למשה שאין בזה מעילה. בכל זאת גם לאחר שמשה קיבל תשובה הגמ' מתארת כיצד גם אהרן דאג שמא הוא מעל, על זה הגיע התשובה של הקב"ה שגם כלפיו אין שום מעילה. יש כאן יראת חטא מופלאה, למרות שכבר יש תשובה לגבי משה, אהרן עדיין מדייק בפרטים. אהרן מדייק בפרטים ודואג אולי בפרט מסויים כלפיו יש מעילה³⁹.

זאת תכונה שהושרשה בעם ישראל, וכן מצאנו במנהיגי ישראל את התכונה בצורה מיוחדת.

וחטיבה זו סובבת את הזהירות הפנימית, חסימת התאוה הבהמית, ופקיחת העיניים על כל העשוי בכל חוג הבשר והחומר - התוצאה של היראה הזאת שהיא יוצרת חטיבה, אחדות גדולה של זהירות פנימית. כשהאדם מכיר בפנימיותו את האמונה שהכל מאוחד באלוקות ממילא יש זהירות קבועה ופנימית בפני כל סוגי החטאים. הזהירות תבוא לידי ביטוי בחסימת תאוות ופקיחת עיניים והשגחה על ההתעסקות בענייני בשר וחומריות.

תחת כל השמים ישרהו ואורו על כנפות הארץ, ורשעים מארץ יכרתו, ובוגדים יסחו ממנה. לאחוז כנפות הארץ וינערו רשעים ממנה - הרב מחזק מביא פסוקים לחזק את ההבנה כיצד השגחת ה' משפיעה על כל הפרטים שנמצאים בעולם. הרב מביא פסוקים מאיוב ומשלי.

³⁹ הגר"י בסוגיא מסביר את הדאגה המיוחדת למשה, ואת הדאגה המיוחדת לאהרן בדבריו ניתן להבין את גודל הדיוק בכל אחד ואחד, וכך כותב הגר"י ז.

חידושי הגר"י מסכת כריתות דף העמוד ב

- אכן יש לפרש ע"פ מה שכתב הרמב"ם ולא ימשח במקומות אחרים ולא ירבה בשמן, ולפי"ז יש לפרש דמשה היה דואג שמא הרבה בשמן, ואהרן היה דואג שמא עבר על איסור זה דבמקומות אחרים במה שעלה השמן על זקנו.

איוב פרק לו פסוק ג

- תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם יִשְׁרְהוּ וְאֹרֹז עַל־כַּנְפוֹת הָאָרֶץ :

פסוק זה מתאר כיצד הקב"ה אורז נמצא תחת השמים, למרות שהאור שורה תחת השמיים, בכל זאת האור יורד בכל כנפי הארץ. האור האלוקי הולך ומשפיע בכל קצוות העולם.

משלי פרק ב פסוק כב

- וְרָשָׁעִים מֵאֶרֶץ יִכְרְתוּ וּבִגְדֵי יִסָּחוּ מִמֶּנָּה :

הפסוק מתאר כיצד שהרשעים נכרתים מן הארץ. הרב מביא פסוק שלישי שמחבר בין הפסוקים, וכך מובא באיוב.

איוב פרק לח פסוק יג

- לֹא־חֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וַיִּנְעָרוּ רַשָּׁעִים מִמֶּנָּה :

הפסוק מתאר שהדרך שהקב"ה מכרית את הרשעים זה בצורה כזאת שמנערים את הרשעים מכל כנפות הארץ. היינו יש השגחה מוחלטת גם בקצוות הרחוקים של הארץ, בכל מקום הרשעים ינערו. פרקי דר' אליעזר מתאר את הניעור כך.

פרקי דרבי אליעזר פרק לד

- וּלְעֵתִיד לָבוֹא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹחֵז בְּכַנְפוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּמִנְעֵר אוֹתָהּ מִכָּל טִמְאָה, כְּאֵדָם שֶׁמִּנְעֵר אֶת הַבֶּגֶד וּמִשְׁלִיךְ כָּל מֶה שֶׁבְּתוֹכָהּ וּמִשְׁלִיךְ אוֹתָן לַחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר [איוב לח, יג] לֹא־חֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וַיִּנְעָרוּ רַשָּׁעִים מִמֶּנָּה :

אותה יראת החטא מתקשרת עם מורא שמים העליון, הממולא יסוד נועם אהבה רבה, ומתלבש בשפעת אהבת עולם. אלהי עולם ד' לא ייעף ולא ייגע, אין חקר לתבונתו - הרב מדגיש שיראת חטא נובעת מיראת שמיים עליונה. יסוד זה כבר ראינו בפסקאות הקודמות, יראת חטא נכונה אינה יכולה לעמוד בפני עצמה. יראת חטא צריכה לנבוע מאמונה עמוקה, מיראת שמיים שהיא קשורה אל הרוממות. יראת שמיים שייכת להכרת האלוקות בעולם. כשיראת חטא נובעת מיראת שמיים עליונה, אז בעולם יש אהבה רבה ואהבת עולם. הרב בלשונות מתייחס למושגים, אהבת עולם ואהבה רבה, מושגים אלה מופיעים בגמ' ברכות.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יא עמוד ב

- תניא נמי הכי: אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה. ורבנן אמרי: אהבת עולם, וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד.

הגמ' מביאה מחלוקת האם אומרים אהבת עולם או אהבה רבה. בעל התניא מסביר שאהבה רבה ואהבת עולם הם שתי דרגות בעבודת האדם, וכך מובא בתניא.

תניא ליקוטי אמרים פרק מג

- והנה באהבה יש ג"כ שתי מדרגות אהבה רבה ואהבת עולם. אהבה רבה היא אהבה בתענוגי' והיא שלהבת העולה מאליה ובאה מלמעלה בבחי' מתנה למי שהוא שלם ביראה... אך אהבת עולם היא הבאה מהתבונה ודעת בגדולת ה' א"ס ב"ה הממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וכולא קמיה כלא ממש חשיב...

בעל התניא מסביר שאהבה רבה היא יותר עליונה והיא נובעת מלמעלה. לעומת זאת אהבת עולם היא קשורה להתבוננות בגדולת ה' כמו שהוא מופיע בתוך העולם. ההכרה כיצד כל העולם בטל לקב"ה. נראה שהרב הולך בדרך דומה, הרב ממשיל את אהבת עולם ליראת שמיים מלמעלה. ומתוך יראת שמיים אפשר לרדת ליראת חטא, אפשר לרדת לפרטים. הירידה לפרטים היא כנגד אהבת עולם, הכרה כיצד הקב"ה מופיע בתוך המציאות כולה. הכרת האלוקות בתוך המציאות היא נקראת אהבת עולם והיא שייכת לדרגת יראת חטא מכל פרט ופרט.

ירידת הקב"ה אל העולם אצל הקב"ה מופיעה בצורה חזקה ללא חלישות, זה לשון הפסוק בישעיה.

ישעיהו פרק מ פסוק כח

- הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם-לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם/ יִקְוֶה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יֵיעָף וְלֹא יֵיגַע אֵין חֶקֶר לְתַבּוּנָתוֹ:

הפסוק מתאר כיצד הקב"ה שהוא בורא את כל קצווי הארץ, כל פרטי הארץ אין אצלו עייפות ויגיעה. בעצם הכל מופיע באחדות מלאה.

ובזה נכנסת כבר גם חכמת אדם ובינת אנוש במעמקי האמונה, ותהיה אמונת אומן מלאה חכמה ודעת, יראת ד' היא אוצרו, וחוסן ישועות יגדל

בה, כי עצת ד' היא תקום. ד' הפיר עצת גויים הניא מחשבות עמים -
התוצאה של ההתבוננות הזאת שבעצם בתוך האמונה המשוכללת הזאת יש גם
חכמת אדם ובינת אנוש. החכמה הזאת מרמזת על לשון הפסוק המתאר את יראת
ה' ביחד עם חכמה ודעת, וכך מובא בפסוק בישעיה.

ישעיהו פרק לג פסוק ו

- וְהָיָה אֱמוּנַת עֲתִידָה חֶסֶן יְשׁוּעַת חֲכָמַת וְדַעַת יִרְאַת יִקְוֶה הִיא אוֹצָרוֹ :

בתוך היראה הזאת באמונה הזאת נמצאות כל מעלות החכמה. כל מעלות הישועה
נובעות מתוך היראה הנכונה.

הרב ממשיך את התוצאה שכל העולם כולו מושפע מיראה ואמונה כזאת, זאת
הסיבה של חוסן הישועה, משום שבצורה כזאת העולם מכיר שעצת ה' היא תקום.
זה לשון הפסוק במשלי ותהלים.

משלי פרק יט פסוק כא

- רַבּוֹת מִחֲשָׁבוֹת בְּלִב־אִישׁ וְעֶצֶת יִקְוֶה הִיא תִּקְוָם :

תהלים פרק לג פסוק י

- יִקְוֶה הַפִּיר עֲצַת־גּוֹיִם הֵנִיא מִחֲשָׁבוֹת עַמִּים :

פסוקים אלה מתארים כיצד הנהגת ה' היא מופיעה בעולם, היא מנהיגה את
העולם בצורתו הנכונה.

ויראת חטא, השלובה ביראת שמים, הקודמת לה, מכשרת את בסיס
האהבה הנעימה בקדשה עדי עד. אהבתי אתכם אמר ד', ואני לדודי ודודי
לי הרועה בשושנים - התוצאה של יראת חטא שמשולבת ביראת שמים, זה
מכשיר ומקדים לאהבת ה'. זה מה שראינו כבר בפסקאות קודמות באריכות את
הקשר בין יראה לאהבה. התוצאה שהקב"ה מחובר אלינו כפי לשון הפסוק
במלאכי.

מלאכי פרק א פסוק ב

**- אֶהְבֹּתִי אֶתְכֶם אָמַר יִקְוֶה וְאַמְרֶתְכֶם בְּמֶה אֶהְבֹּתֶנּוּ הֲלוֹא־אֶח עָשׂוּ לִיעֲקֹב נָאִם־
יִקְוֶה וְאֶהְבֹּתִי אֶת־יַעֲקֹב :**

הפסוק מתאר כיצד הקב"ה אוהב דווקא אותנו. אומנם המשך הפסוק עם ישראל מנסה להבין במה מיוחדת אהבת הקב"ה אותנו. בהמשך הפסוק הרב יתייחס להמשך הפסוק.

וכן הפסוק בשיר השירים.

שיר השירים פרק ו פסוק ג

- אֶנִּי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי הָרָעָה בְּשׁוֹשָׁנִים : ס

הפסוק מתאר כיצד הקב"ה פונה אלינו באהבה בעקבות הפניה שאנו פונים ואוהבים אותו.

ומאזרת כוחן של ישראל בגבורה, מקשרת את תוכן האומה והעולם אל התורה, בתור חיי עולם והתפילה באה סנופה לה בתור חיי שעה, שרק בעת אשר תהיה יונקת מלשד התורה הרי היא עולה למשרים - הרב מביא דוגמאות כיצד יראת חטא כזאת היא משפיע על גבורת ישראל בקיום התורה וקיום התפילה. הרב מביא שהתורה והתפילה הם כנגד יראת חטא ויראת שמים, כנגד אהבה רבה ואהבת עולם. נראה שהדגש יראת חטא היא שייכת לחיי שעה, זה שייך לכח התפילה. לעומת זאת יראת שמיים זה השורש, זה קשור לאהבה רבה וזה קשור לחיי עולם, היינו קישור לעולם הבא. ההבדל בין תפילה לתורה חיי עולם וחיי שעה מצאנו בגמ'.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף י עמוד א

- רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר : מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה! - והוא סבר : זמן תפלה לחוד, וזמן תורה לחוד.

הגמ' מתארת שלתפילה ולתורה יש תפקידים שונים. התפילה עיקרה חיי שעה, בקשות פרטיות. לעומת זאת התורה היא חיי עולם, היא דואגת לחיי העולם הבא.

וכך מסביר רש"י.

רש"י מסכת שבת דף י עמוד א

- חיי עולם - תורה, תפלה צורך חיי שעה היא - לרפואה לשלום ולמזונות.

רש"י הדגיש את ההסבר למה תפילה חיי שעה. אומנם המהרש"א מסביר למה תורה נקראת חיי עולם, וכך כותב המהרש"א.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף י עמוד א

- מניחין חיי עולם כו' שהתורה היא חיי עולם דהיינו לעולם כמ"ש בה כי הוא חייך ואורך ימך חייך בעוה"ז ואורך ימך בעוה"ב שכולו ארוך אבל התפילה אינו רק חיי שעה כפרש"י דהיינו לחיי עוה"ז דנותן לו זמן ושעה :

לפי יסוד זה מסביר הרב שחיי שעה כוח נובע רק בתוך סניף של חיי עולם. אסור להפוך את הדברים שחיי שעה יעמדו בפני עצמם. רק כשהתפילה יונקת מן התורה, אז היא עולה בצורה נכונה למישרים.

בדיוק כמו היחס בין תורה לתפילה, כך היחס בין יראת חטא ליראת שמיים. גם יראת חטא צריכה לנבוע מיראת שמיים. אי אפשר שיראת חטא תעמוד בפני עצמה. בדיוק כמו שהתפילה לא יכולה לעמוד בפני עצמה ללא חיבור לתורה.

וחזיון לב אדם, אשר מסיר אזנו משמוע תורה, גם תפילתו תועבה, ותפילתו תהיה לחטאה וחסד לאומים חטאת - כיון שצריך חיבור בין יראת שמים ליראת חטא, כיון שצריך חיבור בין תפילה לתורה, מי שמתמקד רק בתורה אז גם תפילתו תהייה תועבה. זה המשך לשון הגמרא שם.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף י עמוד א

- רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא, והוה עסקי בשמעתא. נגה לצלויי, והוה קא מסרהב רבי ירמיה, קרי עליה רבי זירא : מסיר אזנו משמע תורה גם תפלתו תועבה.

הגמ' מתארת את ר' ירמיה שיושב לפני ר' זירא ורצה ר' ירמיה לעזוב את השיעור את התורה בשביל תורה. על לזה קרא עליו ר' זירא את הפסוק מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה.

הפרדה בין תורה לתפילה היא בדיוק כמו הפרדה בין יראת שמים ליראת חטא. יש הסוברים שהעיקר זה יראת שמיים, אין צורך דווקא בירידה לפרטים. אין צורך לרדת לתורה להוראות מעשיות.

הרב צוריאל פירש שהמילים חזיון לב אדם מכוונת לנוצרים. פעולת הנוצרים יצרה מציאות בה העיקר זה יראת שמיים בלי שום חובה מעשית של חטא. בעצם

הפרדה בין החלקים השונים. כשאין לאדם חובה מעשית של תורה, התוצאה שהתפילה התוצאה שהתפילה לא תתקבל.

[ראוי לציין שיש כאן קצת היפוך, בתחילה הסברנו שתפילה כנגד יראת חטא שזה חיי שעה. אומנם נראה כאן שזה הפוך שהתורה היא יראת חטא כיון שהיא שייכת לפרטי המציאות, לעומת התפילה שהיא כביכול התחברות רק לשמיים היינו דבקות בלי מחוייבות מעשית ודוק].

התוצאה שהתפילה תהייה לחטאה, היא לא פועלת, וכן כל מעשי החסד של הגויים לא מועילים כיון שאין להם מחוייבות הלכתית מעשית. זה לשון הפסוק בתהלים ומשלי.

תהלים פרק קט פסוק ז

- בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וְתִפְלֹתָו תִּהְיֶינָה לְחִטָּאָה :

משלי פרק יד פסוק לד

- צְדָקָה תְרוֹמֵם גֹּי וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאָה :

יראת החטא הישראלית כמקור חיי עוזה מוכרחת היא לחולל נפלאותיה על המון עמים רבים, וייראו אותו כל אפסי ארץ - יראת חטא הישראלית, כיון שהיא נובעת מעוז של יראת שמיים, יש חיבור בין החלקים השונים היא מסוגלת לחולל נפלאות בכל העולם. ביטוי להשפעה הישראלית על העולם מבוארת בפסוק בתהלים.

תהלים פרק סז פסוק ח

- יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וַיִּירָאוּ אֹתוֹ כָּל־אֶפְסֵי־אָרֶץ :

וכך מבאר המצודות.

מצודת דוד תהלים פרק סז פסוק ח

- יברכנו - ר"ל על כי יברכנו אלהים לזה יפחדו ממנו כל היושבים בקצות הארץ בראותם שהוא משגיח ומשיב גמול :

פסוק זה מבאר כאשר הגויים יכירו את השגחת ה' בצורה נכונה, ממילא הגויים יקבלו פחד ויראה מן הקב"ה. הרב מסביר שהמעלה הזאת היא נובעת מהכרת האמונה ויראת חטא הישראלית.

והאהבה היראה והתורה מאדרות בחטיבה אחת את גבורת החיים, וקולו של יעקב, המצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות גם יחד, שולל את הזוהמא שבידי עשו, השואף לרצח ודם - כאן הרב מסביר את האחדות שקיימת בין אהבה ויראה. האחדות הזאת היא ממש מיוחדת לקולו של יעקב. אצל יעקב יש חיבור מוחלט בין התורה לתפילה. לכן יעקב נמצא גם בבתי מדרש וגם בבתי כנסיות, עניין זה מבואר במדרש.

איכה רבה (וילנא) פתיחתות

- כל זמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אין הידים ידי עשו, וכל זמן שאין קולו מצפצף בבתי כנסיות ובתי מדרשות הידים ידי עשו, וכן הוא אומר (ישעיה ה') לכן כאכול קש לשון אש וגוי וכי יש קש אוכל אש והלא דרכה של אש אוכלת קש ואת אומר לכן כאכול קש לשון אש, אלא קש זה ביתו של עשו שנאמר (עובדיה א') והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, לשון אש זה ביתו של יעקב

המדרש מתאר שבזמן שקולו של יעקב נשמע בעולם, אז ידיו של עשו לא יוכלו להזיק לעם ישראל. בצורה כזאת אפשר לשלול את הזוהמא שנמצאת בידיו של עשו. ידי עשו הם מלאות רצח ודם, כנגד זה יש את הטהרה הנמצאת בבני יעקב.

ולפשיטת טלפיים של דקדוקי חסידות בורית וזרה, איך מעשרים את התבן, ואיך מעשרים את המלח, כי ציד בפיו, ובארץ נכוחות יעול, ובל יראה גאות ד' - ההשפעה של בני יעקב בקולם כנגד עשו שהוא עושה מעשים חיצוניים להראות כאילו יש לו יראת חטא. אומנם היראה הזאת היא חיצונית ואינה יראה פנימית. מעשיו של עשו זאת רק פשיטת טלפיים שאין להם קשר לקדושה. פשיטת הטלפיים של עשו מצאנו בבראשית רבה.

בראשית רבה (וילנא) פרשת תולדות פרשה סה

- מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומר שאני טהור כך מלכות הזאת הרשעה גוזלת וחומסת נראת כאלו מצעת את הבימה, כך עשו כל ארבעים שנה צד נשי אנשים ומענה אותם וכיון שהגיע לארבעים

שנה דימה עצמו לאביו, אמר מה אבא נשא אשה בן ארבעים שנה אף אני
נושא אשה בן ארבעים שנה הה"ד ויהי עשו בן ארבעים שנה.

המדרש מתאר כיצד עשיו דומה לחזיר. אין לעשיו קדושה פנימית, רק כלפי חוץ
הוא מראה כאילו הוא צדיק. בעומק עשיו מענה ופוגע בנשים, אומנם כלפי חוץ
הוא מראה כאילו הוא מתחתן בגיל של אביו. פשיטת הטלפיים מראה ומוכיחה
כאילו יש כאן יראה, אבל באמת היראה הזאת היא חיצונית.

תוצאה של יראה חיצונית זאת, הם השאלות החיצוניות ששואל עשיו וכך מובא
בפ"י רש"י על החומש.

רש"י בראשית פרק כה פסוק כז

- יודע ציד - לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו אבא היאך מעשרין את
המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצות:

עשיו שואל את אביו שאלות של חומרות וחסידות מיוחדת, העיקר לצוד את אביו
בפיו. עשיו כביכול משתמש בכוח של הפה כדי להטעות אנשים. לעומת זאת עם
ישראל משתמש בקולו בצורה נכונה כדי להכניע את עשיו.

הרב מביא פסוק נוסף שחז"ל דרשו אותו על עשיו, וזה לשון הפסוק.

ישעיהו פרק כו פסוק י

- יִחַן רָשָׁע בְּלִלְמַד צֶדֶק בְּאַרְץ נִכְחוֹת יַעֲוֹל וּבְלִירְאָה גִּאֲוִית יִקְוֶה:

וכך מופיע במדרש.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תולדות

- בא לברכו ונסתלקה שכינה ממנו, התחיל להתפלל ואומר יוחן רשע (ישעיה
כו י), א"ל כל למד צדק (שם /ישעיהו כ"ו י"/), א"ל זה אתה מבקש לברך,
עתיד הוא להחריב את ביתי ולערבב את הארצות והממונות, שנאמר בארץ
נכוחות יעול (שם /ישעיהו כ"ו י"/), א"ל יצחק תן לו בעולם הזה, ובל יראה
גאות ה' (שם /ישעיהו כ"ו י"/), לעתיד לבא

המדרש מתאר כיצד יצחק רוצה לברך את עשיו, הקב"ה רוצה למנוע ממנו. בכל זאת יצחק מבקש מהקב"ה שבכל זאת יקבל את השכר שלו בעולם הזה. אומנם לעתיד לבוא עשיו לא יראה את גאות הקב"ה.

ובקץ הימים מתגדלת הארת התפלה, ובגדי עשו החמודות נתנים ליעקב, וברכת אברהם הרי היא נחלתו עולמים, והאמונה שבה למרומיה בתעצמותה - בעקבות המדרש שהבאנו לעיל הרב מסביר את הגאולה לעתיד לבוא. הרי לעתיד עשיו לא יהיה בשכר הגדול, לכן הארת התפילה והחיבור של התורה והתפילה זה מה שיאיר לעתיד לבוא. הארה הזאת היא תשלול מעשיו את כוחו, התוצאה שאפילו העולם הזה ששייך לעשיו ינתן ליעקב. בצורה כזאת כל ברכת אברהם הופכת להיות ברכה של יעקב דווקא ולא של עשיו. הסיבה שכל ברכת אברהם עוברת דווקא ליעקב משום שהאמונה שקיבלנו אותה בירושה מאברהם חוזרת למעלתה.

אין דבר מעכב גבולה, שמים וארץ לא יכלכלוה, לעולם ד' דברך ניצב בשמים, לדור ודור אמונתך, כוננת ארץ ותעמוד - שלב הגילוי הגדול של האמונה, אז הגאולה לא מתעכבת. כל המציאות כולה שמיים וארץ מתחברים ביחד לגלות את אור ה'. זה לשון הפסוק בדברי הימים.

דברי הימים ב פרק ו פסוק יח

- כִּי הָאֱמֻנָה יֵשֵׁב אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עַל־הָאָרֶץ הִנֵּה שָׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָכְלוּ אֵף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי :

וכן לשון הפסוקים בתהלים.

תהלים פרק קיט

- (פט) לְעוֹלָם יִקְוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמַיִם : (צ) לָדָר וְדָר אֱמֻנָתְךָ כּוֹנֵנֶת אֶרֶץ וְתַעֲמֹד :

פסוקים אלה מתארים את הקשר בין האלוקות שנמצאת בשמיים, והחיבור של ההופעה האלוקית לארץ.

החיבור הזה שבמגיע לעתיד לבוא הוא מסמל את האימון והאחדות שהרב תיאר בתחילת הפסקה. מעלתם של ישראל שמסוגלים לגלות את האחדות הזאת. זאת האחדות שמבטאת יראת ה' משולבת ביראת שמיים שלמה.

פסקה מח' יראת ה' בהעדר הידיעה ובוודאותה⁴⁰ (עמוד תלא')

יראת ד' היא החכמה היותר עמוקה, מיוסדת על השקפת העולם היותר פנימית, והיא נותנת את היסוד העמקני לכל מדע, וכל תורה, בין בקודש בין בחול.

והחול עצמו, כשהוא דורש את העמקנות היסודית, הרי הוא מוכרח לבוא למסקנה זו, שכל זמן שאין יראת ד' מבססת את המדע, הרי הוא כולו רק מרפרף על השטח החיצון של המושגים, שבאמת אינם בכלל חכמה, הן יראת ד' היא חכמה שכן בלשון יונית קורין לאחת הינא.

מקור יראת ד' הוא מצטייר בעומק הנשמה מפני ההרכבה הנפלאה של שני ההפכים אשר בההשגה האלהית, העדר הידיעה המוחלטת במהות האלוהות וודאות הידיעה במציאותה השלמה, והתמזגות נפלאה של שני ערכים אדירים הופכיים מאיימת היא מאד. והנורא, זה יעקב, שאמר מה נורא המקום הזה, והוא איש תם יושב אהלים, אהל אברהם ואוהל יצחק, המתמזג בתפארת ישראל, הדר חכמה יראה.

שלילת הידיעה היא מוכרחת, מפני שכל ידיעה מטשטשת את הידוע, כשם שהיא מבררת אותו, מפני הטשטוש הנמצא במדע האדם והוא הדין בכל מדע של כל הויה מוגבלת שיש לה ראשית. ועצם החיים הרי הם היחש האלוהי של ההויה, וזה אצור בידיעה הנעלמת, הנתפשת רק ברעותא דליבא היותר כמוסה. ואי אפשר לה להיות מוגלמת בידיעה מובלטת, מפני שתטשטש ע"י ההגבלה, ובזה יבוטל קשר המציאות.

על כן אי אפשר לשום הויה, שתתפוס את הידיעה האלהית, כדי שלא תתבטל מציאותה, ותכלית הידיעה, ממשכת החיים וההויה שאין בינה ובין מקור חיי החיים והויית ההויה שום מסך מבדיל ושום דבר חוצץ, הוא דוקא מה שלא נדע, כלומר לא הציור של העדר ידיעתנו כ"א עצמותה של שלילת הידיעה, שבחשכה העליון עצמות הידיעה האמיתית

⁴⁰ פסקה זאת כוללת בתוכה שתי פסקאות המופיעות זו אחר זו בשמונה קבצים, קובץ ג' פסקאות רכ"ב- רכא'. כמו כן פסקה זאת מופיעה במידות הראיה מידת היראה פסקאות א'י- ב'. כמו כן ראוי לציין שחלק ראשון של הפסקה מופיע באורות הקודש ח"ג במוסר הקודש יראש דברי פסקה ו'.

מונחת היא בלא שום מגע יד מוגבלה, הממעטת את דיוקנה, כי את השמים ואת הארץ אני מלא אמר ד'.

נושא הפסקה- יראת ה' היא השורש של כל המציאות, יראת ה' כוללת בתוכה השגת האלוקות, והעדר השגת האלוקות.

ביאור הפסקה-

יראת ד' היא החכמה היותר עמוקה - בפסקה זאת הרב מבאר את מעלת יראת ה'. הרב מעמיק ביסוד שהחכמה היחידה האמיתית היא יראת ה'. היסוד שיראת ה' היא החכמה העיקרית בעולם מופיע בפסוק בספר איוב.

איוב פרק כח פסוק כח

- וַיֹּאמֶר | לְאָדָם הֵן יִרְאֶת אֲדֹנָי הִיא חֲכָמָה וְסוּר מִרְעֵ בִינָה : ס

הגמ' המסכת שבת מביאה את הפסוק הזה ודורשת כך.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא עמוד ב

- **תסתיים דרבי אלעזר הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר : אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' וכתוב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגו', שכן בלשון יוני קורין לאחת הן, - תסתיים.**

על פי גמרא זאת מבואר שפירוש המילה הן המופיעה בפסוק היא מתורגמת ללשון יוונית. בלשון יוונית משמעות המילה הן היא המילה אחת⁴¹. לפי זה פירשה הגמ' את הפסוק, הפסוק מלמד אותנו שהחכמה היחידה שיש בעולם היא יראת ה'.

המסילת ישרים בוחר לפתוח את ספרו בהקדמה וזה לשונו

ספר מסילת ישרים הקדמה

⁴¹ פירוש מילה זאת דומה למילה one באנגלית.

- והנה הכתוב אומר (איוב כח, כח): הן יראת ה' היא חכמה, ואמרו רבותינו ז"ל (שבת לא): "הן" - אחת, שכן בלשון יוני קורין ל"אחת" הן. הרי שהיראה היא חכמה והיא לבדה חכמה, וודאי שאין נקרא חכמה מה שאין בו עיון. אך האמת היא, כי עיון גדול צריך על - כל הדברים האלה לדעת אותם באמת ולא על צד הדמיון והסברה הכוזבת, כל - שכן לקנות אותם ולהשיגם ...

לפי הסבר הרמח"ל הגדרת יראת ה' כחכמה מלמדת אותנו על העיון הגדול שנצרך כדי להבין את החכמה הזאת. זה הבסיס העיקרי לספר מסילת ישרים. ההבנה שזה לא סתם ספר אלא ספר שמתעסק בשורשי היראה ולכן דברים עדינים אלו צריכים העמקה ועיון גדול.

הרב בפסקה מתמודד עם קושי, כיצד אפשר לטעון שהחכמה היחידה בעולם היא יראת ה'. הרי ישנם הרבה דברים בעולם שמצריכים עיון והעמקה. בהמשך הפסקה נראה כיצד הרב מתמודד עם בעיה זאת. ראוי לציין שהרב במוסר אביך גם שואל שאלה זאת, ושם הרב מתמודד עם השאלה בצורה אחרת. וכך כותב הרב במוסר אביך.

מוסר אביך פרק א' פסקה ב' ב. למוד היראה וחכמתה

- נראה שמצות היראה כוללת כל הלימודים המביאים ליראת ד'. אמרו חז"ל על פסוק "הן יראת ד' היא חכמה" - "הן אחת", שרק היא לבדה חכמה, וכמו שכתב בהקדמת מסלת ישרים, ודבר זה יפלא מאד: הלא גדר החכמה הוא מה שצריך עיון, והרבה דברים זולת למודי היראה צריכים עיון.

- והנראה בזה, שכל הלמודים כשאחד מעיין בהם, ותוצאות העיונים ימסור לחברו בקיצור, מקבל חברו את החכמה כמו מי שהגה בעינו זמן רב. כמו עניני הלכה, שבמקום שנפל ספק מצד סתירת סוגיות או קושיות הנופלות בדברי התלמוד והפוסקים צריך שקידה ועיון להעמיד דבר על בריו, אבל אחרי הבירור כשיאמר אותו לאיזה אדם בקיצור ידע השומע אותו כמו מי שהגה ועיין וחדש בעצמו, משא"כ יראת ד', שאע"פ שלמוד היראה שווה לשאר לימודים, בסדור כללים וחוקים, המודיעים לנו גדולת יוצרנו יתברך ויתרומם, וישנם מקומות וענינים הדורשים ליבון ובירור, מ"מ גם אחרי הבירור כשיאמר קיצור הדברים למי שלא ירד לעומק הענינים לא יבין ...

במקור זה הרב מבאר שיראת ה' היא חכמה כיון שאי אפשר להעביר אותה למישהו אחרת בצורה טכנית של ידיעה. היינו כל לימוד אחר כשהאדם עמל על איזה חכמה, ברגע שהגיע לדבר חכמה הוא יכול להעביר את החכמה לחברו בקלות בזמן קצר. בצורה כזאת מיד חברו יבין את התשובה באותה רמה כאילו

חברו גם עמל על החכמה. אבל יראת ה' הדבר לא כן. ביראת ה' כשהאדם ירצה להעביר את התובנות לחברו הוא לא יצליח. כיון שיראת ה' זה דבר פנימי. לכן זאת הסיבה שיראת ה' היא החכמה היחידית, כיון שחכמה זה דבר פנימי שלא יכול להימסר.

מיוסדת על השקפת העולם היותר פנימית, והיא נותנת את היסוד העמקני לכל מדע וכל תורה, בין בקודש בין בחול - הרב מעמיק עוד יותר בהבנת דברי הגמ'. אילולי דברי הרב ניתן להסביר את פשט דברי הגמ' שהחכמה היחידה הקיימת בעולם היא יראת ה'. וזה מה שהגמ' דורשת במילה הן- לשון אחת. היינו החכמה היחידה הקיימת בעולם היא יראת ה'.

הרב מבאר יותר בעומק שהכוונה אחת היינו, שיראת ה' היא החכמה הקיימת בשורש כל החכמות. כל החכמות קיימות על גבי ואחרי הבסיס של החכמה הזאת שהיא יראת ה'⁴². פירושו של דבר שהעומק של כל המציאות מבוסס על יראת ה'. כל המדע הוא עומד על השורש שהכל בטל אל הקב"ה. בשורש כל עיסוק בקדושה בתורה, וכן בשורש של כל עיסוק במדעי החול. צריך לעמוד הבסיס של ביטול אל הקב"ה.

הטעם שיראת ה' היא נותנת את היסוד העמקני לכל המציאות, כיון שיש שלב במדע בו האדם עומד מול אין סוף ומבין שהוא לא יכול להבין את הדברים עד הסוף. בשלב הזה הוא צריך להכניס למציאות את יראת ה', היינו את הביטול הגדול אל הקב"ה.

כמו כן ניתן להוסיף עומק בדברי הרב שאולי הרב מתכוון גם לרמוז על מקום בו אי אפשר לחקור כיון שאלו שאלות מעל הצמצום. היינו התחלת החקירה של המדע היא מתחילה רק אחרי שנוצר צמצום היינו נוצרה מציאות של בריאה, ממילא מאותו שורש מתחיל המדע, ועל כן המדע מבוסס על ביטול, היינו יראה למציאות העליונה אותה אי אפשר לחקור⁴³.

⁴² כמשל כדי להבין את כוונת הרב בחידושו על הגמ' הן יראת ה' היא חכמה היינו אחת הכוונה, כמו שאפשר להגיד שה' אחד היינו אין עוד אחר חוץ ממנו, אפשר להגיד יותר בעומק כל המציאות היא בנויה על גבי הכוחות שהקב"ה נותן, ע"ג החיות האלוניות. כך יראת ה' היא לא רק אחת, אלא יראת ה' היא השורש הנותן חיות לכל החכמות האחרות.

⁴³ עניין זה מופיע מבוסס על דברי המשנה בחגיגה שאין דורשין במעשה מרכבה. כמו כן בליקוטי מוהר"ן בסי' נב' ר' נחמן מרחיב איזה שאלות במדע הם שאלות יש להם תיקון ואילו שאלות הם אפיקורסות גמורה.

והחול עצמו כשהוא דורש את העמקנות היסודית הרי הוא מוכרח לבא למסקנא זו - הרב מסביר שבעומק הטבע מתגלה היסוד והמסקנה שאי אפשר להבין את המציאות בלי להכניס את יראת ה'. כל עוד המדע לא מכניס את יראת ה' למשוואה של המדע שלו הוא לא הגיע לעומק הנכון של המציאות.

ננסה להבין מה משמעות דברי הרב, ישנם ב' סוגי מדע, יש מדע המתעסק במציאות הקיימת. היינו מדע שימושי המברר כיצד אפשר לקחת דברים מן העולם הזה ולהשתמש בהם בצורה יותר מיטבית. דוג' למדע כזה הוא כל המדע הממציא דברים, כגון לקחת גלי רדיו ולהפוך אותם לדברים ממשיים.

אבל יש סוג אחר של מדע השואל מה תכלית העולם, מהיכן העולם נוצר ולאן העולם הולך. זה מדע השייך יותר לתחום הפילוסופי, זהו מדע יותר שורשי. הרב מבאר שעיקרו של המדע הוא להגיע לשאלות האלה. ולכן בשורש המדע יתברר ששאלות אלו מובילות לביטול לקב"ה, היינו יראת ה'.

המדע בעיקרו מנסה להבין את שורש העולם. כיום המדע מתעסק רבות בתוצאות העולות מן העולם. היינו המדע לוקח את כל הידע שלו בשביל להמציא ולפעול בעולם כביכול להשתמש בעולם. אבל שורשו של המדע הוא להבין את שורשי המציאות. כל העמקנות של המדע אין מטרתו רק בשביל לשפר את איכות חיינו, אלא שורשו של המדע להבין את הסיבה והמסובב של העולם.

שכל זמן שאין יראת ד' מבססת את המדע הרי הוא כולו רק מרפרף על השטח החיצון של המושגים, שבאמת אינם בכלל חכמה - כל הסיבה והתוצאה של הטבע הוא מוביל בשורשו אל ההכרה שניהול העולם נעשה בביטול אל הקב"ה. ברגע שאדם מתרגל להכניס יראת שמים לתוך ההסתכלות שלו האדם מקבל חכמה אחרת. אדם שיש לו יראת שמיים הוא רואה את העולם בצורה אמונית. הוא מבין שתהליכי העולם הם לא רק סיבה ותוצאה חיצוניים אלא יש לכל סיבה חיצונית חומרים סיבה רוחנית אמונית המובילה את החומר להגיע לתוצאה הזאת.

לדוגמא: מדע שמעמיק בשאלות מתי נברא העולם, מה הסיבה לבריאת העולם, מי ברא את העולם. בסופו של דבר בעומק של השאלות האלה צריכה להופיע ההכרה האלוקית של יראת ה' שהיא השורש של כל המדע.

הרב מלמד אותנו שאנחנו צריכים ללבוש משקפיים המכניסים את יראת ה' בכל העיסוקים שלנו. ההבנה שיראת ה' היא השורש של המציאות מובילה את האדם להסתכלות עמוקה. היכולת להסתכל עמוק על המציאות היא נותנת לאדם את הגוון ואת השורש הרוחני של יראת שמים, ממילא אותה יראת שמים מחיה את

האדם, אותה יראת שמים מביאה אותו להבנה אמתית של החכמות הקיימות במציאות.

דברי הרב הם כנגד התופעה המקובלת בעולם המדע. בעולם המדע מנסים כל הזמן להפריד בין הדיון השכלי הטבעי, לבין האמונה. המדע טוען שתפקידו הוא להרחיק את האמונה, תפקידו הוא רק להסתכל בשכל, במציאות. לפי המדע אין לערבב בין התחומים, ובדיוק על זה מסביר הרב שמדע שלא מכניס בשורשו את האמונה, את יראת ה', מדע כזה לא יוכל להיות חכמה אמתית. מדע כזה לא יגיע להבנה נכונה של המציאות.

הן יראת ד' היא חכמה, שכן בלשון יונית קורין לאחת הינא - הרב מסיים את הפסקה בלשון הפסוק ובלשון הגמ' שהבאנו בתחילת הפסקה. נראה שאפשר להוסיף יסוד נוסף העולה מן הגמ'. חז"ל בעומק חכמתם ביטאו את הקישור של כל החכמות אל יראת ה', לכן גם הפסוק שרוצה ללמדנו שיש רק חכמה אחת הוא משתמש בלשון יוונית. שכידוע בזמן חז"ל פסגת החכמה הפילוסופים הגדולים שחיפשו את משמעות החיים ומשמעות הבריאה זה היה בצורה המפותחת ביותר אצל חכמת יוון. על כן דווקא ביטוי לקישור המדע אל יראת ה' יבוא לידי ביטוי בשימוש במילים יווניות לבטא את קישורם אל יראת ה'.

מקור יראת ד' הוא מצטייר בעומק הנשמה מפני ההרכבה הנפלאה של שני ההפכים אשר בההשגה האלהית, העדר הידיעה המוחלטת במהות האלוהות וודאות הידיעה במציאותה השלמה - הרב מבאר מה השורש של יראת ה'. המקור בו נמצאת יראת ה' הוא בעומק הנשמה. הסיבה שהדבר נמצא רק בעומק הנשמה, משום שיש ביראה שילוב של שני הפכים. קליטת שני ההפכים היא אינה נתפסת בתפיסה חיצונית, לכן רק בנשמה אפשר להצליח לקלוט את השילוב בין שני ההפכים.

שני ההפכים שקיימים ביראת ה', צד אחד הוא ההשגה האלוקית, צד שני העדר הידיעה באלוקות. בעצם האדם הירא מן הקב"ה מקיים בתוכו שילוב של וודאות אלוקית בעצם הידיעה שיש אלוקים. מצד שני אי וודאות במהות של אותה ידיעה. היינו אנו יודעים שיש את הקב"ה, ומתוך גדלותו אנו מבינים שאיננו יכולים לקלוט את מהותו.

הקשר בין אמונה לציור של האמונה בנפש האדם מצאנו גם ברמב"ם במורה נבוכים, וכך כותב הרמב"ם.

ספר מורה הנבוכים חלק א פרק נ

- דע אתה המעיין במאמרי זה, כי ההאמנה אינה הענין הנאמר בפה אבל הענין המצוייר בנפש, כשיאמינו בו שהוא כן כמו שיצוייר. ואם יספיק לך מן הדעות האמתיות או הנחשבות אמתתם אצלך כשתספרם במאמר מבלתי שתציירם ותאמין בהם, כל שכן שתבקש מהם האמת, הוא קל מאד, כמו שתמצא רבים מן הפתאים ישמרו אמונות לא יציירו להם ענין בשום פנים.

הרמב"ם מבאר שלא מספיק שהאמונה תשאר בדיבור של הפה. האמונה צריכה להיות מצוירת בנפש האדם. רק ציור ברור בנפש האדם היא נקראת אמונה ברורה. אומנם הידיעה והאמונה יכולה להיות ברורה ומצוירת אצל האדם, לכן הרמב"ם כותב על החובה של האדם להגיע לאמונה וידיעה ברורה, וכך כותב הרמב"ם.

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה א

- המצוה הראשונה היא הצווי אשר צוונו להאמין האלוהות והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות והוא אמרו ית' אנכי י"י אלהיך.

הרמב"ם מונה כחובה ומצווה את ידיעת הקב"ה. אנו מצוים להאמין שיש אלוקים שהוא הסיבה והעילה לעולם כולו. הידיעה הזאת צריכה להיות מוחלטת. אומנם ידיעה זאת אינה כוללת את הכרת מהותו של הקב"ה, זאת ידיעה כללית שיש בורא וממנו הכל נוצר.

אומנם הכרת מהותו של הקב"ה, אז זה אנו לא יכולים להשיג, וכך כותב הרמב"ם לגבי הכרת מהותו של הקב"ה.

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה י

- הקדוש ברוך הוא מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא, ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין, שאין אנו ודעתנו אחד אבל הבורא יתברך הוא ודעתו וחיינו אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד... נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה הכל אחד, ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו.

הרמב"ם מתאר שמהותו של הקב"ה באחדות מלאה. שהוא יודע אבל הידיעה שלו היא איננה חיצונית אליו, כמו ידיעות של בני האדם. וממשיך הרמב"ם שידעה כזאת אין יכולת באדם להכיר על בוריו.

לפי יסודות אלה ניתן להבין את דברי הרב, בהכרת האלוקות, יש שילוב של וודאות באלוקות לצד חוסר יכולת להכיר את מהותו.

והתמזגות נפלאה של שני ערכים אדירים הופכיים מאיימת היא מאד -
כיון שיש כאן פלא שאי אפשר להבין אותו לכן נוצרת בזה יראת ה'. היראה נובעת במקום בו האדם מרגיש שהוא איננו יכול לקלוט את הדברים. חיבור של פלא, חיבור של גדול כזה הוא מאיים ויוצר יראה. כשהאדם רואה שיש צד שאינו נלקט בחושיו זה יוצר יראה. היראה זאת עמידתו של האדם מול מציאות אינסופית, עצם הכרת המורכבות של האלוקות בשני חלקים אלה זה יוצר יראה גדולה שמאיימת על האדם.

והנורא, זה יעקב, שאמר מה נורא המקום הזה, והוא איש תם יושב אהלים, אהל אברהם ואוהל יצחק, המתמזג בתפארת ישראל, הדר חכמה ידאה - הרב מוכיח שיראה מבטאת שילוב בין חלקים שונים. הרב מביא דוגמא ממעלתו של יעקב. יעקב משלב את אברהם ויצחק. מעלתו של יעקב כמשלב מצאנו בזוהר.

זוהר כרך א (בראשית) פרשת תולדות דף קמו עמוד א

- יושב אהלים, אמאי איהו תם, בגין דאיהו יושב אהלים, דאחיד (קל"ט ב) לתרין סטרין לאברהם וליצחק

הזוהר מסביר למה יעקב נקרא יושב אוהלים לשון רבים ולא יושב אוהל. משום שיעקב מצליח לשלב בין שני הצדדים בין אברהם ליצחק. באופן כללי יצחק מבטא את הדין, ואילו אברהם מבטא את החסד, שילוב בין צד ימין עם צד שמאל.

וכן מצאנו בספר שערי אורה.

שערי אורה שער שני

- שהרי יעקב קו האמצעי בתווך, וא"ו של השם יתברך. וסוד וא"ו של שם מיוחדת ליעקב, בסוד תפארת, ובה נאחזות מידות אברהם ויצחק, אברהם לימין, ויצחק לשמאל, ויעקב קו האמצעי, וסימן : ויעקב איש תם יושב אהלים (שם כה, כז). וסוד איש תם, בסוד תיומת של לולב, שהוא סוד קו האמצעי של לולב יושב אהלים, הם שתי אוהלים, אוהל אברהם ואוהל יצחק, כי הם שני צדי הלולב. ולפי שסוד יעקב הוא קו האמצעי והוא סוד

וא"ו, אנו אומרים: אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, ו' נוספת ביעקב.

במקור זה מבואר מעלתו של יעקב שהוא קו האמצע. הקו הזה הוא מחבר בין צד ימין לצד שמאל. הקו הזה כולל בתוכו את שני האוהלים, אוהל אברהם ואוהל יצחק. הוא כנגד התיומת של הלולב שהיא באמצע הלולב.

הרב מכנה את החיבור הזה בשם הדר חכמה יראה. דברי הרב מבוססים על מה שמובא במסכת דרך ארץ זוטא.

דרך ארץ זוטא פרק ה'

- הדר חכמה ענוה, והדר ענוה יראה

במקור זה מבואר שמתוך חכמה אפשר להגיע לענווה ומתוך זה ליראה. נראה שהדגש שיש כאן את החכמה שבתוך החכמה יש מעין הידור מיוחד. ההידור הזה מבטא מקום בו החכמה לא יכולה להגיע. במקום הזה מגיע הענווה. מתוך הביטול שאנו לא יכולים להבין, מקום שהוא ההדר של החכמה, בלי הבנה שם יש ענווה שמתוך הענווה נולדת היראה.

היראה נובעת במקום בו יש שילוב בין החלקים שאנו לא יכולים להבין לחלקים שהם ברורים לנו. השילוב הזה הוא מביא יראה גדולה.

יעקב כביכול משלב הפכים, שילוב כזה הוא מאד נורא ומאיים. שילוב שיוצר יראה.

שלילת הידיעה היא מוכרחת, מפני שכל ידיעה מטשטשת את הידוע, כשם שהיא מבררת אותו, מפני הטשטוש הנמצא במדע האדם והוא הדין בכל מדע של כל הויה מוגבלת שיש לה ראשית- הרב מבאר מה הסיבה ששלילת הידיעה היא מוכרחת כלפי האלוקות. הסיבה היא משום שידעה אומנם היא מבררת את מה שידוע, אבל תוך כדי בירור הידוע הידיעה מטשטשת את מה שידוע. בעצם הידיעה המבוררת מקטינה את הידיעה למציאות מוגבלת. ההגבלה הזאת היא מעין טשטוש של הדבר הידוע למקום מסויים.

הסיבה שהידיעה ברורה היא מקטינה משום שבכל מדע יש דבר מוגבל. בעצם המדע הוא נובע מן האדם, מן ההויה. לכן המדע בהגדרתו הוא נמצא בתוך המציאות המוגבלת. המדע נוצר רק לאחר הצמצום, רק לאחר שנוצרה ראשית,

רק לאחר שנוצר העולם אז אפשר לדבר בצורה מדעית. לכן חיבור בין מדע, היינו ידיעה אל האלוקות יוצרת הקטנה וטשטוש של האלוקות.

אפשר לתת משל לגבי מי שטוען שהוא מכיר איזה אדם. מי שטוען שהוא מכיר את חברו, בצורה כזאת מצד אחד יש כאן בירור של הכרת החבר. מצד שני בעצם זה שהאדם טוען שהוא מכיר את חברו, ממילא ההכרה כעת מוגבלת. בסופו של דבר ההגדרה מגבילה את האדם למציאות שהיא איננה מדויקת. ההגבלה הזאת היא יוצרת טשטוש. כיון שהנברא לא יכול לראות את המציאות בצורה שלמה, לכן כל ידיעה שהיא מגבילה יוצרת חוסר ידיעה. לכן בתוך הידיעה ובתוך הבירור, הכרחי הדבר שיתלווה לידיעה הזאת הכרה שאנו באמת לא יכולים להכיר את האלוקות. הידיעה הזאת יוצרת ענווה ויראה גדולה שאנו מכירים שאי אפשר באמת להבין הכל. בצורה כזאת הידיעה החלקית לא יוצרת טשטוש, כיון שאנו מבינים שהידיעה מגלה רק חלק מסויים באלוקות.

ועצם החיים הרי הם היחש האלוהי של ההווה, וזה אצור בידיעה הנעלמת, הנתפשת רק ברעותא דליבא היותר כמוסה - הרב מבאר שהחיים עצמם הם יותר נעלמים מן המדע הידוע. המדע מגלה את החכמה שאנו מסוגלים לתפוס, עצמות החיים היא מעל המדע. החיים נובעים מן האלוקות שמתייחסת להווה, האלוקות הזאת היא נמצאת מעל ההווה. כיון שזאת אלוקות שנמצאת מעל ההווה לכן הידיעה של החיים היא מעין ידיעה נעלמת מן האדם.

מקור החיים הוא נמצא גנוז בתוך האלוקות, לכן נאמר על הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל, וכך כותב בעל התניא.

תניא ליקוטי אמרים פרק ב

- **ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזוהר מאן דנפח מתוכיה נפח פי' מתוכיותו ומפנימיותו שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפחתו בכח: כך עד"מ נשמות ישראל עלו במחשבה כדכתיב בני בכורי ישראל בנים אתם לה' אלהיכם פי' כמו שהבן נמשך ממוח האב כך כביכול נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית' דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא אלא הוא וחכמתו אחד.**

בעל התניא מסביר שנשמות ישראל הם ממש נובעים כחלק מן האלוקות. כיון ששורשם של הנשמות הוא כל כך גבוה ממילא אנו לא יכולים להכיר את נשמות ישראל. הם ממש מאוחדות בידיעתו של הקב"ה. וכל ידיעתו של הקב"ה היא

מאוחדת באחדות אינסופית בקב"ה. לכן הכרת שורש החיים שלנו זה דבר נעלם שאנו לא יכולים לתפוס בצורה שכלית מדעית.

אומנם הידיעה הזאת אנו יכולים לקלוט רק ברעותא דליבא. התרגום המילולי של רעותא דלבא משמעותו רצון הלב. הרעותא הזאת היא מקום שהשכל לא יכול לקלוט. בעל התניא מסביר את המושג רעותא דלבא כך.

תניא ליקוטי אמרים פרק יז

- ר"ל האהבה המביאה לידי עשיית המצות בלבד שהיא רעותא דלבא שבתעלומות לב גם כי אינה בהתגלות לבו כרשפי אש

במקור זה מסביר בעל התניא שישנה אצל האדם אהבה פנימית לקב"ה. האהבה הזאת היא אינה יכולה להתפס בשכל, היא אינה יכולה להגיע לאדם בגילוי ממשי. זאת אהבה מסותרת, שנמצאת בשורשי הלב.

הרב בעולת ראייה מתאר את התפיסה של רעותא דלבא כלפי האלוקות כך.

עולת ראייה ח"ב עמ' קכח'

- נעריצד ונקדישך כסוד שיח שרפי קודש, המקדישים שמך בקודש.

הכונה היא אל מגמת הקדושה בפנימיותה, שהיא הסוד של השיח הקדוש הזה, שאע"פ שאין שום מלאך ושרף יכול להקדיש את עצמותו ית', משום דלית מחשבה תפיסא ב' כלל, מ"מ הסוד הפנימי של הקידוש של השם הוא הערצת העצם, אף שאינו מושג לנו ואין אפשר לשום נברא להגותו אפילו במחשבה מרוב העלמו, ומ"מ הרצון הפנימי הוא קשור בקדושת העצם, דקב"ה אע"ג דלית מחשבה תפיסא ב', אבל רעותא דליבא איהו תפיס. הסוד הפנימי של החפץ וההשתוקקות של הקדושה הוא עולה עד העצם, אלא שלא בכל זמן אפשר לבטא חפץ נערץ כזה, אפילו בצורה נעלמת

במקור זה מסביר הרב שיש כונה פנימית בעולם ששום מלאך ושרף לא יכולים לקלוט. המקום הזה הוא השורש הפנימי של קידוש שם ה', זה המקום שמגלה כביכול את עצמות ה'. מקום זה אנו לא יכולים כלל לתפוס, וקל וחומר שאנו לא יכולים להגות את המקור הזה מרוב העלמה. בכל זאת יש לנו יכולת לתפוס בצורה של רעותא דלבא, מעין סוד פנימי וחפץ של קדושה שקיים אצל האדם בצורה נעלמת.

ואי אפשר לה להיות מוגלמת בידיעה מובלטת, מפני שתטשטש ע"י ההגבלה, ובזה יבוטל קשר המציאות - כמו שהרב ביאר לעיל, את מהות החיים את האלוקות אנו לא יכולים לדעת. יכולה להיות רק הרגשה פנימית של רעותא דליבא, אי אפשר להפוך את רעותא דליבא למחשבה מוגלמת, לשון גולם. היינו אי אפשר לתת למחשבה הגשמה שהיא מבליטה הידיעה הממשית. הפיכת הכרת האלוקות למציאות ממשית של ידיעה ברורה זה יוצר טשטוש באלוקות. כיון שכל ידיעה היא מוגבלת ממילא כל תפיסת האלוקות תהייה מוגבלת ומונמכת בדרגת הידיעות הקיימות בעולם. כיון שבצורה כזאת תהייה הנמכה והגשמה, ממילא כל קשר המציאות באלוקות יתבטל. בצורה כזאת האלוקות המופשטת שהיא נמצאת מעל כל העולם כולו לא תוכל להתקשר אל העולם המוגבל.

על כן אי אפשר לשום הויה, שתתפוס את הידיעה האלהית, כדי שלא תתבטל מציאותה - המסקנה העולה מכל הפסקה שאין אפשרות לשום נברא לתפוס ולהכיר את מהות האלוקים. כל הבנה היא מבטלת את המהות האלוקית. הגשמה של האלוקות מבטלת את המציאות האלוקית, כיון שהיא מביאה לעולם אלוקות לא נכונה, אלוקות מצומצמת.

ותכלית הידיעה, ממשכת החיים וההויה שאין בינה ובין מקור חיי החיים והויית ההויה שום מסך מבדיל ושום דבר חוצץ, הוא דוקא מה שלא נדע - הדרך להכיר את האלוקות בצורה מרוממת, היא דווקא להבין שאנו לא יודעים. ברגע שאנו מכירים את האלוקות בצורה מרוממת שבאמת איננו מסוגלים להבין, אז אנו ממשיכים שפע אלוקי לעולם. אם חושבים שאנו תופסים באלוקות, אז השפע האלוקי לא יכול לרדת לעולם בלי צמצום ובלי הגבלה. לעומת זאת התפיסה האלוקית שמבינה שאנו לא יודעים, היא מכינה כלי לשפע אינסופי. בצורה כזאת השפע האלוקי יכול לרדת לעולם בלי שום מסך, כיון שהנבראים שהם המסך הם לא משליכים את המסך האנושי על האלוקות. לכן המשכת החיים בצורה מלאה, בצורה שלא יהיה שום מסך תלויה בהבנה שהאלוקות אינה יכולה להיות מודעת בשכלנו, שהאלוקות אינה יכולה להיות מוגבלת בידיעות שלנו.

היסוד שאנו לא מסוגלים להכיר את הקב"ה, שבעצם תכלית הידיעה שלא נדע, אנו רואים גם בספר העיקרים.

ספר העיקרים מאמר ב פרק ל

- ובוזה נשער בגודל השמחה והערבות שיש אצלו יתברך בהשגת עצמותו, שיש בו שלמיות בלתי תכלית וכל אחד מהם נצחי בלתי בעל תכלית בחשיבות, ועל כן אי אפשר שישג עצמותו שום נמצא זולתו, כמו שאמר החכם כששאלו אותו אם היה יודע מהות האל, והשיב אלו ידעתיו הייתיו, כלומר כי אין מי שישג עצמותו אלא הוא יתברך עם היות מציאותו נגלית מצד מעשיו תכלית ההגלות, ישתבח מי שנצחנו בשלמותו ונעלם ממנו עם חוזק הראותו, כמו שיעלם מחלושי הראות השגת אור השמש ונעימותו, וחסרון השגתם לא יורה על העדר מציאותו, ותכלית מה ששג ממנו יתברך שאי אפשר להשיגו, כמאמר החכם תכלית מה שנדע בכ שלא נדעך.

במקור זה מסביר הר בשאומנם יש שמחה גדולה באדם שמכיר את השלמות האינסופית שיש באלוקות. אומנם להכיר את עצמותו אנו לא מסוגלים להכיר. שהרי מי שיכיר את השלמות האלוקית סימן שהוא במדרגה של בורא, 'אילו ידעתיו הייתיו'. אומנם חוסר הידיעה היא התכלית והמטרה שלא נדע, מצד שני זה שאנו לא יודעים אינו מוכח על העדר מציאותו, אלא להיפך, על גדלות מציאותו שאנו לא מסוגלים להכירו.

כלומר לא הציור של העדר ידיעתנו כ"א עצמותה של שלילת הידיעה, שבחשכה העליון עצמות הידיעה האמיתית מונחת היא בלא שום מגע יד מוגבלת, הממעטת את דיוקנה, כי את השמים ואת הארץ אני מלא אמר ד' - הרב מבאר שחוסר הידיעה באלוקות זה אינו חוסר פסיבי. החוסר הזה הוא חוסר שמבטא את עצמות הידיעה. עצם ההכרה שיש כאן חושך שנובע מתוך גדלות זה עצמו מוכיח שיש כאן משהו גדול ואינסופי. בעצם ככל שאנו מכירים שאיננו תופסים את האלוקות בזה אנו מגיעים לעצמות של ידיעת ה' בצורה יותר מוחשית. שלילת הידיעה בצורה אקטיבית מוכיחה שיש כאן אלוקות שצריך לרומם אותה מעל ידיעתנו. שאנו מדגישים שאין אפשרות לתפוס את הבורא, בזה אנו מקיימים את וודאותו של הבורא. בחשכה העליונה נמצאת העצמות האלוקית בלי שום הגבלה שפוגעת בדיוקן האלוקי.

הרב באורות ישראל מתאר כיצד חוסר הידיעה היא בעצמה מביאה חידושים וחיות מיוחדת לאומה הישראלית, וכך כותב הרב.

אורות ישראל פרק ה' פסקה ה'

- להיות יונק מזיו האלהות, במובנה הטהור העליון, שרוממות מעלתה היא הענוה של "תכלית הידיעה שלא נדע", ועם כל זה, למרות מה שידיעה זו

היא שלילית, תהיה הנשמה מלאה ומתמלאת תמיד בכל עת ועונה ציורים
אלהיים חדשים, מעדנים ומרוממים...

במקור זה מסביר הרב שהיניקה מן האלוקות נעשית בצורה הטובה ביותר
כשהאדם מבין שתכלית הידיעה שלא נדע. ברגע שהאדם מכיר את השלילה
הוודאית שקיימת בתוך חוסר הידיעה הזאת, בזה האדם מתמלא בציורים
אלוקיים חדשים שמרוממים אותו. בעצם האדם מכיר שהאלוקות היא אינסופית
ולכן היא וודאית.

מקור המשפט תכלית הידיעה שלא נדע מקורו מספר בחינת עולם.

בחינת עולם פרק יד⁴⁴

- תכלית מה שנדע שלא נדעך.

עניין זה מבואר גם בליקוטי מוהר"ן וכך כותב ר' נחמן.

ליקוטי מוהר"ן תניינא תורה פג

- וקדושת שבת זה בחי' תכלית הידיעה, ותכלית הידיעה שלא נדע. ובשביל
זה, שבת נקרא תכלית שמים וארץ. ותכלית, זה בחי' (קהלת ז) אמרתי
אחכמה והיא רחוקה ממני, היינו, זה עיקר החכמה, שישכיל שרחוק ממנו
החכמה:

ר' נחמן מסביר שמעלת השבת היא ההבנה שאנו לא יכולים לדעת את האלוקות.
התכלית היא החכמה רחוקה ממנו, עיקר החכמה להבין שאנו לא מסוגלים לדעת
את האלוקות. ההבנה הזאת היא נקראת תכלית שמים וארץ, היינו היכולת לשלב
בבת אחת את השמיים שהם אינסופיים, בתוך הארץ. זה פלא שאנו לא מסוגלים
לקלוט.

החיבור בין שמים לארץ זה גם הפסוק שהרב מביא בסיום הפסקה שלנו, דומה
לפסוק שהביא ר' נחמן. הרב מביא פסוק מספר ירמיה.

ירמיהו פרק כג פסוק כד

⁴⁴ נכתב על ידי ר' ידעיה הפניני, לפני כשמונה מאות שנה, היה פילוסוף יהודי. [תקופת הראשונים]

- אִם־יִסְתֹר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וְאֶנִּי לֹא־אֶרְאֶנּוּ נְאֻם־יְקֹנֶק הֲלוֹא אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ אֲנִי מִלֵּא נְאֻם־יְקֹנֶק :

הרב מביא את הפסוק הזה להסביר את החיבור שיש בין שמים לארץ. חיבור שיכול להופיע בלי שום מסך ובלי שום חוצץ. הרב צוריאל מדגיש שדברי הרב מזכירים את דבריו של נפש החיים.

נפש החיים שער ג פרק ג

- והוא ענין הכתוב (ירמיה כ"ג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא ... והוא ממש כמשמעו שאין עוד מלבדו יתב' כלל בשום בחי' ונקודה פרטית שבכל העולמו' עליונים ותחתונים והבריו' כולם. רק עצמות אחדותו הפשוט ית"ש לבד. והוא פנימיות אמרם ז"ל בדברים רבה פ"ב ד"א כי ה' הוא האלהים וגו' יתרו נתן ממש וכו' רחב וכו' משה שמהו אף בחללו של עולם. שנאמר כי ה' כו' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. מהו אין עוד אפי' בחללו של עולם : ...

נפש החיים מסביר שהפסוקים מדגישים שכביכול כל העולם כולו מלא אלוקות. מילוי העולם באלוקות זה מילוי שאין כדוגמתו, זה מילוי בלי שום מסך. זה הדגש שהרב הביא באמצע הפסקה כאן שאנו צריכים להגיע לדרגה בה אנו מכירים את הקב"ה בלי שום ידיעה, וממילא אין שום מסך בקשר ביננו לאלוקות. המחשבה שאנו מכירים את מהות האלוקות היא ידיעה שיוצרת מסך. החיבור המוחלט בין שמים וארץ מגלה מקום בלי שום מסך.

פסקה מט' יראת בשת ודבקות⁴⁵ (עמוד תלב')

חוץ מהבושה של היראה, המאירה תמיד את דרך החיים, עם כל מכאוביה הנעימים, הממתקים את הבשר ואת הרוח, חודרת היא הבושה הפנימית מצד המחשבה. הדבקות האלהית היא נשמת החיים של צדיקים יסודי העולם, והם תמיד מלאים צער ובושה, על אי האפשרות להלום את הרעיון האנושי עם האורה האלהית, עם הגודל והשיגוב האלהי, והם מתמלאים תמיד בושת פנים פנימית.

הזה הוא תוכן ראוי לגודל וקודש האל הגדול הגבור והנורא מרום קדוש ב"ה, אשר לו דומיה תהלה. והצער והבושה הללו הם מעלים אותם תמיד, ואת היסורים הללו הם מקבלים באהבה, עושים באהבה ושמחים ביסורים, ועליהם הכתוב אומר, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

נושא הפסקה- הצדיקים מרגישים בושה פנימית מחשבתית על ריחוקם מה', והם מקבלים אותה באהבה.

ביאור הפסקה-

חוץ מהבושה של היראה, המאירה תמיד את דרך החיים, עם כל מכאוביה הנעימים, הממתקים את הבשר ואת הרוח - הרב מסביר את מקומה של הבושה הנמצאת בתוך היראה. היראה מן החטא יוצרת בושה שגורמת הארה לאדם. הבושה מסוגלת לכוון את האדם בדרך חיו. הבושה היא תכונה טבעית, כיון שזה טבעי אצל האדם לכן היא מסוגלת באופן טבעי להאיר לאדם את הדרך.

כמו כן הבושה שהאדם מתבייש בחטאו יוצרת מעין מכאוב שאומנם כואב, אבל מכאוב זה ממתיק את הבשר והרוח של האדם. המתקה מסמלת שילוב של דין וחסד. כשהאדם עושה דין לעצמו, כשהאדם דן את מעשיו ורואה את החטא אז המכאוב והבושה ממתיק ומתקן את החטא.

ההמתקה כמכאוב שמתקן את החטא מצאנו גם באורות התשובה, וכך כותב הרב.

⁴⁵ מקור הפסקה שמונה קבצים קובץ ו' פסקה צ'.

- שוטפים הם זרמי התשובה ... כלביאה נוראה צועקת בחבליה לתקון גמור, למציאות האידיאלית, ואנו חשים את המכאובים והם ממרקים אותנו, כמלח זה שממתיק את הבשר הם ממתיקים את כל מרורותינו. ...

הרב מבאר כיצד ישנה צעקה שמלווה את המציאות, צעקה ששואפת לתיקון. הצעקה הזאת היא ממרקת את החטא, הצעקה הזאת כמו מלח שממתיק ומתקן את הבשר. בצורה כזאת המרירות היא פועלת פעולת תיקון ועילוי.

חודרת היא הבושה הפנימית מצד המחשבה - בתוך בושת היראה ישנה בושה יותר פנימית, זאת בושה מצד המחשבה. הבושה הרגילה של החטא היא בושה בעקבות החטאים עצמם. אומנם יש בושה בעצם במחשבות השליליות. בושה על המחשבה יכולה להיות בושה בעקבות עבודה שהאדם עובד שלא לשמה. מצאנו דוגמא לבושה הזאת בשמונה קבצים, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה שסט

- ... ואף שלפעמים מוכרח הדבר שלא להמתין עד ההשלמה של רוממות הרוח, מפני הדאגה של הדלדול הגמור שהלימוד והמעשה בצורתו החיצונית יסבול מזה באופן נורא, מכל מקום תמיד יש מקום לחשבון זה, ולבושה פנימית הלובשת את האדם בידיעתו שרוח הקודש העליון איננו שורה בו עדיין, ולא הוא הוא הדוחפו לעבוד ולפעול, ללמוד ולקיים. ומתוך התשוקה אל קדושת אמת, יזכה לברר את נטיותיו, עד שתמיד יצעד ממדרגה למדרגה בדרגת טהרת הרוח, ותמיד יזכה שיותר ויותר יתעורר אצלו הצד הטהור העליון, שיקח את החלק היסודי והעקרי בנטיותיו, לפעול, ללמוד וללמד, לשמור ולעשות כל דברי תלמוד ומצות ד' באהבה, והאהבה תהיה צרופה, עליונה, חזקה, קדושה ומאירה.

במקור זה הרב במסביר שלפעמים מוכרח האדם לקפוץ לעולם המעשה לפני שהאדם השלים את העולם הפנימי של המחשבות. בצורה כזאת האדם מרגיש בושה פנימית, בושה שהאדם מבין שרוח הקודש העליון אינו שורה בקרבו. הדחיפה הזאת יוצרת בושה ודחיפה לאדם לעשות את הדברים בצורה שלמה. הדחיפה תוביל לעבודת ה' מתוך אהבה גדולה. [זה מה שהרב ידגיש בהמשך הפסקה שהבושה מובילה לדבקות]

הדבקות האלהית היא נשמת החיים של צדיקים יסודי העולם, והם תמיד מלאים צער ובושה, על אי האפשרות להלום את הרעיון האנושי עם האורה האלהית, עם הגודל והשיגוב האלהי, והם מתמלאים תמיד בושת פנים פנימית- הרב מסביר שאצל הצדיקים ישנה שאיפה לדבקות אלהית תמידית. כיון שאצל הצדיקים ישנה שאיפה לדבקות תמידית, ממילא יש תמיד צער ובושה על זה שהם לא מצליחים לקבל את האור העליון הזה. אומנם הסיבה שאי אפשר להגיע למחשבת דבקות תמידית משום שהרעיון האנושי מעולם לא יכול להגיע לגודל שמסוגל לקבל את האור העליון. בעצם הרב מסביר שהאנושיות לא מסוגלת להגיע למעלה הזאת, ובכל זאת הצדיקים מרגישים בוש פנימית בעקבות הדבר. אומנם הבושה הזאת נמצאת בפנים פנימיות האדם, כיון שהאדם בעצם מכיר בשורש חייו שהוא לא מסוגל להגיע למעלה הזאת.

אגב הבושה הזאת יכולה להופיע לא רק בעצם זה שהאדם לא מרגיש דבקות תמידית, אלא יכולה להיות בושה טבעית שנובעת מההבנה שלא נעים שאנו כנבראים נצייר במחשבה את האלוקות. וכך כותב הרב על הבושה הזאת.

קובץ א' פסקה תשנז.

- הצדיקים חכמי האמת, מתביישים במחשבותיהם לצייר איזה תוכן בהענינים האלהיים. והבושה הזאת בעצמה מזככת את דעתם, וממשיכה עליהם חוט של חסד, עד שהם באים למעמד של אור הלל לד'. והללתם את שם ד' אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא, ולא יבושו עמי לעולם.

הרב מסביר שיש בושה שחכמי האמת חוששים לצייר במחשבה את הצד העליון האלוקי. כיון שיש בושה כזאת הבושה הזאת היא מזככת את האדם, עד שיגיעו לדרגה של יכולת לצייר את התוכן האלוקי העליון.

הזה הוא תוכן ראוי לגודל וקודש האל הגדול הגבור והנורא מרום קדוש ב"ה, אשר לו דומיה תהלה. והצער והבושה הללו הם מעלים אותם תמיד - הרב שואל כביכול האדם זה הצער הראוי מול הגודל האלוקי, מול הקב"ה שהוא אל גדול גיבור ונורא⁴⁶. העמידה מול הקב"ה היא עמידה של שתיקה, הכרה שאנו לא יכולים לקלוט את האור האלוקי ולכן שם יש שתיקה. זה לשון הפסוק בתהלים.

⁴⁶ הרב משתמש בלשון שאנו אומרים בתפילת שמונה עשרה.

- לֵךְ דְּמִיָּה תִהְיֶה אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן וְלֵךְ יִשְׁלַם יְגֶדְךָ :

השתיקה הזאת היא נובעת מן הבושה. השתיקה הזאת היא מרוממת ומעלה את האדם תמיד. ההכרה הפנימית שאנו הנבראים עומדים חסרים בצורה אנושית מול הקב"ה, בזה אנו מתעלים ומתרוממים תמיד.

ואת היסורים הללו הם מקבלים באהבה, עושים באהבה ושמחים ביסורים, ועליהם הכתוב אומר, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו - הבושה הזאת מלאה יסורים. אומנם אנו צריכים לקבל את היסורים באהבה. קבלת יסורים באהבה מתוארת במסכת יומא ושם הגמ' מזכירה את הפסוק שהרב מביא כאן.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף כג עמוד א

- **והא תניא: הנעלבין ואינן עולבין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין - עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו**

הגמ' מבארת מי שנעלב ושומע חרפתו ולא משיב, מי שמקבל את היסורים מאהבה עליו נאמר כצאת השמש בגבורתו.

המושג לקבל את היסורים באהבה מצאנו גם בגמ' במסכת ברכות.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד א

- **אלו ואלו יסורין של אהבה הן, שנאמר: כי את אשר יאהב ה' יוכיח; אלא מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו? - אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו; דבר זה מתורתך תלמדנו; קל וחומר משן ועין: מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם - עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם - על אחת כמה וכמה, והיינו דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין; נאמר ברית במלח, דכתיב ולא תשבית מלח ברית, ונאמר ברית ביסורין, דכתיב: אלה דברי הברית. מה ברית - האמור במלח - מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין - יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם.**

הגמ' מבארת מה הם יסורים של אהבה. הגמ' בהמשך מהלכה מסבירה שהיסורים הם ממתיקים וממרקים גופו של האדם. זה מתאים לדברי הרב כאן על ההמתקה שיש ביסורים. זה בתנאי שהאדם מקבל את יסוריו בשמחה.

פסקה נ' היראה והדבקות⁴⁷ (עמוד תלג')

יסוד היראה הוא מה שמתיראים להפסיק את הדבקות האלהית, המלאה אורות עליונים וחיים עד העולם, ותוספות הארה בכל העולמים. ונחת רוח, ועונג עליון, ביסוד חיי החיים.

ומיד בהפסק החשק, ונטיית התאוה הבהמית, הכל מסתתר, והאורה מטשטשת, ומרגישים מיד מיעוט השגה, וכהות רגש, הסרת רוח השמחה העליונה, פחדות של שפלות.

וזה נוהג גם בכל נטיה לצד החומריות, ותמהון לבב, גם כשהיא של רשות, וקל וחומר בעניני איסור, שאין שיעור לנפילה והריסה, לחשכת המאורות, וסיתומי צינורות החיים, התמעטות השפעים, והעינוגים.

על כן, יאחז צדיק דרכו, ואיש נלבב תמיד יוסיף אורה ונהרה, ובאור תורה יאמץ, ובעוז קדושת תפלה ושיחה, זימרה והודאה, ומחשבה קדושה, ועצת גבורה, וצפיית ישועה, יחזיק ולא תרפינה ידיו, ורב טוב יוסיף, ופאר מקדושים על הדרת חייו יופיע, ובהיכלו כולו אומר כבוד, יגיל וירנן בתשועת ד', אשר תשגבהו.

נושא הפסקה-היראה העיקרית היא על הפסקת הדבקות שנובעת מנטיית האדם לחומרניות.

ביאור הפסקה-

יסוד היראה הוא מה שמתיראים להפסיק את הדבקות האלהית- הרב מבאר שבעצם היראה כוללת בתוכה יראה מהפסקת הדבקות. ביראה הזאת טמונה המון אהבה, בעצם רצון של האדם להמשיך את הדבקות האלוקית בצורה תמידית. כבר ביארנו לעיל בתחילת העיסוק ביראה את הקשר בין יראה לאהבה, כאן אנו רואים קשר נוסף בין החלקים. בעצם היראה היא על הריחוק מן האלוקות, יראה וחשש מהפסקת הדבקות התמידית שנמצאת באדם.

⁴⁷ מקור הפסקה שמונה קבצים, קובץ ו' פסקה י'.

הרב בשמונה קבצים מתאר את החיבור שקיים בין אהבה יראה ודבקות, וכך כותב הרב.

קובץ ו' פסקה מח.

- *האמונה הגדולה, שהאהבה, היראה, והדבקות האלהית, נמשכות עמה, כל הטוב שבעולם מאיר בה, כל ההשכלות, הגדולות עם הקטנות, נמשכות בה ועל ידה...*

במקור זה הרב מסביר שהאמונה כוללת בתוכה אהבה יראה ודבקות. החיבור בין החלקים האלה יוצרים המון טוב שמאיר בעולם. כל ההשכלות והטוב שקיים בעולם נובע מן האמונה הכוללת בתוכה את כל החלקים האלה.

כבר ראינו בפסקה קודמת שהרב מתאר כיצד הדבקות היא נשמת חייהם של הצדיקים, והם הצדיקים מרגישים צער ובושה כשהם אינם מצליחים להלום ולממש את החיבור ואת הדבקות לאור האלוקי.

המלאה אורות עליונים וחיים עד העולם, ותוספות הארה בכל העולמים. ונחת רוח, ועונג עליון, ביסוד חיי החיים - הרב מבאר שהדבקות הזאת היא מלאה אורות עליונים. ההשפעה של הדבקות מביאה תוספת אור בכל העולמים כולם. בתוך האור של הדבקות יש נחת רוח ועונג עליון. בעצם הדבק באלוהים הוא מקושר אל האור המחיה את העולם, ממילא הקישור הזה יוצר נחת רוח וחיים טובים לאדם.

הרב בשמונה קבצים מתאר את הרגשת השמחה והעונג שיש בדבקות וכך כותב הרב.

קובץ ד' פסקה סט

- *... ושמחה גדולה באור ד', שהיא נוצרת בלב אחרי הידיעה הציורית, שהרעיון של הדבקות האלהית בכל צורותיו הוא האושר היותר גדול בחיים. וכל מה שיתמלא הודו ... ככה יגדל האושר של החיים, וממילא תחדר השמחה הנשמטית, והדבקות בעצמה תבוא למעלתה העליונה ...*

הרב מתאר כיצד הדבקות כוללת בתוכה שמחה גדולה בקב"ה. השמחה הזאת מגדילה את אושר החיים של האדם. ככל שהאדם יכיר יותר את השמחה הזאת, אז הדבקות תופיע בעולם ותביא את העולם ואת הדבקות עצמה למעלה העליונה.

במקור נוסף בשמונה קבצים הרב מתאר כיצד הדבקות היא מוסיפה שפע בעולם כולו, וכך כותב הרב.

קובץ ו' פסקה יח.

- הדבקות האלהית האמיתית, כשהיא משפעת את שפעה על העובד האמיתי, היא ממלאת אותו זיו תענוג והרחבת הדעת, וכל הכחות וכל החושים שלו מאירים ושמים, והעולם וכל מלואו שמח עמו. ההשגה המביאה את הדבקות האמיתית, ובאה עמה ביחד, היא ההארה של העושר של הישות האלהית, שהיא משבעת מטובה את כל הקשורים עמה....

במקור זה מסביר הרב שהדבקות משפיעה על האדם הדבק וכן על העולם כולו זיו של תענוג. התענוג נובע מהחיבור לאור האלוקי, לישות האלוקית הנמצאת בעולם.

ומיד בהפסק החשק, ונטיית התאוה הבהמית, הכל מסתתר, והאורה מטשטשת, ומרגישים מיד מיעוט השגה, וכהות רגש, הסרת רוח השמחה העליונה, פחדות של שפלות - לעומת תוספת האור והענוג שיש בדבקות יש את החשש מהפסקת הדבקות. ברגע שהדבקות נפסקת אז מיד האור שהאיר בזמן הדבקות נעלם. ההפסקה יוצרת טשטוש, מעין מסך שהאדם לא מצליח להרגיש את האור האלוקי שקיים בעולם. בצורה כזאת גם ההשגה האלוקית נעלמת, וגם האדם מרגיש כהות רגשית כלפי האלוקות. ממילא השמחה שהייתה קיימת בזמן הדבקות נעלמת.

הרב מוסיף שהפסק החשק בדבקות קשור אל נטיית התאוה הבהמית. אפשר שזה הגורם העיקרי להפסקת הדבקות. ברגע שאדם מחובר אל החומריות, בעצם מתגלה שהאדם אינו רוצה באמת לדבוק בה', כשיש חומריות אז מתגלה שהאדם רוצה לדבוק בחומר ולא באלוקות.

הרב בשמונה קבצים מתאר כיצד הכפירה יכולה לנבוע מתוך קישור אל החומריות, וכך כותב הרב.

קובץ ח' פסקה רד.

- שתי מדות וסבות ראשיות נמצאות להכפירה בקודש, אחת רוממה ואחת שפלה. השפלה היא באה מתוך גסות הרוח ועכירת החומר, מתוך האדיקות הכעורה של האדם בתאוות חומריות ובציורים חושיים ותוצאותיהם, עד

שאינו יכול לסבול שום קישור עליון והארה של קדושה. ומצמיחה היא נטיה עכורה זו צמחי הראש והלענה של מיני עבודות זרות וכפירות שונות, ובהעצמה לנטות אל השלילה כדי להסתר משפעת אור הקודש, תתקשר ברשת הכפירה המוחלטה, ותטבע בטיט היון של החומריות באין מנוס....

הרב מסביר שאחת הסיבות לכפירה היא השפלות של האדם. בזה שהאדם נמצא בתוך גסות ועכירות של החומר, בתוך התאוות ממילא כל הקישור שלו לקדושה הוא מופיע בצורה שלילית, בצורה הקרובה לעבודה זרה וכפירה.

הכפירה היא מבטאת מציאות של ריחוק מהכרת האלוקות בצורה נכונה. בעצם בצורה כזאת האדם מכיר את האלוקות בצורה מעורפלת וכהות רגשות.

וזה נוהג גם בכל נטיה לצד החומריות, ותמהון לבב, גם כשהיא של רשות- הרב מבאר שהקישור אל החומריות הנטיה לחומריות היא מורידה את האדם. גם דברי רשות משפילים את האדם, עניין זה מבואר גם בספר התניא, וכך כותב בעל התניא.

תניא ליקוטי אמרים פרק ח

- **וכח המתאוה לדברים המותרים למלאות תאוותו הוא שד משדין יהודאין לפי שיכול לחזור לקדושה כדלעיל. אך מ"מ קודם שחזר לקדושה הוא ס"א וקליפה וגם אח"כ הרשימו ממנו נשאר דבוק בגוף להיות כי מכל מאכל ומשקה נעשה תיכף דם ובשר מבשרו ולכן צריך הגוף לחיבוט הקבר לנקותו ולטהרו מטומאתו שקיבל בהנאת עולם הזה ותענוגיו מטומאת קליפת נוגה ושדין יהודאין.**

במקור זה מסביר הרב שכח התאוה גם לדברים המותרים הוא נחשב כח של שד. היינו כח שלילי, כשהאדם אוכל ללא כוונה של קדושה, אז האדם מתרחק מן הקדושה ובעקבות התאוה אז האכילה משוייכת אל הסיטרא אחרא, דברי הרשות האלה הם שייכים אל הקליפה.

הרב משתמש כאן בלשון של תמהון לבב, לשון זה מופיע בפסוק בספר דברים.

דברים פרק כח פסוק כח

- **יִכְכֶּה יִקְזֹק בְּשִׁנְעָיו וּבְעֵרָיו וּבְתִמְהוֹן לִבּוֹ:**

רש"י מפרש כך.

רש"י דברים פרשת כי תבוא פרק כח פסוק כח

- ובתמהון לבב - אוטם הלב אשטורדישו"ן בלע"ז [תדהמה]:

רש"י מפרש תמהון לבב היינו אטימות הלב. אטימות הלב קשורה לחוסר רגישות, וכך כותב גם הרש"ר הירש.

רש"ר הירש דברים פרשת כי תבוא פרק כח פסוק כח

- ובתמהון לבב: חוסר בהירות, ערפול של הרגשות

אומנם כאן בפסוק זה שייד לפסוקי הקללות, ולא תיאור של חטא. אומנם באמירת הווידוי בימים נוראים אנו אומרים: 'על חטא שחטאנו לפניך בתמהון לבבי'. לפי הסבר זה אנו צריכים לחזור בתשובה שעבדנו את הקב"ה באטימות הלב. בלי הכרת הרגשות האלוקיים.

הרב בשמונה קבצים מתאר את הערפל והחסרון שהתאווה יוצרת, וכך כותב הרב.

קובץ א' פסקה נז.

- ההסתפקות שאדם מסתפק בהשגותיו באלהות בדמיונות הכוזבים שהם שרויים בלבו של אדם מימי חסרון הידיעה, היא מפני הלהיטה אחרי התאוות הבהמיות.

במקור זה הרב מסביר שהספקות באמונה הם נובעות בגלל נטייתו של האדם אחרי התאוות הבהמיות.

וקל וחומר בעיני איסור, שאין שיעור לנפילה והריסה, לחשכת המאורות, וסיתומי צינורות החיים, התמעטות השפעים, והעינוגים - הרב עושה קל וחומר, אם דברי רשות פוגעים בהרגשות הרוחניות של האדם, קל וחומר ענייני איסור פוגעים באדם. הרב מסביר שהאיסור גורם לנפילה והחשכה גמורה. בדברי הרשות בחוסר הדבקות הבעיה שיש ערפל בראיית האלוקות, לעומת זאת בדברי איסור אז יש חושך מוחלט. בצורה כזאת יש סתימה של צינורות החיים וכן התמעטות השפע האלוקי.

הרב מדגיש שכל חטא יוצר סיתום לצינורות החיים, בעל התניא מתאר את הפגם שהחטא יוצר כך.

תניא ליקוטי אמרים פרק כד

- אבל באמת לאמיתו אפי' עבירה קלה הרי העוברה עובר על רצון העליון ב"ה והוא בתכלית הפירוד מיחודו ואחדותו ית' יותר מס"א וקליפה הנקרא' אלהים אחרי' וע"ז ממש ויותר מכל הדברים הנשפעים ממנה בעה"ז שהם בהמות טמאות וחיות ועופות טמאים ושקצים ורמשים ... אלא שלאחר מעשה החטא אם היא מעבירות שאין בהן כרת ומיתה בידי שמים שאין נפשו האלהית מתה לגמרי ונכרתת משרשה באלהים חיים רק שנפגם קצת דביקותה ואחיזתה בשרשה בחטא זה הרי גם נפשו החיוני' הבהמית המלוכש' בגופו וכן גופו חוזרים ועולים מהס"א וקליפה זו ומתקרבים לקדושת נפש האלהית המלוכשת בהם המאמינה בה' אחד

בעל התניא מסביר שבעצם כל חטא מפריד את האדם מן השורש. כל חטא גורם פירוד מוחלט בעולם. אומנם בחטאים רגילים שהם לא חטאים של כרת אפשר לחזור בתשובה בקלות. בחטא רגיל החזרה בתשובה מחזירה לאדם את החיות שלו. משא"כ חטאים של כרת, בזה הכריתה היא הרבה יותר מוחלטת.

בעל התניא במקום אחר מתאר כיצד כל חטא יוצר פגם, הפגם הוא מעין סיתום בהארה. כמו כן כל פגם יוצר עביות וערפל, דברים אלה דומים למה שהביא הרב כאן שהחטא יוצר חושך גדול. וכך כותב בעל התניא.

תניא איגרת התשובה פרק ז

- ואף מי שלא עבר על עון כרת וגם לא על עון מיתה בידי שמים שהוא הוצאת ז"ל וכה"ג אלא שאר עבירות קלות. אעפ"כ מאחר שהן פוגמים בנשמה ונפש האלקית וכמשל פגימת ופסיקת חבלים דקים כנ"ל. הרי בריבוי החטאים יכול להיות פגם כמו בלאו אחד שיש בו כרת או מיתה. ואפי' בכפילת חטא אחד פעמים רבות מאד. כמו שהמשיל הנביא החטאים לענן המאפיל אור השמש כמ"ש מחיתי כעב פשעך הם עבירות חמורות [המבדילים] בין פנימית השפעת שם הוי' ב"ה לנפש האלקית. כהבדלת ענן עב וחשוך המבדיל בין השמש לארץ ולדרים עליה עד"מ. וכענן חטאתיך הן עבירות קלות שאדם דש בעקביו המבדילים כהבדלת ענן קל וקלוש עד"מ. והנה כמו שבמשל הזה אם משים אדם נגד אור השמש בחלון מחיצות קלות וקלושות לרוב מאד הן מאפילות כמו מחיצה אחת עבה ויותר. וככה ממש

הוא בנמשל בכל עונות שאדם דש בעקביו ומכ"ש המפורסמות מדברי רז"ל
שהן ממש כע"ז וג"ע וש"ד.

בעל התניא ממשיך את החטא לענן, כשהחטא חוזר על עצמו כמה פעמים הסיתום
והענן נהייה יותר גדול. ריבוי הענן יוצר עביות גדולה עד מציאות של חושך גמור.

על כן, יאחז צדיק דרכו, ואיש נלבב תמיד יוסיף אורה ונהרה, ובאור תורה
יאמץ, ובעוז קדושת תפלה ושיחה, זימרה והודאה, ומחשבה קדושה,
ועצת גבורה, וצפיית ישועה, יחזיק ולא תרפינה ידיו - כיון שרצון הצדיק
לא להפסיק את הדבקות ממילא הצדיק צריך להתעקש לאחוז בדרכו. דרך של
מציאת דבקות תמידית. מציאת הדבקות התמידית צריכה להיות דרך התורה
והמצוות, כמו שהרב כותב כאן להוסיף אור תורה. אומנם גם בתפילה, שיחה
זימרה והודאה, היינו הרחבת התורה לחלקים גדולים בנפשו של האדם. כשהאדם
מחובר להודאה לקב"ה כשהאדם מחובר לתפילה החיבור הזה יכול להיות תמיד.
תמיד האדם יכול להרגיש קישור אל הקב"ה דרך הצינור הזה. הרב בעולת ראייה
מדגיש עד כמה התפילה יכולה להיות תמידית וכך כותב הרב.

הקדמה לעולת ראייה, ענייני תפילה, פרק התפילה המתמדת של הנשמה פסקה א'

- התפילה המתמדת של הנשמה מתאמצת היא תמיד לצאת מן ההעלם
אל הגילוי, להתפשט על כל כחות החיים של כל הרוח והנפש וכל כחות חיי
הגויה כולה, והיא משתוקקת ג"כ לגלות את מהותה וכח פעולתה על כל
הסביבה, על כל העולם והחיים,

במקור זה הרב מסביר שבנשמה יש תפילה תמידית. התפילה הזאת רוצה
להתגלות בפועל. הרצון הזה מצריך שהתפילה תופיע בכל מהלך חייו של האדם.
כח התפילה שבנשמה רוצה להשפיע על כל הסביבה ועל כל העולם.

כמו כן הרב מוסיף שאפשר למצוא תמידיות של דבקות גם במחשבות. כשהאדם
חושב מחשבות של קדושה ממילא האדם תמיד בדבקות.

הרב מוסיף שהדבקות התמידית יכולה לבוא לידי ביטוי בצפיה לישועה, הצפיה
לגאולה היא צפיה שמסמלת את הדבקות התמידית.

ורב טוב יוסיף, ופאר מקדושים על הדרת חייו יופיע, ובהיכלו כולו אומר
כבוד, יגיל וירנן בתשועת ד', אשר תשגבהו - כשהאדם נמצא בדבקות

תמידית, אז ישנה תוספת של טובה בעולם. רב טוב מסמל שפע שיורד ללא גבול⁴⁸, וכך כותב הרב בשמונה קבצים.

קובץ א' פסקה תסב.

- למה באה השבירה? לפי שהאלהות נותנת היא לפי כחה, והמקבל מוגבל הוא, אם כן תהיה הטובה מוגבלת, ... ובזה יעשה הנברא את עצמו, ויהיה במדרגת השלמות של בורא, ויתעלה ממעל לגבול של נברא, מה שלא היה אפשר בלא שפעת רב טוב למעלה ממדרגת אפשרות קבלתו, שהיה תמיד רק במדרגת נברא, ולא במעלת בורא כלל.

במקור זה מסביר הרב שהשבירה נוצרה בעקבות ריבוי שפע. לכן צריך להביא את השפע בצורה מדודה. אומנם אם האדם מתעלה למדרגה של דבקות, האדם מתרומם לקישור לבורא, אז אפשר לקבל שפע אינסופי, שפע רב טוב.

חיוו של האדם שחי בדבקות מבטאים פאר מקדושים, ביטוי מקורו בפיוט שאומרים בימים נוראים.

פיוט לימים נוראים

- חמול על מעשיך ... תוקדש אדון על כל מעשיך כי מקדשיך בקדושתך קידשת נאה לקדוש פאר מקדושים.

משמעות הפיוט שאנו מתפללים שהקב"ה יחמול עלינו, הסיבה לחמלה כיון שאנו יכולים להקדיש את הקב"ה. לקב"ה נאה לקבל פאר מקדושים, היינו הקב"ה מקבל שבח ופאר מן הצדיקים הדבקים בו.

הרב מתאר את הכבוד וההרגשה שנוצרת בזכות פעולת הצדיק, הרב מביא את לשון הפסוק בתהלים.

תהלים פרק כט פסוק ט

⁴⁸ המילה רב טוב מזכירה את לשון הפסוק בתהלים.

תהלים פרק קמה פסוק ז

- זָכַר רַב־טוֹבָךְ יִפְּעוּ וְצִדְקָתְךָ יִרְגְּנוּ :

- קֹול יִקְנֹק/ יְחוּלֵל אֵילוֹת גִּיחִישׁ יַעֲרֹזת וּבְהִיכָלָו כָּלוּ אֵימֶר כְּבוֹד :

יש אצל הקב"ה כבוד גדול ואיסופי. ממילא האדם הדבק שש ושמח בישועתו של הקב"ה. ישועת ה' היא משגבת ומגדילה את האדם.